

15—17 december

Debatter m. m.

Måndagen den 15 december

Sid.

Svar på interpellationer:

av herr Bengtson (cp) ang. utläggning hos fria producenter av programproduktion för TV 1, m. m.	5
av herr Pettersson, Harald, (cp) ang. ledighet för statsanställda för utbildning	10

Tisdagen den 16 december

Svar på interpellation av herr Högström (s) om åtgärder för att underlätta anställande av kvalificerad arbetskraft i företag med lokaliseringsbidrag	16
Vissa förenklingar i valförfarandet	21
Förvaltningen av vissa kungliga slott m. m.	31
Ramen för lokaliseringsbidrag	39
Ramen för lokaliseringslån	45
Ökad läkarutbildning i Stockholmsområdet	46
Om ökad utbildning av tandläkare m. fl.	54
Sänkning av traktorskatten	55
Ett vidgat samarbete mellan postbanken och Sveriges Kreditbank	57
Kortare förvaringstider för hittegods	65
Särskilt olycksfallsskydd för värnpliktiga m. fl.	68
Fördrag om förhindrande av spridning av kärnvapen	81
Interpellation av herr Åkerlund (m) om stationering av en svensk observatör i Sydvietnam	97

Onsdagen den 17 december

Sid.

Svar på enkla frågor:

av herr Brundin (m) ang. indragningen av USA:s generalkonsulat i Göteborg	99
av herr Pettersson, Axel Georg, (cp) ang. fri hemresa för värnpliktiga vid julledighet	100
av herr Åkerlund (m) ang. maximibeloppet för frivillig pensionsförsäkring i riksförsäkringsverket	102

Svar på interpellationer:

av herr Hernelius (m) ang. utformningen av det svenska biståndet till Vietnam	102
av herr Nilsson, Ferdinand, (cp) om åtgärder till förbättring av handelsbalansen och förstärkning av guld- och valuta-reserverna, m. m.	109

Inkomstbeskattning av pensionsförsäkring, meddelad i utomlands bedriven försäkringsrörelse	113
--	-----

Anföranden i anledning av riksdagsarbetets avslutning	120
---	-----

Samtliga avgjorda ärenden**Tisdagen den 16 december**

Konstitutionsutskottets utlåtande nr 50, ang. ändringar i vallagstiftningen	21
— nr 51, ang. förvaltningen av vissa kungl. slott m. m.	31
Statsutskottets utlåtande nr 179, ang. driften av affärsrörelserna vid Drottningholms slott och Gripsholms slott, m. m.	39
— nr 180, ang. utgifter på tilläggsstat I: försvarsdepartementet ..	39
— nr 181, ang. utgifter på tilläggsstat I: socialdepartementet	39
— nr 182, ang. utgifter på tilläggsstat I: kommunikationsdepartementet	39
— nr 183, ang. utgifter på tilläggsstat I: utbildningsdepartementet ..	39
— nr 184, ang. utgifter på tilläggsstat I: handelsdepartementet ..	39
— nr 185, ang. utgifter på tilläggsstat I: inrikesdepartementet ..	39
— nr 186, ang. utgifter på tilläggsstat I: industridepartementet ..	46
— nr 187, ang. ökad läkarutbildning i Stockholmsområdet	46
— nr 188, om ökad utbildning av tandläkare m. fl.	54
— nr 189, om åtgärder för att bättre utnyttja skoltelevisionsprogram	55
Bevillningsutskottets betänkande nr 72, ang. ändring i förordningen angående bevillningsavgifter för särskilda förmåner och rättigheter, m. m.	55
— nr 74, ang. ändring i traktorskatteförordningen	55
— nr 76, ang. ändring i rusdrycksförsäljningsförordningen	56

	Sid.
Bankoutskottets utlåtande nr 53, ang. förslag till lag om postbanken, m. m.	57
Statsutskottets utlåtande nr 190, ang. förslag till lag om postbanken, m. m.	64
Första lagutskottets utlåtande nr 56, ang. ändring i lagen om dödande av förkommen handling	65
— nr 57, ang. ändring i lagen om hittegods, m. m.	65
— nr 60, ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om förslag till lag om ändring i ärvdabalken, m. m.	68
Andra lagutskottets utlåtande nr 89, ang. särskilt olycksfallsskydd för värnpliktiga m. fl.	68
Utrikesutskottets utlåtande nr 24, ang. godkännande av fördrag om förhindrande av spridning av kärnvapen	81

Onsdagen den 17 december

Konstitutionsutskottets utlåtande nr 49, ang. vissa ändringar i kommunallagstiftningen m. m.	113
— memorial nr 52, ang. uppskov med behandlingen av visst ärende	113
Bevillningsutskottets betänkande nr 75, ang. ändring i kommunalskattelagen	113
Bankoutskottets memorial nr 54, ang. uppskov med behandlingen av vissa ärenden	119
Statsutskottets memorial nr 191, ang. tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1969/70	119

Måndagen den 15 december

Kammaren sammanträdde kl. 16.00; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Justerades protokollet för den 5 innevarande månad.

Ang. utläggning hos fria producenter av programproduktion för TV 1, m. m.

Herr statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet CARLSSON, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr *Bengtsons* (cp) interpellation angående utläggning hos fria producenter av programproduktion för TV 1, m. m., erhöll ordet och yttrade:

Herr talman! Herr Bengtson har frågat mig om jag observerat att Sveriges Radio har disponerat sina programmedel på sådant sätt att TV 1 inte kan lägga ut några produktioner hos fria producenter under vare sig innevarande budgetår eller budgetåret 1970/71, vidare om jag anser att detta står i överensstämmelse med riksdagens år 1966 fattade beslut angående riktlinjerna för TV-kanalernas verksamhet och om jag anser det lämpligt att ett sådant företag som Sveriges Radio fattar bindande beslut beträffande ett budgetår, till vilket riksdagen ännu ej tagit ställning, samt slutligen vilka åtgärder jag avser att vidta, för att programproduktion skall kunna utläggas hos fria producenter i enlighet med riksdagens beslut.

De tre första frågorna bygger på en pressuppgift om att TV 1 inte kommer att lägga ut några produktioner hos fria producenter under vare sig innevarande eller nästa budgetår. Efter det att interpellationen väcktes har Sveriges Radio i ett pressmeddelande klargjort

att såväl TV 1 som TV 2 för närvarande har ett flertal produktioner utlagda hos fria producenter.

Med anledning av interpellantens tredje fråga vill jag dessutom framhålla, att riktningarna för televisionens sändningstidsutveckling och produktions-sammansättning budgetåret 1970/71 har angivits i statsverkspropositionen för innevarande budgetår. Med dessa utgångspunkter måste programledningarna för TV 1 och TV 2 redan nu kunna fatta vissa beslut rörande uppläggningen av programverksamheten under budgetåret 1970/71. Då emellertid Sveriges Radios medelsram för sistnämnda budgetår fastställs först våren 1970, blir av naturliga skäl möjligheterna begränsade för programledningarna att nu göra större bindande utfästelser till producenter utanför företaget.

Vad slutligen beträffar interpellantens fjärde fråga har det enligt min mening inte framkommit något som tyder på att Sveriges Radio avlägsnat sig från de åsyftade riktlinjerna för programproduktionen. Jag vill i sammanhanget nämna att, enligt vad jag erfarit, 1968 års filmutredning, i vilken interpellanten för övrigt är ledamot, för närvarande behandlar formerna för att öka samarbetet mellan Sveriges Radio och producenter utanför företaget.

Herr BENGTSON (cp):

Herr talman! Jag ber att till chefen för utbildningsdepartementet få framföra mitt tack för det positiva svaret på min interpellation. Jag tackar också för att departementschefen trots mycket arbete och resor kunnat svara på interpellationen inom så kort tid.

Av svaret framgår enligt min uppfattning klart att departementschefen inte anser att Sveriges Radio-TV skall ha

Ang. utläggning hos fria producenter av programproduktion för TV 1, m. m.

produktionsmonopol. I svaret hänvisas till ett pressmeddelande från Sveriges Radio-TV, där det bl. a. heter: »Båda kanalerna avser också att framdeles fortsätta detta samarbete med de fria producenterna.»

Detta uttalande är något oklart, i det att man säger »framdeles». Jag skulle gärna vilja ha departementschefens förtydligande i det avseendet.

Om Sveriges Radio-TV avser att göra ett längre uppehåll i beställningen av sina produktioner hos fria producenter, måste detta vara mycket olägligt för de fria producenterna. Gör man ett uppehåll på t. ex. ett och ett halvt år, måste det bli svårt för de producerande företagen att behålla den personal som är nödvändig för sådan produktion. Därför måste det vara önskvärt att en kontinuerlig produktion kan ske hos dessa företag.

I anslutning till detta meddelande har jag fått veta att TV-kanalerna för närvarande inte lagt ut några produktioner av större omfattning hos de fria producenterna. Dessutom har det kommit till min kännedom att både TV 1 och TV 2 nyligen avböjt produktions-samarbete kring ett projekt med Film-institutet, nämligen inspelning av en film efter boken »Legionärerna», som man dock tycker är en så pass uppmärksammas bok att det kunde varit anledning att reflektera på filminspelning av densamma.

Vad gäller TV 2 har denna kanal nyligen startat sina sändningar, men kanalen har enligt riksdagens beslut förberett sändningarna under ungefär ett år. Under den tiden har enligt tillgängliga uppgifter inga utläggningar av betydelse skett från kanalens sida. Totalt sett har sålunda utläggning av produktion från Sveriges Radio varit av ringa omfattning och knappast stått i överensstämmelse med riksdagens år 1966 angivna riktlinjer att Sveriges Radios programproduktion i princip bör ske i konkurrens med de fria producenterna.

De av riksdagen förutsatta konkurrensförhållandena har således inte kommit till stånd. Självfallet måste det vara väsentligt av såväl kulturella som samhällsekonomiska skäl att de kreativa och tekniska produktionsresurser som finns tillgängliga utanför Sveriges Radio utnyttjas i så stor utsträckning som möjligt. Det finns en uppenbar risk för att, i den mån nu nämnda resurser inte kontinuerligt används i tillfredsställande omfattning, de successivt kommer att försvinna.

I sitt svar på min tredje fråga har departementschefen betonat att Sveriges Radios medelsram för budgetåret 1970/71 fastställs först på våren 1970. Då kan givetvis Sveriges Radio inte heller till hundra procent veta hur man skall använda de medel om vilka man ännu inte fått något besked. Riksdagen har fri rätt att bestämma både hur mycket medel Sveriges Radio skall få till sitt förfogande och på vilket sätt de skall disponeras. Jag förstår mycket väl att en viss planering av produktionen måste ske, men i denna planering kan också intas program från fria producenter, och det måste alltid finnas en vid marginal, som också den kan tillåta utläggning av fri produktion, eftersom Sveriges Radio inte vet hur mycket pengar man kommer att få under det följande budgetåret.

Statsrådet Carlsson har också i interpellationssvaret erinrat om att 1968 års filmutredning behandlar relationerna mellan filmen och TV. Det är riktigt som departementschefen påpekar, att jag är medlem av denna utredning, och jag ser det som mycket positivt att regeringen haft så stort intresse för den svenska filmproduktionens framtid, att man tillsatt en särskild utredning. I utredningsdirektiven sägs det också ifrån att man skall utreda frågan om relationerna mellan televisionen och den svenska filmproduktionen. Eftersom nu televisionen är en så jättestor förbrukare av film och den svenska filmproduktionen inte kan bli särskilt stor i

Ang. utläggning hos fria producenter av programproduktion för TV 1, m. m.

den hårda konkurrens som råder på världsmarknaden måste det vara mycket angeläget för svensk filmproduktion — så ser jag saken, och jag hoppas att departementschefen också gör det — att det vanliga filmarbetet kompletteras med arbete för televisionens räkning. Det måste vara mycket lämpligt att ett sådant samarbete sker, eftersom man arbetar med samma media och samma tekniska utrustning m. m. Jag säger detta utan att på något sätt vilja föregripa det förslag som utredningen om filmproduktionen kommer att lägga fram.

Jag vill också gärna framhålla en principiell synpunkt på dessa frågor. Jag har av skäl, som jag inte skall redovisa just nu, kunnat acceptera att Sveriges Radio-TV har ett sändningsmonopol i vårt land. Jag har inte velat förorda en kommersiell television. Jag känner dock ett visst obehag när man ibland i diskussionerna om demokratin påpekar att det i Sverige finns en helt statskontrollerad radio och TV. Jag har emellertid accepterat den saken, men för att så långt som möjligt — om jag så får säga — trubba av den monopolställning som Sveriges Radio-TV har i sändningsavseende vore det önskvärt att man i produktionen använder fria producenter i största möjliga utsträckning. Med fria producenter menar jag inte endast freelancers som Sveriges Radio-TV använder för vissa arbeten. Även om den formen av TV-arbete är önskvärd bör det observeras att detta egentligen är en tillfällighetsanställning av medarbetare som Sveriges Radio-TV gör och att dessa ändå kommer att arbeta inom monopolets ram.

Jag vill också framhålla den konstnärliga friheten i detta sammanhang. Det är självklart att om de kreativa krafterna har ett enda företag att vända sig till när det gäller TV-produktionen kan detta verka hämmande för den konstnärliga friheten. Det kan tänkas att en freelancer erbjuder ett arbete åt Sveriges Radio-TV men inte får det ac-

cepterat. I många fall kan han försöka hos ett annat företag, men finns det bara ett enda företag är det ju omöjligt att få arbetet producerat.

Det skulle också för tittarna vara betydligt bättre om en allsidigare produktion förekom inom TV-branschen än vad som är fallet inom ett rent monopolföretag. Flera av de mest populära TV-programmen — t. ex. Pippi Långstrump, Vi på Saltkråkan, Barnen i Bullerbyn, Elsa Beskows sagor, Kullamannen och den nu pågående Kråkguldet — har producerats utanför Sveriges Radio-TV. Jag tror att alla är eniga om att det har varit mycket värdefulla produktioner, och en tittaropinion skulle säkert säga att man gärna vill se flera program av den kvaliteten. Det är också att observera att dessa TV-program hör till våra bästa försäljningsobjekt utomlands. Ofta påpekas det att kostnaderna blir stora när man anlitar producenter utanför Sveriges Radio-TV. I det fallet vill jag citera en auktoritet på området, nämligen förre TV-chefen Nils Erik Bæhrendtz som i en tidningsartikel den 16 april 1969 sade: »Jämförelser visar också att det inte blir dyrare att placera sådana tunga produktioner ute i marknaden, snarare tvärtom därför att de producerande företagen tvingas hålla sig inom ramen för kontraktet.» Bæhrendtz säger också i en annan tidningsartikel: »Personligen har jag länge tyckt att man inför P 2 skulle gå fram efter helt nya linjer, anställa en måttligt stor fast stab och arbeta med kontrakt och fria medarbetare mer än hittills.»

Man blir emellertid litet betänksam när man läser kanalchefernas uttalanden. Håkan Unsgaard har sagt: »Inför den genomgripande omdaning, som den svenska televisionen nu börjat genomföra, är det emellertid svårt att för det närmaste budgetåret göra några mera långtgående bindande utfästelser.» Den andre programchefen, TV 2-chefen Örjan Wallqvist säger: »Däremot har vi klart sagt ifrån till filmbranschen att

Ang. utläggning hos fria producenter av programproduktion för TV 1, m. m.

inte förrän i början på 1970-talet kan det bli aktuellt för TV 2 att på allvar börja diskutera att lägga miljonproduktioner utanför Sveriges Radio.»

Detta gör mig som sagt något betänksam. Jag vill dock liksom i hela mitt anförande vara positiv och säga, att herr Unsgaard också har förklarat att om filmbranschen på längre sikt kan konkurrera så att man därifrån får bättre TV-program till lägre pris än man själv kan åstadkomma bör detta leda till att de egna investeringarna hålls nere. Det är likaså positivt när herr Wallqvist talar om »miljonproduktioner utanför Sveriges Radio». Detta visar ändå att han tänkt sig att det inte skulle vara omöjligt att lägga ut sådana produktioner vid någon tidpunkt.

Med detta, herr talman, konstaterar jag att det finns oerhört mycket som talar för att man lägger ut så stor produktion som möjligt utanför Sveriges Radio. Jag är tacksam om statsrådet möjligen skulle vilja göra ett förtydligande när det gäller att kontinuerligt lägga ut produktion, som riksdagen har dragit upp riktlinjer för, och om att man med »fria producenter» bör avse inte bara de som utför ett arbete för Sveriges Radio utan även producentföretag i vanlig mening.

Herr talman! Jag ber än en gång få tacka statsrådet för svaret på min interpellation.

Herr statsrådet CARLSSON:

Herr talman! Jag tror att jag kan göra mitt svar relativt kortfattat. Jag skulle emellertid vilja börja med att reagera mot ett uttryck som herr Bengtson — möjligen oavsiktligt — använde, nämligen då han talade om en helt statskontrollerad radio och TV. Jag har för bara någon timme sedan använt en hel del energi i medkammaren på att försöka övertyga en mittenbroder till herr Bengtson om att jag som statsråd inte får lägga mig i de enskilda programmens utformning. Vi har ett uppbyggt system som verkligen inte innebär nå-

gon helt statskontrollerad radio och TV, och jag tycker inte att vi skall sprida den felaktiga föreställningen.

Herr Bengtson sade vidare att man endast har ett företag att vända sig till. Det är naturligtvis riktigt, men jag vill ändå understryka konkurrensen mellan de två kanalerna, som ju inte är oväsentlig för producenterna. Herr Bengtson räknade upp en rad exempel på att man från Sveriges Radio i det förgångna har lagt ut uppdrag, och detta visar att hans nu framförda önskemål tidigare väl har tillgodosetts. Jag kan fortsätta exemplifieringen med aktuella projekt. TV 2 förhandlar just med ett filmbolag om ett serieprogram, och som exempel på utlagda aktuella produktioner kan nämnas att för TV 1 gör Lennart Olsson tre filmer om bilsamhället, Berndt Klyvare en film med arbetsnamnet »Fragment av Europa», Pål-Nils Nilsson porträtterar arkitekten Ralph Erskine, Lasse Forsberg gör en film om zigenare o. s. v. På samma sätt gör för TV 2 Ingela Romare och Lennart Malmer en reportageserie från Afrika, Sven Lindqvist och Peter Torbjörnsson en från Sydamerika och Steve Hopkins en från USA, Sven Wohlin ett naturprogram o. s. v.

Jag skulle emellertid vilja säga allmänt beträffande dessa fria producenter, att som sådana skall betraktas inte bara den egentliga branschen utan också de enskilda filmskapare, frilansar, som jag här har gett exempel på.

Även om det inte finns någon anledning att i detalj gå in på de olika kanalernas politik kan det vara värt att notera att de för närvarande framför att göra större satsningar på ett bolag väljer att sprida ut uppgifterna. En sådan utläggningspolitik tycker jag står väl i överensstämmelse med andan i 1966 års riksdagsbeslut. Herr Bengtson har ju i andra sammanhang gjort sig känd som förespråkare för en aktiv lokaliseringspolitik, och jag hoppas det gäller även för detta område att vi inte skall gynna bara de stora och starka.

Ang. utläggning hos fria producenter av programproduktion för TV 1, m. m.

Jag skulle också till slut vilja understryka att man inom Sveriges Radio strävar efter att stärka kostnadsmedvetandet genom att programenheterna får ett direkt inflytande över de kostnader som är förenade med deras verksamhet. Det system för interndebitering, kombinerad med affärsbokföring, som nu håller på att införas kommer att medföra att programenheterna debiteras fullt pris även för företagets egna resurser. Det ger programledningen helt andra möjligheter än nu att överväga produktion inom företaget som alternativ till anlåtande av resurser utanför Sveriges Radio.

Denna interndebitering och affärsbokföring beräknas vara provisoriskt samordnade den 1 juli nästa år. Därefter kommer detta redovisningssystem att utvecklas successivt.

Jag föreställer mig att det just ur herr Bengtsons synpunkt kan vara positivt att det finns en medveten strävan inom Sveriges Radio att åstadkomma en reell kostnadsbelastning på företagets egen produktion och därmed skapa konkurrens på lika villkor för Sveriges Radio och de utanför stående grupperna. Jag tror alltså inte att det i sak skiljer så mycket mellan herr Bengtsons uppfattning och min.

Herr BENGTON (cp):

Herr talman! Jag vill gärna instämma med statsrådet i att det — i varje fall i dagens debatt — inte är så stor skillnad mellan våra uppfattningar. Jag vill ytterligare betona att interndebiteringen, när den är klar, blir en stor tillgång när det gäller att göra jämförelser. Jag skulle vilja tillägga att det givetvis bör vara på fullständigt lika grunder som man i så fall gör jämförelser med andra företag. Man måste ta hänsyn också till alla fasta kostnader för Sveriges Radio om man skall göra en rättvisande jämförelse med de andra företagen. Det har statsrådet inte bestritt på något sätt, men jag vill ändå

betona detta. Jag sätter också stort värde på att mitt uttalande kommer att föras vidare.

Jag är även helt med på vad statsrådet sade beträffande mitt intresse för lokaliseringspolitiken och att man bör sprida de olika uppgifterna. Från det största och starkaste företaget, Sveriges Radio, bör man då gärna lägga ut en del arbeten på de andra företagen, som allesammans räknas för små i jämförelse med Sveriges Radio. Det kanske råder enighet också om detta.

Sedan har vi det uttryck som statsrådet började med, nämligen »helt statskontrollerad». Det kanske inte direkt hör till den debatt som förs just nu, men makten hos detta bolag är i varje fall mycket stor, och vi har ju vårt avtal med Sveriges Radio-TV där vi sagt att vi inte får gå in på programproduktionen. Herr statsrådet har också hört att jag bevisligen inte alls har gjort detta; det är ju Sveriges Radio-TV:s egen sak. I övrigt har ju riksdagen möjlighet att besluta om Sveriges Radio-TV, även om vi inte gör det i detalj.

Konkurrensen mellan de båda kanalerna får man väl ta för vad den kan bli. Det är ju bra om den finns, men inom samma företag kanske man inte kan göra så särskilt mycket. Jag fäster inte några stora förhoppningar vid den.

Det viktigaste som jag begärde ordet för, herr talman, var vad utbildningsministern sade beträffande det som är utlagt i produktion och det som står i pressmeddelandet från Sveriges Radio-TV den 4 december. Där anges att båda kanalerna avser att framdeles fortsätta samarbetet med de fria producenterna. Dessutom står det i pressmeddelandet att TV 2 i dagarna förhandlar med ett filmbolag om ett serieprogram. »Framdeles» är emellertid ett svävande uttryck. Det kan bli på det sätt som gav anledning till interpellationen, nämligen att man säger att vi gör ett uppehåll på ett och ett halvt år. Det skulle vara mycket olyckligt för dessa pro-

Ang. ledighet för statsanställda för utbildning

ducerande företag om de skulle få ett sådant »hugg» i sin produktion. Detta tycker jag är litet oklart.

De som finns omnämnda i pressmeddelandet är utlagda i produktionen, men efter vad jag kan bedöma är det till mycket stor del sådana som för tillfället är anställda inom Sveriges Radio-TV. Man kan nog inte betrakta dem på samma sätt som de företag vilka vanligen arbetar självständigt med filmproduktionen. Exemplet från pressmeddelandet tillmåter jag inte så stort värde, utan det hade varit önskvärt att man hade talat om produktionen på ett annat sätt.

Jag tackar för det kompletterande svaret, och jag tackar än en gång för svaret på interpellationen.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. ledighet för statsanställda för utbildning

Ordet lämnades härefter till herr statsrådet **LÖFBERG**, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara herr *Harald Petterssons* (cp) interpellation angående ledighet för statsanställda för utbildning, och nu anförde:

Herr talman! Herr Harald Pettersson har frågat mig dels om jag vill lämna kammaren en översiktlig redogörelse för nu gällande regler och praxis i fråga om ledighet för statsanställda som önskar genomgå utbildning, dels om jag ämnar ta initiativ till vidgade möjligheter för statsanställda att erhålla ledighet för fortbildning och vidareutbildning för uppgifter inom och utom sitt nuvarande yrkesområde.

När det gäller tjänstledighet för statsanställda som önskar gå igenom utbildning måste man skilja mellan frågor om beviljande av tjänstledighet och om vilka avlöningsförmåner som utgår under beviljad tjänstledighet.

Enligt 3 § statstjänstemannalagen får avtal inte träffas om rätt till annan ledighet än semester. Således kan avtal inte träffas om rätt till tjänstledighet för t. ex. utbildning. Avgörandet av denna fråga tillkommer arbetsgivaren.

Däremot kan man träffa avtal om rätt till avlöningsförmåner under tjänstledighet. I allmänt avlöningsavtal för statliga och vissa andra tjänstemän (AST) regleras frågan om löneavdrag under tjänstledighet för bl. a. studier. Bestämmelserna innebär att ordinarie tjänstemän, extra ordinarie tjänstemän och flertalet extra tjänstemän har rätt till lön med B-avdrag sammanlagt 240 dagar — för viss lärarpersonal 360 dagar — under loppet av tio på varandra följande kalenderår, om arbetsgivaren finner studierna angelägna från tjänstesynpunkt. Dock skall intet avdrag göras för någon del av tjänstledighetstiden, när det är fråga om utbildningskurs vid verket eller om studier som arbetsgivaren anser vara synnerligen betydelsefulla från tjänstesynpunkt. I övrigt skall C-avdrag tillämpas. Förmånligare regler gäller för vissa personalgrupper, t. ex. i fråga om anställda inom affärsverk som bedriver studier i utlandet. Lön med B-avdrag betyder att omkring 70 % av ordinarie lön utgår. C-avdrag innebär att ingen lön utbetalas.

För statliga arbetstagare som inte är tjänstemän kommer fr. o. m. den 1 januari 1970 enligt ramavtalet att gälla i princip likartade regler om förmåner under tjänstledighet för studier som beträffande tjänstemän finns meddelade i AST.

Enligt punkt 3 i kungörelsen om utövande av arbetsgivarens befogenhet i vissa fall enligt AST skall Kungl. Maj:t eller den myndighet, som Kungl. Maj:t utser, avgöra huruvida studier är synnerligen betydelsefulla från tjänstesynpunkt. Med arbetsgivare förstås beträffande prövningen av annan fråga om lön under studier den myndighet som avtalsverket bestämt.

I de fall arbetsgivaren bedömer stu-

Ang. ledighet för statsanställda för utbildning

dierna synnerligen betydelsefulla eller angelägna från tjänstesynpunkt får tjänsteman således behålla lönen helt eller delvis. Tjänstemannens önskemål om att delta i studierna och myndighetens intresse av att så sker sammanfaller i dessa fall mer eller mindre. Det saknas därför enligt min mening i dessa fall anledning att i det av herr Pettersson angivna syftet undersöka myndigheternas praxis. En sådan undersökning är dessutom tidsödande.

När det gäller tjänstledighet för andra studier föreligger inte ett så starkt myndighetsintresse att den anställda under utbildning får behålla någon del av lönen. Däremot har den anställda kvar sitt pensionsskydd och får i förekommande fall behålla sin rätt till löneklassuppflyttning, vilket medför kostnader för arbetsgivaren. Självfallet tillkommer svårigheten att skaffa vikarie samt övriga problem som hör samman med ändrade personaldispositioner. Beviljande av tjänstledigheter måste därför naturligen vägas mot kravet på verksamhetens behöriga gång vid myndigheterna.

Anledningar till tjänstledighet med C-avdrag för studier kan vara mycket skiftande. Förhållandena varierar både mellan olika myndigheter och lokalt inom samma myndighet. En undersökning av myndigheternas praxis i fråga om beviljande av tjänstledighet med C-avdrag för studier skulle därför behöva göras mycket omfattande för att en klar bild av förhållandena skulle kunna erhållas. Inom den begränsade tid som stått till förfogande för att besvara denna interpellation har det inte varit möjligt att göra en sådan undersökning.

Frågan om möjlighet för anställda att få tjänstledighet för studier är enligt min mening av stor betydelse. På grund av de skiftande förhållandena inom myndigheterna anser jag det emellertid inte lämpligt att alla frågor om tjänstledighet med C-avdrag skall avgöras centralt. Varje myndighet måste på eget ansvar fatta dessa beslut, givet-

vis under hänsynstagande till den enskildes berättigade intressen. Däremot kan centralt meddelade generella anvisningar med riktlinjer för bedömning av ärenden om tjänstledighet med C-avdrag för bl. a. studier vara till hjälp för myndigheterna. För att få underlag till sådana allmänna riktlinjer för myndigheternas handlande uppdrog jag den 9 oktober i år åt en särskild sakkunnig att undersöka frågan om tjänstledighet med C-avdrag för tjänstemän underkastade AST. Den sakkunnige har arbetat skyndsamt och har i dagarna lagt fram förslag till riktlinjer för myndighets handläggning av ärenden om bl. a. tjänstledighet med C-avdrag för studier.

Den sakkunnige har inte gjort någon allmän kartläggning av myndigheternas praxis på området, vilket skulle ha fördröjt slutförandet av uppdraget, utan begränsat sig till kontakter med några myndigheter.

Förslaget, som för närvarande bereds inom finansdepartementet, innebär att myndighet får medge tjänsteman tjänstledighet med C-avdrag högst 1 080 dagar under tio kalenderår i följd. Inom denna ram skall myndigheten enligt förslaget iakttä en välvillig inställning till ansökningar om tjänstledighet för studier vid institution som drivs av staten eller som åtnjuter bidrag av statsmedel. Detta bör gälla även om studierna inte direkt kommer det arbetsområde till godo inom vilket tjänstemannen för tillfället verkar, eftersom det torde vara till fördel för staten som arbetsgivare i stort att personalen fortbildas.

Jag har redan framhållit den stora betydelse jag fäster vid möjligheten för de statsanställda att åtnjuta tjänstledighet för att delta i utbildning. Inte minst från bl. a. vuxenutbildningens synpunkt är det angeläget att arbetsgivaren underlättar denna genom att i största möjliga utsträckning bevilja erforderliga tjänstledigheter för att genomgå dylik utbildning. Jag finner det därför vara angeläget att möjligheterna att medge tjänstledighet för studier tas till vara

Ang. ledighet för statsanställda för utbildning

och att onödigt restriktiva normer vid prövning av ansökningar om tjänstledighet för sådant ändamål inte tillämpas. Det framlagda förslaget kommer att snarast tas upp till avgörande.

Det sammanfattande svaret på herr Petterssons första fråga är således att det enligt gällande föreskrifter och avtalsregler finns möjlighet för de statsanställda att få tjänstledighet för studier med helt eller delvis bibehållen lön under vissa omständigheter. Myndigheterna är också oförhindrade att medge tjänstledighet utan lön. Denna möjlighet utnyttjas i varierande grad, beroende på skilda förhållanden.

Som svar på herr Petterssons andra fråga har jag redogjort för de åtgärder som jag redan vidtagit och ämnar vidta för att så långt möjligt underlätta för de statsanställda att få tjänstledighet för sådana studier varunder C-avdrag skall göras.

Herr **PETTERSSON, HARALD**, (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Löfberg för det svar han har lämnat på min interpellation.

Det är naturligtvis med tillfredsställelse som jag noterar att statsrådet delvis redan har tagit itu med de problem när det gäller de statsanställdas möjligheter till ledighet för studier som jag har pekat på i min interpellation.

Som jag ser det har arbetsgivarens inställning på denna punkt en mycket stor betydelse för hur vuxenutbildningsreformen, som vi håller på att genomföra, skall lyckas. Som statsrådet framhåller i interpellationssvaret ligger frågor om tjänstledighet för statstjänstemännen utanför avtalen, bl. a. frågan om ledighet för studier. De avgörs i de flesta fall med ledning av praxis.

Avsikten med min interpellation var framför allt att få belyst vilken praxis som för närvarande tillämpas och om några förändringar är planerade. Där emot har det inte varit min mening att direkt gå in på frågor som är reglerade

i avtal, t. ex. avlöningsförmåner i samband med ledighet. Jag tänker därför inte heller ta upp dem här i debatten även om de är nog så viktiga för de statsanställda, som hyser planer på att begära ledighet för studier.

Det framgår ganska tydligt av interpellationssvaret att frågan om ledighet för studier i allmänhet inte är något problem, om studierna har ett klart samband med vederbörande tjänstemans befattning. Jag har själv fått samma intryck när jag intresserat mig för dessa frågor. Tjänstemannen får då i allmänhet ledighet utan vidare, oftast med helt eller delvis bibehållen lön. Så snart studierna inte direkt har något samband med den tjänst som den ledighetssökande uppehåller tycks många myndigheter oftast vara obenägna att ge ledighet, även när det står klart att den som söker ledigheten inte kan påräkna några direkta ekonomiska förmåner. Därtill kommer det förhållandet, som statsrådet understryker i interpellationssvaret, att praxis varierar mellan olika myndigheter och till och med lokalt inom samma myndighet.

Själv har jag svårt att förstå att statsmyndigheterna — och tydligen även statsrådet Löfberg — vill dra en så pass skarp gräns mellan studier som har betydelse ur tjänstesynpunkt och andra studier. För det första kan man knappast komma ifrån att varje strävan att skaffa sig ökade kunskaper förr eller senare bör ge ett produktivitetstillskott. För det andra tycker jag att det tillhör en modern arbetsgivares etik att inte säga nej när en anställd kommer och begär ledighet för studier, även om det ibland kan kosta på att skaffa vikarier och vidta behövliga personaldispositioner.

Jag tror att många både privata, kooperativa och kommunala arbetsgivare har en mera öppen syn på denna punkt än vad som kommer till uttryck i interpellationssvaret och i statsmyndigheternas hittillsvarande praxis.

När det sedan gäller olikheterna i

Ang. ledighet för statsanställda för utbildning

praxis mellan olika myndigheter delar jag statsrådets uppfattning att det inte är lämpligt att låta alla frågor om tjänstledighet avgöras centralt. I stället tror jag att den väg statsrådet valt, nämligen att utarbeta allmänna riktlinjer, är den bästa. Man skulle givetvis önska att sådana riktlinjer redan funnits och att det rått en mera enhetlig och mera positiv tillämpning än hittills.

Jag har förståelse för att statsrådet på den relativt korta tid som gått sedan jag ställde interpellationen inte har hunnit med någon mera utförlig kartläggning av den praxis som myndigheterna nu tillämpar. Om effekten av de riktlinjer som nu av allt att döma kommer att utfärdas skall bli den åsyftade, tror jag emellertid att det fortlöpande behövs en sådan kartläggning.

Jag hoppas därför att statsrådet på olika sätt tillser att frågan om ledighet för studier blir mera positivt behandlad i fortsättningen, och jag tackar än en gång för svaret.

Herr statsrådet LÖFBERG:

Herr talman! Herr Pettersson noterar med tillfredsställelse att jag redan har tagit itu med den här viktiga frågan och förberett vissa åtgärder. Jag för min del är glad över att han gör detta erkännande.

Jag vill också gärna understryka det han sist var inne på, nämligen att han hoppas att jag i fortsättningen verkar för en positiv inställning till frågan om tjänstledighet för studier för anställda i statsförvaltningen. Rent allmänt sett är vi överens på den punkten. Jag erinrar om det positiva uttalande, som jag gör i mitt interpellationssvar, där jag framhåller att generellt sett bedömer jag det som mycket angeläget att statens arbetsgivaren på olika sätt söker främja de anställdas fort- och vidareutbildning. Rent allmänt och principiellt sett tycks det alltså inte föreligga någon delad mening mellan herr Pettersson och

mig på den punkten, och det är ju tacknämligt.

I anslutning till herr Petterssons inlägg om den skiftande praxis som förekommer och den skarpa gräns som enligt hans förmenande vissa myndigheter drar mellan ur tjänstesynpunkt angelägna studier och andra studier, vill jag, herr talman, tillägga ytterligare några ord. Det är ganska klart, vilket herr Pettersson också vidgår, att det måste föreligga varierande förhållanden mellan och inom myndigheterna. Utan att gå in på något visst fall vill jag peka på några omständigheter, som kan påverka myndigheternas beslut i sådana frågor — och som helt naturligt måste göra det på grund av att förhållandena är så olika. Tjänstledighetens längd är en sådan omständighet, men det är inte säkert att en kortare tids tjänstledighet alltid är lättare att gå med på än en något längre tjänstledighet. Arbetsläget hos myndigheten under en viss ifrågasatt tjänstledighetstid kan vara synnerligen presat och svårigheterna att få vikarier ibland oöverstigliga. Den anställda kan vidare ha specialistfunktioner, som inte någon annan vid myndigheten behärskar tillräckligt bra för att kunna överta arbetet. Myndigheten kan ha speciella arbetsuppgifter, som måste klaras av under en bestämd kortare tid. Den anställda kan tidigare ha fått tjänstledighet under lång tid. Detta är exempel på svårigheter som skulle kunna mångfaldigas och som inte utan vidare kan viftas bort. Sådana förhållanden gör att en alltför stark centralreglering av detta område inte låter sig göra. Men även på den punkten tycks ju herr Pettersson och jag vara överens.

Jag har, herr talman, velat göra dessa ytterligare påpekanden i anledning av herr Petterssons replik.

Herr PETTERSSON, HARALD, (cp):

Herr talman! Jag vill bekräfta att jag hyser mycket stor förståelse för att svårigheter kan uppstå när det gäller

Ang. ledighet för statsanställda för utbildning

att lämna tjänstledighet, men jag tycker att statsrådet Löfberg — inte minst i sitt senaste anförande — har målat upp dessa svårigheter i alldeles för bjärta färger. Vi har ju erfarenheter litet varstans av att det kan förekomma stora svårigheter, men finns den goda viljan och finns det en intention hos herr statsrådet — som ändå har tillseendet och det politiska ansvaret i detta sammanhang — kommer väl detta att i mycket hög grad genomsyra hela arbetet på detta stora fält. Det var närmast denna tanke som jag i mitt tidigare anförande försökte ge uttryck åt, eftersom jag fann det tillfredsställande att själva interpellationssvaret andades så mycket av en positiv inställning.

Jag hoppas att herr statsrådet inte tycker att jag är alltför enveten på denna punkt; jag är bara angelägen om att dessa frågor blir behandlade på ett annat sätt än hitintills. Jag skall inte dra fram några speciella exempel i dag, men jag skulle kunna göra det, och det är detta som givit mig anledning att framställa min interpellation. Dessa exempel är verkligen, med utgångspunkt i arbetsgivaretiken, inte särskilt vackra. Vi måste, herr statsråd, komma ifrån detta förhållande.

Herr statsrådet LÖFBERG:

Herr talman! Det vare mig fjärran att söka förstora dessa svårigheter; det vill jag verkligen inte göra, och jag hoppas att mitt inlägg inte har förtagit något av den positiva syn, som jag faktiskt allmänt och principiellt hyser i denna för de statsanställda mycket viktiga fråga. Men det föreligger ändå ibland stora svårigheter när det gäller att bevilja tjänstledighet. Har man besvärligt att få tag i en vikarie för en specialistfunktion hjälper inte den goda viljan särskilt långt. Har myndigheterna problem som inte går att lösa får man förstå om de reagerar med större restriktivitet än de annars skulle göra.

Den beslutande myndigheten måste ta

hänsyn till både sådana förhållanden som kan försämra dess möjligheter att utföra sina åligganden — det skall myndigheten göra enligt sin instruktion — och den enskildes berättigade intresse av att få tjänstledighet för att gå igenom viss utbildning. Det är alldeles självklart att det ibland blir fråga om mycket svåra avvägningar i det sammanhanget — jag är den förste att medge det. Men jag anser att de statliga myndigheterna redan nu i allmänhet är ganska generösa i fråga om att bevilja tjänstledighet för studier, och jag har belägg för denna min uppfattning.

Upplysningsvis vill jag dessutom meddela att den som fått avslag på en tjänstledighetsansökan har möjlighet att få frågan prövad besvärsvägen. Vi har ju besvärsrätt även i dessa fall, och besvär över myndighets beslut i fråga om tjänstledighet för studier prövas i sista instans av Kungl. Maj:t. Jag menar inte att detta är någon rekommendabel väg; jag stryker än en gång under min positiva inställning till att tjänstledighet beviljas.

Centrala riktlinjer för myndigheters handlande i dessa frågor kan bli till värde för både myndigheterna och de anställda i det fortsatta agerandet. Som jag har framhållit kommer inom kort sådana riktlinjer att utfärdas, och vi gör kanske klokt i att avvakta vad dessa leder till innan ytterligare åtgärder eventuellt behöver övervägas.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Föredrogos och bordlades ånyo utrikesutskottets utlåtande nr 24, konstitutionsutskottets utlåtanden nr 50 och 51, statsutskottets utlåtanden nr 179—190, bevillningsutskottets betänkanden nr 72, 74 och 76, bankoutskottets utlåtande nr 53, första lagutskottets utlåtanden nr 56 och 57 samt memorial nr 60 ävensom andra lagutskottets utlåtande nr 89.

På framställning av herr förste vice talmannen beslöts att på föredragningslistan för morgondagens sammanträde statsutskottets utlåtande nr 190 skulle uppföras näst efter bankoutskottets utlåtande nr 53 samt utrikesutskottets utlåtande nr 24 sättas sist.

Anmälades och bordlades

konstitutionsutskottets utlåtande och memorial:

nr 49, i anledning av två propositioner med förslag till vissa ändringar i kommunallagstiftningen m.m. jämte följdmotioner; samt

nr 52, angående uppskov med behandlingen av visst ärende;

statsutskottets memorial nr 191, angående tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1969/70;

bevillningsutskottets betänkande nr 75, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370) jämte motioner; ävensom

bankoutskottets memorial nr 54, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 16.52.

In fidem

K.-G. Lindelöw

/Solveig Gemert

Tisdagen den 16 december

Kammaren sammanträdde kl. 10.30.

Till kammaren hade överlämnats Kungl. Maj:ts skrivelse nr 169, angående förordnande av statsrådsledamöter att uppläsa Kungl. Maj:ts öppna brev till riksdagen angående vissa grundlagsfrågor.

Av nämnda kungl. skrivelse, som nu föredrogs, inhämtades bland annat, att Kungl. Maj:t förordnat herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet *Geijer* att i första kammaren uppläsa Kungl. Maj:ts ifrågavarande öppna brev.

Med anledning härav lämnades ordet till herr statsrådet *Geijer*, som i enlighet med det honom givna uppdraget uppläste Kungl. Maj:ts öppna brev, nr 170, angående vissa grundlagsfrågor.

Uppläsningen av berörda öppna brev åhördes av kammarens ledamöter stående.

På sedermera gjord proposition beslöts att förevarande kungl. skrivelse och öppna brev skulle läggas till handlingarna.

Anmälades och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 409, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i taxeringsförordningen (1956: 623); och

nr 410, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning med särskilda bestämmelser om insättning på skogskonto, m. m. jämte motion.

Om åtgärder för att underlätta anställande av kvalificerad arbetskraft i företag med lokaliseringsbidrag

Herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet **HOLMQVIST**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr *Högströms* (s) interpellation om åtgärder för att underlätta anställande av kvalificerad arbetskraft i företag med lokaliseringsbidrag, erhöll ordet och yttrade:

Herr talman! Herr Högström har frågat vilka åtgärder jag avser att vidta för att underlätta för de nylokaliserade företagen att erhålla den för specialiserade uppgifter kvalificerade arbetskraft som de behöver för att skapa och upprätthålla en hög produktivitet. Herr Högström frågar vidare om jag är beredd att göra en översyn av nu gällande bestämmelser om flyttningsbidragen så att, oavsett hemort, kvalificerad arbetskraft utöver respenning och bortavistelsebidrag skall kunna komma i åtnjutande även av starthjälp och utrustningsbidrag vid tillträddande av »nyckelbefattning» inom ett lokaliseringsföretag.

De av interpellanten aktualiserade frågorna torde få prövas i samband med beredningen av lokaliseringsutredningens nyligen avlämnade betänkande. Betänkandet, som för närvarande är föremål för remissbehandling, avses föranleda proposition till riksdagen våren 1970.

Herr **HÖGSTRÖM** (s):

Herr talman! Först ber jag att få tacka inrikesministern för svaret. Jag vill nog säga att även om jag har för-

Om åtgärder för att underlätta anställande av kvalificerad arbetskraft i företag med lokaliseringsbidrag

stående för att inrikesministern vill avvakta beredningen av lokaliseringsutredningens nyligen avlämnade betänkande så hade jag nog på goda grunder förväntat mig en något utförligare belysning av denna för lokaliseringspolitiken så viktiga fråga.

Det är nämligen helt klart att så länge flyttningsbidragen inte omfattar samma förmåner vid flyttning till Norrland som vid flyttning därifrån, så försenas den industriella förnyelse i Norrland som alla i dag synes vara förespråkare för. Ju längre man dröjer med att ge samma förmåner vid flyttningsrörelser från de överhettade regionerna i Syd- och Mellansverige till de sysselsättningssvaga skogslänen, ju längre och mera avlägsen ter sig en bättre regional balans i vårt land. Detta är så mycket mera beklagligt mot bakgrunden av den satsning i Norrland som regeringen i samarbete med näringslivet nu är inne på. Jag är nämligen helt övertygad om att om denna satsning skall få avsedd effekt, då kommer man inte förbi frågan om en rättvisare bedömning av flyttningsbidragen.

Det har sagts förut, men jag vill än en gång understryka det, att den högkonjunktur som nu råder i de överhettade regionerna hotar att tömma skogslänen på kvalificerad arbetskraft inom de yrkesområden som lokaliseringsföretagen i regel efterfrågar. Detta gäller i synnerhet metallbranschen, men även inom trä- och massaindustrin råder i dag brist på yrkesutbildad arbetskraft. Jag kan exemplifiera detta med några siffror från Västernorrlands län. Enligt länsarbetsnämnden uppgick bristen på yrkesutbildad arbetskraft den 10 november i år till sammanlagt 547 personer, varav hela 367 i metallbranschen. Detta medför att de lokaliseringspolitiska insatserna inte ger den sysselsättningseffekt som varit avsedd. Det har medfört svårigheter för företagen att helt utnyttja sin produktionsapparat och som följd därav också en sämre konkurrensför-

måga. Den Lemneska utredningen bekräftar för övrigt detta förhållande när den beskriver erfarenheter av lokaliseringspolitiken och därav drar den slutsatsen att företagens otillfredsställande produktionsutveckling under den första tiden berott på att man underskattat dessa svårigheter, vilket inte bara påverkat företagens lönsamhet utan också de anställdas inkomster. Utredningen konstaterar: »Förklaringen kan främst sökas i det förhållande att företagen i stor utsträckning måste rekrytera arbetskraft utan vana vid industriellt arbete. Allteftersom dessa förhållanden blivit mera allmänt kända, har svårigheter ökat att lokalisera företag till orter, som saknar industriell tradition.»

Jag tror därför att det finns anledning för regeringen att ägna just denna fråga särskild uppmärksamhet när propositionen om den fortsatta lokaliseringspolitiken skall skrivas i vår. Den Lemneska utredningen har för övrigt också på den här punkten i avsnittet om regionalpolitiska utvecklingstendenser i utlandet redovisat hur man bl. a. i Nederländerna har tvingats att underlätta återflyttningen av arbetskraft från de expansiva områdena till landets problemområden.

Men, herr talman, om man nu vidtar dessa åtgärder så säger kanske någon att då ökar man ju arbetskraftsbristen i de överhettade områdena. Ja, på den punkten vill jag nog säga att eftersom vi i regel har väl etablerade företag i dessa områden så bör dessa företag rimligtvis också ha större möjligheter till utbildning av sin arbetskraft. Dessa företag är för övrigt inte heller lika känsliga i fråga om lönsamhet som de nylokaliserade företagen. Det borde på den här punkten kunna skapas en bättre förståelse mellan företagens villkor inom olika delar av vårt land. Skulle inte Industriförbundet här kunna göra en insats för att jämna vägen för en bättre industriell balans mellan olika regioner?

Om åtgärder för att underlätta anställande av kvalificerad arbetskraft i företag med lokaliseringsbidrag

En annan fråga i det här sammanhanget är hur det är ställt med företagens möjligheter att gå ut och kunna göra sitt behov av arbetskraft, alltså utöver arbetsförmedlingarnas verksamhet. När det gäller metallbranschen har Verkstadsföreningen en överenskomst som innebär att dess medlemmar inte får gå ut och annonsera efter arbetskraft. Jag tror att om man vill främja en rörelse i båda riktningarna finns det nog anledning för Verkstadsföreningen att ompröva detta förbud för sina medlemmar. Jag har tagit upp denna fråga mot bakgrunden av den annonsering som Jämtlands läns landsting har gjort under mottot: Operation återflyttning. Denna kampanj visar att över 1 300 svar inkommit, och den siffran väntar man skall öka. Undersökningen är intressant ur många synpunkter. Den visar att över hälften av dem som skulle vilja flytta tillbaka till Jämtland, om det fanns sysselsättning där, inte är infödda jämtar. Undersökningen ger också vid handen att den största gruppen är tekniker och ingenjörer, därefter kommer lärare och sjukvårdspersonal.

Om en liknande undersökning skulle göras i de övriga Norrlandslänen är jag övertygad om att den skulle ge samma resultat.

Vi begär inte att alla de upp emot 70 000 personer som flyttat från Norrland sedan årsskiftet 1966—1967 skall återvända. Vi tror dock på goda grunder att det är åtskilliga tusental som vill återvända till Norrland och som det är absolut nödvändigt att Norrland får tillbaka, om vi skall ge den landsändan likvärdiga förutsättningar med det övriga landet.

Om inrikesministerns svar var kort, kanske, herr talman det kan tyckas att mitt anförande är i längsta laget. Jag har emellertid med mitt anförande velat understryka hur viktig vi i Norrlandslänen anser att handläggningen av denna fråga är.

Jag vill därför uttala den förhoppningen att inrikesministern skall kunna presentera en proposition om den fortsätta lokaliseringpolitiken som avskaffar nuvarande orimliga bestämmelser på detta område.

Herr PETTERSSON, KARL, (m):

Herr talman! Jag vill understryka vad herr Ivar Högström har anfört beträffande svårigheterna för många företag som lokaliseras att kunna få en väl kvalificerad arbetskraft. Herr Högström anknöt också till den undersökning som näringsnämnden inom vårt läns landsting har gjort i fråga om önskemål för människor att komma till dessa områden, en undersökning som jag också hade anledning att beröra i samband med ett interpellationssvar som herr inrikesministern lämnade den 10 december i år här i kammaren och som gällde lokaliseringsfrågorna i Norrland. Jag ställde då ungefär samma fråga som herr Ivar Högström nu har gjort, nämligen om regeringen är beredd att sätta in samma åtgärder när arbetskraften skall flytta tillbaka som när den flyttar till områden där det är stor efterfrågan på arbetskraft.

Jag påpekade också vid det tillfället att den undersökning som gjorts inom vårt län inte gick ut på något löfte om arbetstillfällen. Som herr Högström också har sagt gjordes undersökningen för att visa att i de fall då det är möjligt att lokalisera företag till ett område så kan vi skaka fram den kvalificerade arbetskraft som företagen frågar efter. Det har i praktiken visat sig att vid många tillfällen just den frågan har ställts, om det finns kvalificerad arbetskraft på orten.

Inrikesministern tog i sitt svar upp den här frågeställningen och svarade ungefär som han i dag har svarat herr Högström, nämligen att frågan kommer att bli föremål för behandling och att det blir anledning att återkomma till

Om åtgärder för att underlätta anställande av kvalificerad arbetskraft i företag med lokaliseringsbidrag

den när vi under våren 1970 skall diskutera lokaliseringspolitiken. Jag vill instämma i herr Högströms förhoppning om att regeringen vid behandlingen av denna lokaliseringsfråga tar hänsyn till de önskemål som vi har framfört när det gäller dessa glesbygdsområden, nämligen att i rättvisans namn samma förutsättningar bör föreligga, oavsett om arbetskraften flyttar till glesbygdsområden eller om den flyttar till andra delar av landet.

Herr statsrådet HOLMQVIST:

Herr talman! Anledningen till att jag fattat mig kort i mitt interpellations-svar i dag, liksom i det svar jag tidigare gett på en enkel fråga som ställts här i kammaren, är att det, när det gäller ett ärende som är föremål för beredning i departementet, är oriktigt att föregripa denna beredning med ett uttalande som går för långt. Man måste ändå ha möjligheter att pröva ärendet utan att vara bunden av uttalanden som gjorts på ett alltför tidigt stadium.

Jag vill gärna understryka att de bestämmelser som finns i kungörelse 246 -- arbetsmarknadskungörelsen den 3 juni 1966 -- syftar till att möjliggöra för personer som inte kan få arbete på sin hemort att söka arbete på annan ort i landet. Utgångspunkten är således att det inte finns arbete att få i hemkommunen eller i dess närmaste omgivning. En annan förutsättning är att personen i fråga är arbetslös eller löper risk att bli det. I sådana situationer kan man få stöd.

Det är helt oriktigt att uppfatta denna bestämmelse på det sättet att den är speciellt avsedd för att slussa människor från norr till söder, såsom det ofta förenklat framställs i debatten i dag. Här sker i stället, med hjälp av detta bidrag, flyttningar på olika håll i vårt land, mellan orter i södra och mellersta Sverige, mellan orter i Norrland o. s. v. Vi får därför inte bortse från att

detta bidrag har en speciell funktion, som vi inte kan undvara i vår arbetsmarknadspolitik, om vi skall uppnå det syfte vi har ställt upp, nämligen att försöka bereda alla människor i vårt land möjlighet till en fritt vald sysselsättning.

Herr Högström har särskilt tagit upp frågan om de företag som lokaliseras till stödområdet. Den bestämmelse det här gäller är inte utformad så att den medger för dessa företag att få hjälp exempelvis för arbetskraft som reser söderifrån för att komma till företagen. Jag vill emellertid betona att det i detta sammanhang finns viss möjlighet att få respenning och bortavistelsebidrag. Om det gäller en person med kvalificerad yrkesutbildning, som visserligen har arbete på sin egen ort men om det är av stor betydelse t. ex. för ett företag i stödområdet att få denna arbetskraft, så finns förutsättningar för personen i fråga att få bidrag. Jag medger att det inte är så många personer som hittills berörts härav. Ett hundratal människor har dock fått dylikt bidrag för att flytta från södra eller mellersta Sverige till ett företag som lokaliseras till stödområdet.

I detta sammanhang kan man fråga sig om vi kan vidga denna möjlighet ytterligare. Är situationen sådan, som också antytts här, att det föreligger svårigheter att få arbetskraft till de nya företagen finns olika vägar att attackera det problemet.

En utväg är att försöka ställa om den yrkesutbildning som bedrivs i Norrland på sådant sätt att den bättre svarar mot det uppkommande behovet. Arbetsmarknadsstyrelsen är mycket intresserad av att utforma utbildningen på det sättet. Vi får heller inte glömma bort att det måste vara en strävan att i första hand försöka bereda sysselsättning för de människor som redan finns inom stödområdet och vill leva kvar där. Detta är en så angelägen strävan att man inte bara kan kringgå proble-

Om åtgärder för att underlätta anställande av kvalificerad arbetskraft i företag med lokaliseringsbidrag

met med att säga att vi skall underlätta möjligheterna för tillresa söderifrån.

När det gäller att försöka ge bättre förutsättningar för de människor som lever och verkar i dessa bygder att få en hygglig inkomst vill jag alltså att man också skall ha med i bedömningen den möjlighet som finns att förstärka utbildningsresurserna så att man kan placera in mer av den lediga arbetskraften inom stödområdet i de företag som vill lokalisera dit.

Jag vill dock inte i dag binda mig på något sätt och säga vilken av dessa linjer som bör ha företräde. Det vore helt felaktigt att bortse från andra möjligheter att komma till rätta med det problem det här gäller. Men vi får tillfälligt att återkomma till frågan längre fram, och då skall jag gärna vara mer utförlig, om herr Högström så önskar.

Herr HÖGSTRÖM (s):

Herr talman! Jag vill ännu en gång säga att jag har full förståelse för inrikesministerns svårighet att vara utförlig i detta sammanhang, eftersom vi i vår skall behandla formerna för den nya lokaliseringsspolitiken. Men i den landsända som jag råkar representera anser vi att det är betydelsefullt att redan nu få anföra dessa synpunkter. Jag tror inte att det är oväsentligt för inrikesministern att ha med dessa tankegångar när han skall diskutera med den övriga regeringen om utformningen av åtgärderna.

Låt mig också säga att det är riktigt att man har möjlighet att tillämpa dessa bidrag för flyttning i olika riktningar. Men faktum är att den arbetskraft det här gäller inte kan komma i åtnjutande av starthjälp och utrustningsbidrag vid flyttning tillbaka till stödområdet, och det är en sådan ändring som jag efterlyst i interpellationen. Att de nylokaliserade företagen kan behöva få tillgång till denna kvalificerade arbetskraft belyses av de siffror jag nyss redovisade,

70 000—80 000 människor har flyttat bort bara sedan årsskiftet 1965/66. Det har varit en flyttning praktiskt taget endast i en riktning. Det är detta som jag tror att vi måste komma till rätta med.

Jag har också förståelse för att det är nödvändigt att effektivisera och anpassa yrkesutbildningen bättre till näringslivets behov. Men som framgår av den Lemneska utredningen visar erfarenheterna från de redan lokaliserade företagen att man inte har så mycket tid på sig att man kan vänta tills denna nya arbetskraft har färdigutbildats. Man måste snabbt få kvalificerad arbetskraft för att företagen över huvud taget skall kunna konkurrera. Det är detta som är det stora bekymret.

Jag är dock medveten om att inrikesministern kommer att göra vad som är möjligt för att få denna fråga löst ur de synpunkter vi representerar.

Herr PETTERSSON, KARL, (m):

Herr talman! Jag vill också understryka att det är värdefullt med en yrkesutbildning som gör att friställd arbetskraft i dessa områden i så stor utsträckning som möjligt kan sysselsättas i de nya företagen. Men det finns också en annan motivering till att man skall försöka få kvalificerad arbetskraft att flytta tillbaka till de lokaliserade företagen. Då kan man nämligen ofta skapa sysselsättning även för dem som inte haft förmånen att få en sådan utbildning, om man använder de kvalificerade arbetstagarna till arbetsledande tjänster eller andra kvalificerade sysslor.

Jag är helt och hållet inne på den linjen att vi skall försöka skapa sysselsättning i dessa områden — därom råder inga delade meningar. Huvudsaken är att vi kan lösa problemen på bästa sätt för berörda människor.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Föredrogs och bordlades ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 49 och memorial nr 52, statsutskottets memorial nr 191, bevillningsutskottets betänkande nr 75 samt bankoutsutskottets memorial nr 54.

Ang. vissa förenklingar i valförfarandet

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 50, i anledning av proposition med förslag till ändringar i vallagstiftningen jämte följdmotioner.

I propositionen nr 148 hade Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden för den 24 oktober 1969, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om ändring i lagen (1920:796) om val till riksdagen,
- 2) lag om ändring i kommunala vallagen (1930:253),
- 3) lag om de allmänna valen den 20 september 1970.

I propositionen hade föreslagits förenklingar i det nuvarande valförfarandet i syfte att trygga ett smidigt och snabbt genomförande av 1970 års samtida val.

Enligt förslaget skulle bland annat antalet kuverttyper vid de samtida valen minskas från 15 till 4. En ny, enhetlig typ av valkuvert med de två nedre hörnen avskurna skulle användas för alla valen. Genom att färgen på den i kuvertet inlagda valsedeln — gul för riksdagsvalet, blå för landstingsvalet och vit för kommunalfullmäktigvalet — syntes i kuverthörnen kunde kuvertet lätt hänföras till rätt val.

För valen skulle få användas endast valsedlar av standardiserat format, som tillhandahölls av statsverket antingen i färdigt skick eller i form av blanketter. Parti, som vore eller genom valet blev representerat i den församling valet gällde, skulle få valsedlar gratis till ett antal som motsvarade för riksdagsvalet fem gånger antalet röstberättigade i

Ang. vissa förenklingar i valförfarandet valkretsen samt för landstingsvalet och kommunalvalet fem gånger antalet röstberättigade i respektive val.

Vid röstning med valsedelsförsändelse skulle innerkuverten för de olika valen läggas in i ett gemensamt ytterkuvert. Samma slag av ytterkuvert skulle användas både vid äkta makes röstning och vid sjukas m. fl. röstning.

Länsstyrelserna föresloges skola få börja röstsammanräkningen så snart det vore praktiskt möjligt och icke som nu behöva vänta därmed till åttonde dagen efter valdagen.

I det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget till lag om de allmänna valen den 20 september 1970 voro 8 och 11 §§ så lydande:

8 §

Om parti är eller genom valet blir representerat i den församling valet gäller, svarar statsverket för kostnaderna för blanketter till valsedlar för partiet till ett antal som motsvarar, i fråga om val till riksdagen, fem gånger antalet röstberättigade i valkretsen och, i fråga om annat val, fem gånger antalet röstberättigade vid valet.

Har blanketter till valsedlar betalats i förskott och har valsedlarna använts för parti, som är berättigat att erhålla valsedelsblanketter kostnadsfritt vid valet, skall förskottet efter ansökan återbetalas i den mån antalet valsedelsblanketter som partiet erhåller kostnadsfritt därigenom ej kommer att överstiga, i fråga om val till riksdagen, fem gånger antalet röstberättigade i valkretsen och, i fråga om annat val, fem gånger antalet röstberättigade vid valet. Belopp som återbetalas tillställs partiet oavsett vem som erlagt förskottet.

11 §

Valen förrättas gemensamt.

Valförrättningen skall pågå mellan klockan 8 och 21. Länsstyrelsen får för viss ort efter framställning av valnämnden bestämma att valen skall förrättas på andra tider. Härvid skall iakttagas att valförrättningen skall pågå dels un-

Ang. vissa förenklingar i valförfarandet
der minst två timmar mellan klockan 8
och 15, dels mellan klockan 19 och 21.

I samband med propositionen hade
utskottet behandlat följande i anledning
av densamma väckta motioner, nämligen:

1) de likalydande motionerna I: 1099,
av herr Nilsson, *Ferdinand*, m. fl., och
II: 1268, av herr Polstam m. fl.;

2) de likalydande motionerna I: 1103,
av herr Eriksson, *Einar*, och herr Palm,
samt II: 1273, av herrar Lindahl och
Gadd;

3) de likalydande motionerna I: 1104,
av herr Svenungsson m. fl., och II: 1274,
av herr Nilsson i Agnäs m. fl.;

4) de likalydande motionerna I: 1114,
av herrar Alexanderson och Ernulf,
samt II: 1292, av herr Wiklund i Stock-
holm m. fl.;

5) de likalydande motionerna I: 1115,
av herr Andersson, *Sten*, och II: 1290,
av herr Romanus;

6) de likalydande motionerna I: 1116,
av herrar Hansson och Björk, samt II:
1288, av herr Hugosson;

7) de likalydande motionerna I: 1117,
av herr Hernelius m. fl., och II: 1291,
av herr Svensson i Eskilstuna m. fl.;

8) de likalydande motionerna I: 1118,
av herrar Schött och Strandberg, samt
II: 1289, av herr Oskarson m. fl.; även-
som

9) motionen II: 1277, av herr Nilsson
i Agnäs m. fl.

I motionerna I: 1099 och II: 1268 ha-
de yrkats, att riksdagen skulle besluta
sådana ändringar i proposition 1969:
148, att kommun eller kommundel, som
från den 1 januari 1971 överginge till
annat län, även för val till riksdagen
komme att tillföras valkrets i »nya» lä-
nel.

I motionerna I: 1103 och II: 1273 ha-
de föreslagits, att riksdagen skulle

A. med ändring av den i proposi-
tionen 1969: 148 föreslagna lagen om änd-
ring i lagen om val till riksdagen be-
sluta, att

1. 30 § lagen om val till riksdagen

skulle erhålla i motionerna angiven ly-
delse;

2. övergångsbestämmelserna till nyss-
nämnda lag skulle hava den lydelse,
som i motionerna angivits; samt

B. besluta, att 20 § i den i proposi-
tionen 1969: 148 föreslagna lagen om
valen den 20 september 1970 skulle utgå
samt att efterföljande paragrafer i la-
gen skulle erhålla ändrat nummer i en-
lighet därmed.

Motionärernas förslag avsåge bland
annat, att om ändringar i länsindelning-
en eller den kommunala indelningen
påverkade riksdagsvalkretsarnas om-
fattning, ändringarna även skulle beak-
tas vid fördelningen av de fasta val-
kretsmandaten. Denna fördelning, som
enligt 30 § 2 mom. lagen om val till
riksdagen skulle vara bestämd före den
1 april, hade motionärerna ansett skola
uppskjutas en månad.

I motionerna I: 1104 och II: 1274 ha-
de hemställts, att riksdagen i skrivelse
till Kungl. Maj:t måtte framföra sin
åsikt, att vallokalerna skulle hållas
stängda mellan kl. 11 och kl. 13 vid de
allmänna val, som förrättades söndagen
den 20 september 1970.

I motionerna I: 1114 och II: 1292 ha-
de anhållits, att riksdagen måtte uttala,

1. att de kuvert som användes vid
valen 1970 borde kunna av väljaren för-
seglas,

2. att sammanräkningen av poströs-
terna även i riksdagsvalet borde redo-
visas kommunvis, samt

att riksdagen måtte besluta,

1. att de föreslagna bestämmelserna
angående valedslars ogiltighet skulle
kompletteras med en bestämmelse av
innebörd, att sådan märkning som up-
penbarligen gjorts utan avsikt att giva
valedeln ett identifierbart kännetecken
icke skulle medföra ogiltighet,

2. att den föreslagna bestämmelsen
om att kandidater skulle förse med
nummer måtte ersättas med en bestäm-
melse med innebörden, att partier finge
förse kandidater med nummer,

3. att de kommuner eller kommundelar som från den 1 januari 1971 överfördes till annat län i valhänseende skulle tillföras det nya länet redan från valtillfället i fråga om såväl landstings- som riksdagsvalet,

4. att centrala valmyndigheten icke skulle åläggas en omedelbar preliminär mandatfördelning.

I *motionerna I: 1115 och II: 1290* hade framlagts förslag om att riksdagen skulle uttala, att sammanräkningen av poströster i riksdagsval och landstingsval borde ske på sådant sätt, att en redovisning kunde ske kommunvis och i förekommande fall per valkrets inom kommunen.

I *motionerna I: 1117 och II: 1291* hade yrkats, att riksdagen skulle besluta, att 11 § i förslaget till lag om de allmänna valen den 20 september 1970 skulle erhålla följande lydelse:

Valen förrättas gemensamt.

Valförrättningen skall pågå mellan kl. 8 och 20. Länsstyrelsen får för viss ort efter framställning av valnämnden bestämma att valen skall förrättas på andra tider. Härvid skall iakttagas att valförrättningen skall pågå dels under minst två timmar mellan kl. 8 och 15, dels mellan kl. 17 och 19.

I *motionerna I: 1118 och II: 1289* hade föreslagits, att riksdagen skulle antaga det vid propositionen nr 148 fogade förslaget till lag om de allmänna valen den 20 september 1970 med den ändringen, att 8, 11 och 13 §§ erhöles i motionerna angiven lydelse.

Enligt motionärernas förslag vore 8 och 11 §§ så lydande:

8 §

Om parti — — — vid valet.

Har blanketter till valsedlar betalats i förskott och har valsedlarna använts för parti, som är berättigat att erhålla valsedelsblanketter kostnadsfritt vid valet, skall förskottet efter ansökan återbetalas i den mån antalet valsedelsblanketter som partiet erhåller kost-

Ang. vissa förenklingar i valförfarandet nadsfritt därigenom ej kommer att överstiga, i fråga om val till riksdagen, fem gånger antalet röstberättigade i valkretsen och, i fråga om annat val, fem gånger antalet röstberättigade vid valet. Belopp som återbetalas tillställs den som erlagt förskottet.

11 §

Valen förrättas gemensamt.

Valförrättningen skall pågå mellan klockan 8 och 20. Länsstyrelsen får för viss ort efter framställning av valnämnden bestämma att valen skall förrättas på andra tider. Härvid skall iakttagas, att valförrättningen skall pågå dels under minst två timmar mellan kl. 8 och 15, dels mellan klockan 18 och 20.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte

1) förklara motionerna I: 1114 och II: 1292 samt I: 1118 och II: 1289, i vad de avsåge frågan om valkuvert skulle kunna tillslutas av väljaren, besvarade med vad utskottet i utlåtandet anförde i denna fråga;

2) avslå motionen II: 1277 (annan valdag eller två valdagar);

3) avslå motionerna I: 1116 och II: 1288 (poströstning med valsedelsförsändelse för sjuka m. fl.);

4) i anledning av det i proposition nr 148 framlagda förslaget till lag om ändring i lagen om val till riksdagen samt motionerna I: 1099 och II: 1268, I: 1103 och II: 1273 samt I: 1114 och II: 1292 i motsvarande del för sin del antaga utskottets förslag i bilaga 2 till utlåtandet;

5) i anledning av det i proposition nr 148 framlagda förslaget till lag om de allmänna valen den 20 september 1970

a) med avslag på motionerna I: 1118 och II: 1289, i vad de avsåge ersättning för valsedelskostnader, antaga 8 § i förslaget;

b) med avslag

dels på motionerna I: 1104 och II: 1274 (uppehåll kl. 11—12),

Ang. vissa förenklingar i valförfarandet

dels på motionerna I:1117 och II:1291 samt I:1118 och II:1289, i vad de avsåge tidigare stängning av vallokaler, lerna,

antaga 11 § i förslaget;

c) i anledning av motionerna I:1103 och II:1273 och med avslag på motionerna I:1114 och II:1292 i motsvarande delar antaga förslaget i övrigt med de ändringar som framginge av bilaga 3 till utlåtandet;

6) antaga det i proposition nr 148 framlagda förslaget till lag om ändring i kommunala vallagen; samt

7) i anledning av motionerna I:1115 och II:1290 ävensom I:1114 och II:1292 i motsvarande del tillkännagiva för Kungl. Maj:t sin mening vad utskottet anfört om sammanräkning kommunvis av poströster i riksdags- och landstingsvalen 1970.

Reservationer hade avgivits, utom av andra,

1), i fråga om *ersättning för valseldskostnader*, av fru *Segerstedt Wiberg* (fp) samt herrar *Hernelius* (m), *Svenungsson* (m), *Richardson* (fp), *Wennerfors* (m) och *Nelander* (fp), vilka på återopade grunder ansett, att utskottet bort under 5 a hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I:1118 och II:1289, i vad de avsåge ersättning för valseldskostnader, besluta att 8 § lagen om de allmänna valen den 20 september 1970 skulle hava följande lydelse:

Om parti — — — vid valet.

Har blanketter till valsedlar betalats i förskott och har valsedlarna använts för parti, som är berättigat att erhålla valsedelsblanketter kostnadsfritt vid valet, skall förskottet efter ansökan återbetalas i den mån antalet valsedelsblanketter som partiet erhåller kostnadsfritt därigenom ej kommer att överstiga, i fråga om val till riksdagen, fem gånger antalet röstberättigade i valkretsen och, i fråga om annat val, fem gånger antalet röstberättigade vid va-

let. *Belopp som återbetalas tillställes den som erlagt förskottet;*

2), i fråga om *uppehåll i valförrättningen kl. 11—kl. 12*, av herrar *Svenungsson* (m), *Larsson* i *Luttra* (cp), *Boo* (cp), *Nelander* (fp) och *Jonsson* i *Mora* (fp), vilka av angivna orsaker ansett, att utskottet bort under 5 b hemställa, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I:1104 och II:1274 besluta att antaga 11 § lagen om de allmänna valen den 20 september 1970 enligt propositionens förslag med ändringen, att i andra stycket första meningen tillfogades orden »med ett uppehåll mellan klockan 11 och 12»;

3), i fråga om *stängning av vallokaler kl. 20*, av fru *Segerstedt Wiberg* (fp) samt herrar *Hernelius* (m) och *Wennerfors* (m), vilka på anförda skäl ansett, att utskottet bort under 5 b hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I:1118 och II:1289 i förvarande del, samt i anledning av motionerna I:1117 och II:1291 besluta, att 11 § lagen om de allmänna valen den 20 september 1970 skulle hava följande lydelse:

Valen förrättas gemensamt.

Valförrättningen skall pågå mellan *klockan 8 och 20*. Länsstyrelsen får för viss ort efter framställning av valnämnden bestämma att valen skall förrättas på andra tider. Härvid skall iakttagas att valförrättningen skall pågå dels under minst två timmar mellan klockan 8 och 15, dels mellan *klockan 18 och 20*.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Reservation nr 1 skulle jag vilja kalla en snygghetsreservation. Innebörden av den är helt enkelt att eftersom valsedlar tillhandahålls partierna gratis i viss utsträckning uppstår särskilda problem när det gäller s.k. särlistor. Det har därför föreskrivits att den som upprättat särlista skall kunna förskottsvis inbetala ett visst belopp. Blir sedan särlistan framgångsrik, skall kostnaden för särlistan återbäras, men

enligt propositionen icke till den som betalt förskottet, utan till partiet. Det förefaller mig vara en mycket märklig rättsprincip, att en organisation skall få del av pengar som annan inbetalt. Den icke på papperet satta motiveringen — i varje fall för några av dem som står bakom förslaget — är att man tycker illa om särlistor. Det är en synpunkt som av lätt insedda skäl drivs ganska mycket inom partierna, men det är inte något motiv för att ge partierna en obehörig vinst av denna beskaffenhet.

När det nu säges att pengarna skall återbäras till partiet, måste man väl också ibland fundera över vilket parti det är fråga om. Det kan ju vara särlistor som inte hundraprocentigt hör till ett visst parti, och det kommer att skapa extra komplikationer.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservation 1.

Tillåt mig, herr talman, också att säga några ord om reservation nr 3.

Vid nästa val kommer vallokalerna — såvida inte reservation 2 bifalles — att hållas öppna under gudstjänsttid. Dessutom har vidgade möjligheter för poströstning även på valdagen föreslagits i propositionen och i utskottsutlåtandet. Samtidigt har komplikationerna ökat på grund av att det på flertalet platser — icke alla — blir fråga om tre olika valsedlar. Det är väl i och för sig inte så märkvärdigt; det borde man kunna gå i land med. Jag följde för en tid sedan ett val i New York. Där hade man sju olika alternativ och sju olika val, och listorna gick kors och tvärs. Det klarade tydligen amerikanerna, och då borde vi här kunna klara tre olika valmöjligheter.

Som helhet har det blivit vidgade möjligheter till röstning. Mot den bakgrunden bör man se yrkandet i den motion som reservation 3 bygger på, nämligen att vallokalerna skulle stänga kl. 20. Därmed skulle man kunna vinna att resultatet blev snabbare tillgängligt för väljarna och att pressen fick ökade möjligheter att på morgonen ta

Ang. vissa förenklingar i valförfarandet
la om vad som verkligen har hänt. I och för sig bör det också vara angeläget att ett valresultat så fort som möjligt bringas till allmänhetens kännedom. Det har väl också erfarenhetsmässigt visat sig att tillströmningen till vallokalerna mellan kl. 20 och 21 är gles, särskilt i mindre valkretsar. I många fall blir det väl fråga om att söka dispens för att stänga tidigare, eftersom det inte gärna kan vara rimligt att hålla vallokaler öppna om t. ex. hundra procent av väljarna kan beräknas ha röstat någon tid före kl. 21.

Jag ber alltså att få yrka bifall även till reservation 3.

I övrigt vill jag göra några reflexioner om en sak som inte har föränlett någon reservation. Det gäller frågan om huruvida valkuverten skall avlämnas öppna eller slutna. I propositionen anfördes att det visat sig omöjligt att få fram s. k. snörkuvert i tid för nästa val, och därför hade man slopat regeln att valkuvert skall vara tillslutet. I stället hade man funnit på en anordning enligt vilken man skulle lägga samman valkuvertet ungefär på samma sätt som man kan lägga samman vissa korsband. Detta ansåg några motionärer vara ganska otillfredsställande. Det gav väljaren inte den trygghet i fråga om sekretess vid valförrättningen som man kan begära. Även om farhågor för att sekretessen skulle röjas i övervägande antalet fall är obefogade är det illa nog om blotta möjligheten finns. Jag tänker då närmast på röstning vid de särskilt inrättade postanstalterna.

Under utskottsarbetet visade det sig emellertid att det blev möjligt att anskaffa snörkuvert av vanlig typ, och därför behövde problemet inte uppstå. Det är mot den bakgrunden man får läsa utskottets mycket bestämda skrivning: »I detta läge finner utskottet att det är ofrånkomligt att begagna kuvert som väljarna kan tillsluta.»

Utskottet fortsätter: »Någon skyldighet att tillsluta kuverten bör dock icke föreskrivas.» Det markeras uttryckligen

Ang. vissa förenklingar i valförfarandet

att den som inte helt eller endast delvis har tillslutit sådant kuvert inte behöver riskera att sedeln därför blir ogiltig. Det är inte mycket att säga om detta, ty i propositionen finns en klok tendens att minska de tidigare ogiltighetsgrunderna vilka, såvitt jag förstår, ibland drivits till sin spets. Det påpekande som utskottet gör här kan mycket väl inpassas i det schemat och i de tankegångarna.

Men det är viktigt, herr talman, att väljarna får klart för sig att huvudregeln i alla fall är att kuvertet skall vara tillslutet. Vad utskottet säger är att det inte är någon ogiltighetsgrund om kuvertet inte är tillslutet, lika litet som det är en ogiltighetsgrund att stava partiets namn fel, vilket dock inte hindrar att huvudregeln är att partiets namn bör vara rätt stavat på valsedeln.

Jag säger detta av en särskild anledning. Den — jag tror att det är av justitiedepartementet — utsedde propagandamästaren rörande tekniska arrangemang i samband med nästa val förklarade i en tidningsintervju i går, att det var en nyhet vid nästa val att valsedeln icke skulle vara förseglad. Han har tydligen byggt på propositionen. Men hur underligt det än låter kan utskottet faktiskt komma med ett tillägg till en proposition någon gång då och då. Det hade vederbörande inte räknat med. Vi hoppas att han får reda på det innan han sätter i gång sin stora kampanj.

Herr SVENUNGSSON (m):

Herr talman! Reservationen 2 bygger på ett motionspar I: 1104 och II: 1274 från tre partier med hemställan att vallokalerna skall hållas stängda under vanlig högmässotid kl. 11.00—13.00.

Reservationen, som jag som motionär anslutit mig till, upptar en hemställan om ett uppehåll mellan 11.00 och 12.00. Vi motionärer är naturligtvis mycket gammalmodiga och inte i takt med tiden, även om vi uppehåller oss

vid klockslag. Vi är ändå inte värre ute än att valtekniska utredningen åtminstone på ett tidigare stadium fann det tveksamt om det obligatoriska uppehållet mellan 11.00 och 13.00 kan tas bort. I slutskedet blev emellertid utredarna betydligt mera tvärsäkra. Utredningen erinrar i alla fall om att regeln har kommit till av hänsyn till gudstjänsten, en hänsyn som vi motionärer och reserveranter anser att samhället — även ett pluralistiskt samhälle — i fortsättningen skall visa. Slopas regeln om uppehållet brister det i den hänsyn som hittills ansetts självklar. Två länsstyrelser har också i sina remissvar, fastän med olika motiveringar, ställt sig tveksamma. Hur konstigt det än kan låta uppfattar många ännu i dag arbete och politisk verksamhet under högmässotid som kränkande mot bibeln och kristen sed. En eller två timmars sabbatsro behöver vi alla, även mina partibröder.

I Norge, där val pågår under två dagar, börjar valet först kl. 13 på söndagen, och man kan fråga sig varför vi här i Sverige alltid skall utmärka oss.

I sin nöd tillgriper valtekniska utredningen argumentet att gudstjänster i många församlingar numera äger rum på andra tider. Det är enligt min mening inte ett hållbart argument. I städer och större samhällen innebär detta valmöjligheter för den enskilde, och på landsbygden kan sammanlysningar av gudstjänster fungera på valdagen.

När det gäller ett maximalt utnyttjande av valdagen vet vi att i ett mycket stort antal valdistrikt sitter valdeputerade och »rullar tummarna» en stor del av dagen — jag har själv vid ett flertal val som valförrättare ägnat mig åt detta. Slopas vi ifrågavarande uppehåll frångår vi vedertagen god ordning och bryter mot regeln att ingen verksamhet, som inte är absolut nödvändig, bör ske under högmässotid.

Då den gemensamma valdagen diskuterades och inneslöt i författningspaketet hörde man aldrig talas om den svåra tidsnöd som nu tycks ha uppstått.

Om inte dagen skulle räcka till med detta högmässouppehåll hade vi väl måst överväga två valdagar. Vi får, herr talman, treåriga mandattider och tre val samtidigt. Vi har ännu ett tretal: tredje budet.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen 2.

I detta anförande instämde herr *Nils-son, Ferdinand*, (cp) och herr *Petters-son, Karl*, (m).

Herr **PETTERSSON, GEORG**, (s):

Herr talman! Beträffande tackande av valsegeldkostnaderna är det klart uttalat att pengarna skall gå till partierna. I propositionen föreslås att parti äger att gratis få valseglar till ett antal som motsvarar högst fem gånger antalet röstberättigade. Jag har en bestämd känsla av att när de representerade partierna gör i ordning röstsedlarna inför valet brukar de låta trycka en rätt stor upplaga. I synnerhet tror jag att detta är fallet under nästkommande år, då statsverket levererar trycket gratis. Då tar man säkerligen ut valseglar för fem gånger antalet röstberättigade. Därigenom finns det inga pengar kvar att hämta för någon annan, såvitt riksdagen inte vill att det skall bli en vidgning av denna möjlighet. Så kan man läsa ut innehållet i reservationen, men jag tror inte att reservanterna har avsett detta. De avser nog endast de fall då man inte har utnyttjat hela valsegeldskvoten. Det gäller närmast ett parti som icke är representerat och lägger ut ett förskott. Ett sådant parti skulle då kunna få återbetalning för sina kostnader för valseglarna. Då säger utskottet att där det förekommer spränglistor skall man få betalt även för dem — pengarna skall gå till partiet. Reservanterna anser att pengarna skall gå till dem som har erlagt kostnaderna för spränglistan. Det innebär alltså att reservanterna vill understödja dem som åstadkommer spränglistor. Det finns enligt min mening ingen anledning att

Ang. vissa förenklingar i valförfarandet ge ekonomiskt stöd åt dem som är ute efter att skapa oro genom särlistor.

Jag tror att utskottets förslag är det enda riktiga, nämligen att partierna skall erhålla ersättning för valseglarna med rätt att få upp till fem gånger antalet röstberättigade vid valet.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag och avslag på reservationen 1.

Beträffande tiderna för valförrättningen hade valtekniska utredningen från början tänkt sig att man skulle använda två dagar för val. Vid remissbehandlingen av det förslaget framkom emellertid att valen borde förrättas gemensamt på en enda dag, på en söndag. Det stod klart att det kunde vara tveksamt om man skulle hinna med tre val samtidigt, alltså den nya ordning som nu skall komma. Man fann att man behövde ha så lång tid som möjligt för valförrättningen och att man därför så långt möjligt borde ha vallokaler öppna på samma tider över hela landet, så att inte folk behövde fråga sig när just deras vallokaler var öppna. Vallokaler kan därför inte stängas mellan klockan 11 och 12 som reservanterna föreslagit och motiverat med att det då är gudstjänsttid. Det kan vara riktigt i och för sig, men gudstjänsttiderna skiftar i landet. Gudstjänsten är inte alltid mellan klockan 11 och 12. Dessutom kan man säga att de som vill övervara en gudstjänst behöver inte gå och rösta mellan klockan 11 och 12. Vallokaler är ju öppna både före och efter gudstjänsten. Det kanske kan vara lämpligt för många att gå till vallokalen och rösta och därefter gå till gudstjänsten, eller tvärtom efter gudstjänsten gå och välja.

Att påstå att vallokalernas öppethållande under gudstjänsttid skulle vara kränkande tycker jag är att ta till för stora överord.

Erfarenheten talar för att många söker sig till vallokaler just innan de stängs. Jag tror det är riktigare att se till att alla har tidsmässig möjlighet att kunna rösta än att söka få en viss tidi-

Ang. vissa förenklingar i valförfarandet
gareläggning av valresultatet. I år är det ju också på det sättet att vi inte kan få fram de definitiva valresultaten på valnatten, utan endast beräkningar; detta med hänsyn till att poströsterna inte kommer att bli kända förrän i slutet av veckan efter valet.

Jag ber, herr talman, att få yrka avslag även på reservationerna 2 och 3 och bifall till utskottets hemställan i alla stycken.

Herr SVENUNGSSON (m):

Herr talman! Utskottets ärade ordförande har en mycket grundmurad uppfattning vad gäller tiden för vallokalernas öppethållande och ett uppehåll under gudstjänsttid. Det har jag också. Det är naturligtvis mycket generöst att ingen enskild människa hindras från att besöka gudstjänsterna. Men valdeputerade är ju också människor, kanske inte alltid sekulariserade, och de hindras i alla fall att besöka gudstjänsten. Det nya är att vi brister i hänsyn mot vedertagen ordning. Det är det som många finner kränkande och reagerar mot. Det är dessa människors kanske många gånger alltför lågmälda talan jag här har velat föra.

Herr statsrådet GEIJER:

Herr talman! Jag skulle bara vilja tillägga ett par ord till vad herr Georg Pettersson har anfört beträffande reservationerna.

När det gäller reservation 1 om ersättning för valsedelskostnader finns det också en annan aspekt som gör att ett förfarande i enlighet med reservationen i praktiken ställer sig mycket besvärligt. Enligt gällande regler i lagen om val till riksdagen skall valsedel med partibeteckning för registrerat parti som första namn ha namnet på en för partiet anmäld kandidat, 59 § femte stycket. Är så inte fallet, anses alla namnen som obefintliga, men sedeln tillgodoräknas det angivna partiet. Med hän-

syn till den nämnda regeln i 59 § blir det då omöjligt att säga vilken verkan en spränglista har haft. Någon motsvarande regel finns visserligen inte för kommunalval, men det framstår som olämpligt att ha olika regler i detta hänseende för de olika valen.

Beträffande reservation 2 om uppehåll i valförrättningen kan utöver vad som redan anförts påpekas beträffande valförrättarna — motionärerna måste väl också ha tänkt på dem — att om man skulle bifalla reservation 2, d. v. s. göra ett uppehåll i valförrättningen mellan kl. 11 och 12, så kan valförrättarna under alla förhållanden inte övervara gudstjänst som börjar kl. 11, eftersom de dels måste försegla valurnan och ställa den i säkert förvar innan de får lämna vallokalen, dels måste vara tillbaka i vallokalen före förrättningens början kl. 12.

Till slut beträffande öppethållande till kl. 20 eller till kl. 21. Det finns naturligtvis skäl att anföra för en tidigare stängning med hänsyn till möjligheterna att så fort som möjligt få fram ett valresultat. Men det är ju första gången vi skall ha tre val samtidigt. Det är något nytt och vi vet inte så mycket om hur det kan komma att utvecklas. Vi får hålla i minnet att det faktiskt har övervägts att valet skulle ske under två dagar. I den situationen vågar vi inte ta några risker. Det är det avgörande skälet för att inte stänga vallokalen tidigare än kl. 21.

Till slut vill jag till herr Hernelius säga att jag givetvis delar hans och utskottets uppfattning att huvudregeln är att kuverten skall vara tillslutna. Det skall inte behöva råda någon tvekan om den saken.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Jag vill gärna tacka justitieministern för att han satt sin auktoritet bakom utskottet beträffande tolkningen av begreppet förseglade och icke förseglade valkuvert — jag hoppas att det inte skall behöva råda någon

oklarhet på den punkten under valrörelsen.

I fråga om reservation nr 1 vill jag i polemik mot utskottets värderade ordförande tillägga, att jag inte kan se att man skulle stödja särlistor, om man återbetalar ett förskott till en person som inbetalt detta.

Till justitieministern vill jag säga, att de kommunala valen väl är de mest intressanta i dessa sammanhang, eftersom särlistorna är flest i dessa val. Där föreligger kanske också ett alldeles särskilt behov för väljarna av att ventiler finns.

Jag vill sedan tillägga, herr talman, att jag tolkar justitieministerns uttalande om stängningstiderna för vallokal så att 1970 kommer att vara ett försöksår och att vi möjligen 1973 får en annan ordning med en tidigare stängning av vallokal så att vi, i likhet med vad som är fallet i flertalet andra västliga länder, snabbare kan få ut valresultaten.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande varje punkt av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan, dock med viss uppdelning av punkten 5 b samt med sammanförande av de punkter, vid vilka endast yrkats bifall till utskottets hemställan.

På gjord proposition bifölls vad utskottet hemställt i *punkterna 1—4*.

Därefter gjorde herr talmannen enligt de rörande *punkten 5 a* förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare därpå att kammaren skulle bifalla den av fru Segerstedt Wiberg m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 1 betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Ang. vissa förenklingar i valförfarandet

Herr *Hernelius* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 50 punkten 5 a, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles den av fru Segerstedt Wiberg m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 1 betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Hernelius* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 82;

Nej — 44.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Med avseende å *punkten 5 b*, fortsatte herr talmannen, komme propositioner att framställas först särskilt angående 11 § andra stycket första meningen i förslaget till lag om de allmänna valen den 20 september 1970 samt därefter särskilt beträffande 11 § nämnda lag i vad den ej förut behandlats.

Vidkommande 11 § andra stycket första meningen i förslaget till lag om de allmänna valen den 20 september 1970, anförde nu herr talmannen, hade yrkats dels att detta stadgande skulle antagas med den lydelse utskottet föreslagit, dels ock att stadgandet skulle antagas med den lydelse, som föreslagits i den av herr Svenungsson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Ang. vissa förenklingar i valförfarandet

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på antagande av nämnda stadgande med den lydelse utskottet föreslagit vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Svenungsson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som antager 11 § andra stycket första meningen i förslaget till lag om de allmänna valen den 20 september 1970 med den lydelse konstitutionsutskottet föreslagit i sitt utlåtande nr 50 punkten 5 b, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages stadgandet med den lydelse, som föreslagits i den av herr *Svenungsson* m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Svenungsson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 80;

Nej — 42.

Därjämte hade 7 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I vad gällde 11 § i förslaget till lag om de allmänna valen den 20 september 1970, i vad den ej förut av kammaren behandlats, yttrade vidare herr talmannen, hade yrkats dels att detta stadgande skulle antagas med den lydelse utskottet föreslagit, dels ock att kammaren skulle godkänna stadgandet med

den lydelse, som föreslagits i den av fru *Segerstedt Wiberg* m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 3 betecknade reservationen.

Därpå gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på antagande av stadgandet med den lydelse utskottet föreslagit vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Hernelius* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som antager 11 § i förslaget till lag om de allmänna valen den 20 september 1970, i vad den ej förut av kammaren behandlats, med den lydelse som konstitutionsutskottet föreslagit i sitt utlåtande nr 50 punkten 5 b, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes stadgandet med den lydelse, som föreslagits i den av fru *Segerstedt Wiberg* m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 3 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Hernelius* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 86;

Nej — 36.

Därjämte hade 9 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Slutligen bifölls på gjord proposition vad utskottet hemställt i *punkterna 5 c, 6 och 7*.

**Ang förvaltningen av vissa kungliga
slott m. m.**

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 51, i anledning av riksdagens revisorers skrivelse angående förvaltningen av vissa kungliga slott m. m. jämte följdmotioner.

Genom skrivelser till riksdagen den 27 mars 1969 hade riksdagens revisorer i ett granskningsärende angående förvaltningen av vissa kungliga slott m. m. gjort framställning om att riksdagen måtte

dels tillkalla sakkunnig för utredning av frågan om i vilken utsträckning förvaltningen av de kungliga slotten allmänt sett vore underkastad statlig insyn samt i vilken mån de nuvarande dispositionsreglerna kunde anses tidsanpassade och ändamålsenliga,

dels uttala sig i spörsmålet huruvida Drottningholms kungsgård i kontrollhänseende vore underordnad vederbörande statliga revisionsorgan,

dels föranstalta om utredning av frågan om den fortsatta driften av affärsrörelserna vid Drottningholms slott och vid Gripsholms slott,

dels ock föranstalta om utredning av frågan om lämpligheten av att förvaltningen av Drottningholms kungsgård för framtiden överfördes till domänverket.

Ärendet hade hänvisats till konstitutionsutskottet i vad avsåge de två första dels-satserna i revisorernas hemställan och till statsutskottet i vad anginge de två senare. Samråd hade förekommit under hand. Då konstitutionsutskottet framlade sitt utlåtande i ärendet, hade statsutskottets överväganden varit kända.

I anledning av denna skrivelse hade väckts de likalydande motionerna I: 1061, av herr Nilsson, Yngve, m. fl., och II: 1224, av herr Holmberg m. fl., i vilka motioner yrkats, att riksdagen skulle avslå den av riksdagens revisorer i skrivelse av den 27 mars 1969 gjorda hemställan om tillsättande av tre

utredningar och ett riksdagens uttalande angående förvaltning m. m. av de kungliga slotten och Drottningholms kungsgård.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte i anledning av riksdagens revisorers förevarande framställning samt motionerna I: 1061 och II: 1224, i vad ärendet hänvisats till konstitutionsutskottet, tillkännagiva för Kungl. Maj:t som sin mening vad utskottet i utlåtandet anför.

Herr PALM (s):

Herr talman! Det ärende som behandlas i konstitutionsutskottets utlåtande nr 51 och i statsutskottets utlåtande nr 179 kommer av allt att döma att resultera i enhälliga beslut. Det gäller riksdagsrevisorernas skrivelse angående förvaltningen av vissa kungliga slott och av Drottningholms kungsgård.

Som framgår av konstitutionsutskottets utlåtande har riksdagsrevisorerna hemställt att riksdagen måtte

dels tillkalla sakkunniga för utredning av frågan om i vilken utsträckning förvaltningen av de kungliga slotten allmänt sett är underkastad statlig insyn samt i vilken mån de nuvarande dispositionsreglerna kan anses tidsanpassade och ändamålsenliga,

dels uttala sig i spörsmålet huruvida Drottningholms kungsgård i kontrollhänseende är underordnad vederbörande statliga revisionsorgan,

dels föranstalta om utredning av frågan om den fortsatta driften av affärsrörelserna vid Drottningholms slott och vid Gripsholms slott,

dels ock föranstalta om utredning av frågan om lämpligheten av att förvaltningen av Drottningholms kungsgård för framtiden överförs till domänverket.

Sedan dessa frågor väcktes inom riksdagsrevisionen har de moderata med partiledaren Yngve Holmberg i spetsen i motionerna nr 1061 i denna kammare och 1224 i andra kammaren förkla-

Ang. förvaltningen av vissa kungliga slott m. m.

rat att de inte vill veta av några som helst utredningar på dessa områden. Motionen är på flera punkter grovt överdriftig.

När riksdagsrevisorerna sysslat med dessa frågor har frågan om deras granskningsrätt ifrågasatts just på detta område. Orsaken har varit en tveksamhet som bottnar i att en enda av remissinstanserna, nämligen riksmarskalksämberet, ifrågasatt riksdagens granskningsrätt i frågor som nu aktualiserats. På sidan 56 i konstitutionsutskottets utlåtande framhåller riksmarskalksämberet, med hänvisning till ett utlåtande av ett par experter som ämbetet har anlitat, följande:

»Av detta utlåtande framgår, att den dispositionsrätt som genom 1809 års beslut tillerkändes Konungen och som alltså har giltighet måste anses vara av vidsträckt natur. Detta innebär att vissa i promemoriorna framställda anmärkningar mot att i undantagsfall lokaler i eller i nära anslutning till slotten upplåtits hyresfritt eller mot nedsatt hyra icke kan godtagas.»

Efter det att detta riksmarskalksämberets yttrande blev känt skyndade sig de moderata att leverera den nämnda partimotionen, vari yrkas avslag på vidare utredningar inom dessa den gamla högerns och de nuvarande moderatas heliga marker.

I sitt utlåtande, som är av stort intresse, säger konstitutionsutskottet:

»Vad riksdagen närmast har att bedöma är emellertid dess egna revisorers granskningsrätt. I fråga om denna kan enligt utskottets mening någon tvekan inte hysas.»

Detta besked är utomordentligt välgörande mot bakgrunden av den debatt som har följt. Vi som har tagit upp och drivit denna fråga inom riksdagsrevisionen hälsar detta utskottets utlåtande med tillfredsställelse.

Ärade kammarledamöter! I denna frågas behandling går en djupt mörkblå tråd mellan riksmarskalksämberet, de moderatas ledande riksdagspolitiker

och de moderatas huvudorgan, Svenska Dagbladet. Den 7 juni i år, då riksdagsrevisorernas material blev känt, skrev Svenska Dagbladet följande på ledarplats:

»Den här gången har revisorerna tydligen velat visa att de är tidsenligt känsliga för vänstervinden eftersom de till ett av föremålen för sin granskning utvalt just de kungliga slottens förvaltning. Nu är redan revisorernas kompetens på detta område mer än diskutabel. Den utredning av detta juridiska problem, som anförtrots professor Gerhard Hafström och preceptor Gunnar Bramstäng, är visserligen ännu ej slutförd, men de preliminära resultaten pekar på att riksdagens revisorer saknar all befogenhet att företa den granskning som nu skett. Skulle detta också bli det definitiva resultatet, kommer det att innebära en svidande bakläxa för revisorerna.

Men alldeles oavsett rättsläget är den kritik som presenteras av revisorerna anmärkningsvärt illa underbyggd.»

Svenska Dagbladet fortsätter:

»Riksdagens revisorer har denna gång inte bara varit ute i ogjort väder utan dragit löje över sig med sitt fjäsk för en liten högröstad vänsterradikal opinion. Revisorernas ordförande hr v. Friesen skröt nyligen i TV över sina förträffliga medarbetare. Det förefaller som om varken hans ömdöme eller hans medarbetares kapacitet vore höjda över varje tvivel. Det hedrar hr Ragnar Sveningsson i Tranemo (m) att han reserverade sig mot övriga revisorers utlåtande.»

Så långt tidningens ledare. Sluttrycket är att riksmarskalksämberet har känt ett obehag inför de frågor som revisorerna har tagit upp. De moderatas partiledning har reagerat ögonblickligen, och Svenska Dagbladets ledarskrif har denna gång tagit i så det knakat i hängselstropparna.

Men, ärade kammarledamöter, betydligt allvarigare är anklagelserna att riksdagsrevisionens tjänstemän skulle

Ang. förvaltningen av vissa kungliga slott m. m.

sakna kompetens i sitt arbete. Vi som har deltagit i detta arbete kan försäkra att något slags vänstervridning har vi absolut inte kunnat konstatera i det kansliet.

Behandlingen av detta ärende ger inte riksdagens revisorer och deras kansli någon bakläxa — för att nu citera Svenska Dagbladet — utan ger en bakläxa för helt andra personer. Tvärtom har utskottets behandling visat att revisorerna i allt väsentligt fått rätt och att revisorernas objektiva sätt att angripa dessa problem har varit ytterst välgörande.

Angreppen i Svenska Dagbladet har resulterat i en anmälan till Pressens opinionsnämnd för de beskyllningar som har gjorts. Än så länge har denna förträffliga nämnd inte meddelat något utslag; kanhända har man suttit och väntat på riksdagens behandling i dag för att få besked. Måhända vågar också Pressens opinionsnämnd nu ha en egen mening.

Herr talman! Riksdagsrevisorerna har presenterat ett aktstycke som vanligtvis brukar vara tabuförklarat. De 99 sidorna i riksdagsrevisorernas skrivning är en intressant studie av förhållanden som vi vanligtvis inte brukar ägna så stort intresse. Mot läsaren av detta material slår en lätt doft av vårt 1600-tal.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr SVENINGSSON (m):

Herr talman! Herr Palm hade ju inget annat yrkande än om bifall till utskottets förslag, men eftersom han sköt så hårt på moderata samlingspartiet och dess ställningstagande i denna fråga kan det kanske ändå finnas anledning att här säga några ord. Jag gör det med anledning av de uttalanden som i dag har gjorts i anslutning till ett enhälligt utlåtande av konstitutionsutskottet och ett likaså enhälligt utlåtande av statsutskottet. Jag förmodar att det må vara tillåtet att beröra båda dessa utlåtanden.

den. Vid behandlingen av detta ärende i revisionen avgav jag, såsom redan har nämnts, en reservation, och det är den närmaste anledningen till att jag tar till orda.

Detta ärende avser ett försök att göra anmärkningar beträffande det sätt på vilket Konungen förvaltar vissa slott och parker som han har rätt att disponera och förvalta. Man kan förstå att den som har haft ett intresse av att framföra dessa anmärkningar mot den kungl. förvaltningen inte är tillfredsställd med det magra resultatet som utskottsbehandlingen har gett. Resultatet av den mycket omfattande utredningen som riksdagsrevisorerna under lång tid har gjort måste betraktas som mycket magert. Inte heller konstitutionsutskottets och statsutskottets handläggning av ärendet har gett mycket av kost att leva på för dem som har de intressen som jag här har antytt när det gäller att komma kungligheter till livs på ett eller annat sätt.

En sak är emellertid klar efter den utredning i ärendet som har gjorts. De kungliga slotten är inte statsegendom i vanlig bemärkelse, och riksmarskalksämbetet är inte ett statligt verk som kan jämföras med andra statliga verk. Den ordning som gäller för Konungen tillkom genom beslut vid 1809 års riksdag genom det grundlagsbeslut som då fattades och alltjämt är gällande.

För att komma fram till anmärkningar mot förvaltningen påtalar majoriteten av revisorerna att Konungen har hyrt ut bostäder utan att någon årlig hyra betalats. Det är inte riktigt. När de som fått förmånen att använda de båda bostäderna här gäller fick denna förmån måste de till betydande del bekosta renovering och iordningsställande av bostäderna, så att de kunde användas för sitt ändamål. Vid den tidpunkt då avtalet träffades om dessa båda bostäder hade inte slottsförvaltningen tillgångar så att den kunde bekosta renovering.

Vad beträffar professor Agne Beijer

Ang. förvaltningen av vissa kungliga slott m. m.

och hans sätt att betala hyra måste man beakta att han till ett belopp av 58 000 kronor fått svara för ändringar och reparationer för att han under sin livstid skulle kunna använda den s. k. Kyrkpaviljongen vid Drottningholms slott. Detta avtal kunde lätt ha medfört en mycket hög hyra. Hyresgästen betalar även den elektriska strömmen och uppvärmningen, så ingen kan med skäl göra gällande att denne professor bor hyresfritt.

Det finns ett liknande avtal med den numera avlidne överkammarherren Nils Rudebeck. Avtalet utnyttjas nu av hans maka, överhovmästarinnan Astrid Rudebeck. Här gjordes på sin tid en privat investering av Rudebeck på 50 000 kronor för att en mycket förfallen bostad skulle kunna bli bostad igen. Inte heller i detta fall kan man tala om en hyresfri bostad.

Reservanternas i riksdagsrevisionen anmärkning, som jag inte i något avseende instämmer i, riktar sig särskilt mot skötseln av Drottningholms kungsgård. Genom beslut i riksdagen 1945 fördes samtliga kungsgårdar till domänverkets förvaltning, men det gjordes ett undantag för Drottningholms kungsgård. Det gjordes av den orsaken att denna kungsgård ligger mycket nära Drottningholms slott. Det kunde, ansågs det 1945, verka störande på slottsmiljön om det infördes en annan ordning beträffande förvaltningen. Slottet behövde även utnyttja vissa tjänster från kungsgården.

Efter den undersökning revisorerna gjort kom de fram till att denna kungsgård borde kunna skötas så att den gav ett bättre ekonomiskt resultat. Främst ansåg man att mjölkproduktionen inte var så lönande som den borde vara. Men hur många jordbrukare får inte finna sig i att mjölkproduktionen inte är lönsam?

När vi behandlade dessa ärenden inom revisionen lade jag fram förslaget att revisorerna borde beredas tillfälle att besöka de kungliga slotten och

kungsgårdarna, så att vi på ort och ställe kunde få ta del av förhållandena beträffande underhåll och dylikt. Utskotten här i riksdagen gör ofta långa resor utomlands, till Japan, USA, Afrika o. s. v., men revisionen ville inte att vi skulle besöka just de slott och kungsgårdar vilkas skötsel vi skulle uttala oss om. Man var tydligen av den uppfattningen inom revisionen att det var bättre att vi helt famlade i blindo och att det då var lättare att fatta ett beslut.

I verkligheten är jordbruket på Drottningholms kungsgård mycket välskött. Djurbesättningen — mjölkkorerna — hör till eliten i Stockholms län, och för två år sedan fick man länets vandringspris för bästa mjölkproduktion. Om vi uppställer det kravet att varje produktionsgren i jordbruket skall lämna ett gott resultat är detta alltför mycket begärt och ett krav som inte kan uppfyllas.

Nu är det ganska intressant att revisorerna angriper kungsgårdens förvaltning både för att driften inte är tillräckligt lönsam och för motsatsen, att resultatet är alltför bra. Revisorerna uttalar bl. a. att kungsgården sedan flera år i sina bokslut har redovisat förhållandevis stor tillgång på kontanter. Man har funnit att mer än 800 000 kronor är insatta på kapitalräkning i ett enskilt bankföretag. Kungl. Maj:t har utfärdat bestämmelser om att statliga företag skall använda de statliga bankföretagen — riksbanken, postgiroverören och Kreditbanken. Riksmarskalksämberet har framhållit — och den uppfattningen delar jag helt och fullt — att när inte ämbetet är ett statligt organ så sorterar man inte under dessa bestämmelser.

En av de anmärkningar som har gjorts av revisorerna i samband med förvaltningen av kungsgården och som man tycker är rätt löjlig är att det finns några jakthundar på gården och att de har förts på fel konto i bokföringen. Riksmarskalksämberet erkänner att de där hundarna har förts på fel konto och

Ang. förvaltningen av vissa kungliga slott m. m.

säger att man skall ändra på detta och föra dem på ett annat konto.

Jag tycker det bör vara rätt klart, på grund av den kontakt som här finns mellan Drottningholms slott och kungsgården, att revisionsfrågan inte är densamma som för annan statsförvaltning. Varför finns inte samma intresse att granska statliga verk och institutioner i andra sammanhang som det finns att granska de kungliga slotten? Man vill så gärna undersöka hur det är med jordbruksdriften på Drottningholms kungsgård. Varför är man inte lika intresserad av att undersöka det ekonomiska driftresultatet vid de många gårdar som ägs t. ex. av lantbruksnämnderna?

Så länge vi har kvar monarkin och har kvar Drottningholms slott behöver kungsgården, som ligger så nära, höra samman med denna förvaltning. Annars är jag väl medveten om att domänverket har god aptit på nya marker och väl behöver se om sitt hus.

Det är små anmärkningar man kommit fram till, och jag finner de båda utskottens handlande fullt riktigt. Om man gick in för att granska statliga verk och institutioner riktigt noga skulle det säkert upptäckas en del som inte är som det borde vara. En gång när JO Bexelius var på föredragning — eller om det var i något annat sammanhang — och talade om hur JO-ämbetet granskade statliga verk och institutioner, ställde jag frågan: Finns det inte en del statliga verk som sköter sig så mönstergillt att det inte förekommer några fel och brister, att det inte är någonting att anmärka på? Nej, sade JO, sådana statliga institutioner och ämbetsverk finns inte.

Riksmarskalksämberet har inte visat sig vara ovilligt att rätta till vad som finns anledning att ändra på, så att resultatet blir så bra som möjligt. Om här skulle finnas något att anmärka på, är det inte den kungliga slottsförvaltningen som har skulden. Nu anser riksrevisionsverket att man har rätt att granska

slottsförvaltningen, men man har aldrig utnyttjat den rätten eller möjligheten, och man tycker det är bra och väl ordnat på kungsgården, där Lantbruksförbundet sköter revisionen. Det är, säger revisionsverket, mera sakkunnigt än vi när det gäller jordbruk. Att revisorernas förslag blev urvattnat och att man inte var så självsäker längre när förslagen skulle formas är inte att undra på. Nu har de båda utskotten inte visat något större intresse att fullfölja revisorernas förslag, utan ärendet behandlas med en betydande försiktighet, och man slutar med att ge sina synpunkter till känna. Fastän jag var reservant när det gällde revisorernas förslag, har jag här samma yrkande som herr Palm.

Jag har, herr talman, inget annat yrkande än bifall till utskottsförslaget.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Herr Palm talade om en mörkblå tråd i den här frågan. När man i sådana sammanhang talar om färger på tråd brukar det vara en röd färg, det brukar vara den röda tråden som man tänker på. Jag skall inte gå in på frågan om det funnits någon röd tråd i det här ärendet inom revisionen.

Herr Palm var vidare angelägen om att uppträda till försvar för revisorerna, och det förstår jag. Jag tycker dock att det är litet djärvt av honom att försvara den första promemoria som utsändes och som gavs en sådan betydande publicitet i en rad herr Palm närstående tidningar. Den var ju minst sagt bristfällig, och det kan väl herr Palm medge nu när han fått del av ett rikare sakmaterial än som då förelåg.

Till sist, herr talman, citerade herr Palm Svenska Dagbladet och läste stycken ur dess ledare. Det tycker jag att han skall fortsätta med. Dem som då lyssnade på honom vill jag bara erinra om det gamla ordet att I skolen icke blott vara ordets hörare, utan även dess görare.

Ang. förvaltningen av vissa kungliga slott m. m.

Fru WALLENTHEIM (s):

Herr talman! Först skulle jag vilja säga att jag tycker att skrivierna i denna fråga om den påstådda vänstervridningen är någonting oerhört. Herr Hernelius' yttrande här i dag om den röda tråden ger liksom vid handen att han håller fast vid det här sättet att se på detta ärende.

Herr Hernelius vet väl att den första granskningspromemorian numera är ett utredningsarbete. Den är en offentlig handling. Enligt den nya instruktionen skickas promemorian ut på remiss. Att ställa till med stora skriviervier kring ett första utredningsarbete utan att avvakta vad de berörda myndigheter som beretts tillfälle att yttra sig har sagt, det tycker jag inte vittnar om någon god journalistik.

Det finns ingen anledning för mig att ingå i detalj på vad herr Sveningsson sade, för det kommer troligen herr Palm att göra. Jag vill bara påpeka att detta utredningsarbete inte är så magert. Som herr Sveningsson själv framhöll har riksmarskalksämberet på flera punkter vidgått de crinringar som revisionen har framfört och förklarat sig berett att vidtaga rättelser. Det är inte så att revisorerna drar över sig något löje för att de arbetar i överensstämmelse med den instruktion som riksdagen har fastställt. För min egen del skulle min respekt för herr Sveningsson vara åtskilligt större, om han hade tillämpat samma synsätt i detta ärende som i andra.

Sedan, herr talman, vill jag bara framhålla att de föreliggande utlåtandena från statsutskottet och konstitutionsutskottet är enhälliga. Även om jag beklagar att utlåtandena har en mindre stringent formulering, står de dock i sak helt i överensstämmelse med revisorernas önskemål i den skrivelse som tillställts riksdagen. Konstitutionsutskottet fastslår otvetydigt att revisorerna har en granskningsrätt i detta sammanhang, och statsutskottet för fram att en prövning av förvaltningsformerna

för Drottningholms kungsgård kan vara motiverad och hänskjuter detta ärendes vidare handläggning till Kungl. Maj:t.

Med hänsyn till detta fann jag ingen anledning att i statsutskottet göra något annat än att följa utskottets enhälliga utlåtande.

Jag har inte heller känt behov av att här ta upp någon närmare debatt med anledning av konstitutionsutskottets utlåtande. Däremot, herr talman, vill jag på det allra bestämdaste be att få understryka vad herr Palm här sagt om utfallen och skrivierna mot revisionens kanslipersonal. Det är verkligen i högsta grad orättvist. Den åtnjuter hela revisionens odelade respekt och beundran för sitt arbete, och i revisionen ingår som bekant representanter för samtliga partier utom kommunisterna.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Till fru Wallentheim vill jag bara säga att om hon hade lyssnat till vad jag sade om olika färger på trådar, så hade hon kanske uttryckt sig något annorlunda. Jag vet mycket väl att granskningspromemorierna är offentliga handlingar, men jag kan däri icke se något skäl för att de skall upprättas med mindre noggrannhet, med mindre omsorg än andra handlingar.

Vad angår publiciteten, som fru Wallentheim klandrade, hoppas jag att adressaterna — det måste vara tidningarna Arbetet och Aftonbladet, ty de tog upp detta först — känner sig träffade. Det var i dessa tidningar den stora publiciteten ägde rum. Vad fru Wallentheim indignerat sade i slutet av sitt anförande skall jag inskränka mig till att bemöta med att erinra om att vi har något som heter fri kritikrätt här i landet, och den hoppas jag vi kommer att få behålla.

Herr SVENINGSSON (m):

Herr talman! Det gläder mig att fru Wallentheim tar avstånd från de mycket ovederhäftiga skriviervier som före-

Ang. förvaltningen av vissa kungliga slott m. m.

kommit i vissa tidningar. Jag tänker då närmast på en tidning som står fru Wallentheim mycket nära.

Det finns mycket i den ursprungliga versionen av promemorian som skickades ut på remiss men som inte finns i det slutgiltiga förslaget till riksdagen från majoriteten av revisorerna. Vi kan t. ex. peka på hyressättningen för de bostäder som slottsförvaltningen har att hyra ut. I detta fall har inget förslag förts till riksdagen.

Om fru Wallentheim inte har respekt för mig, så är det väl ingenting att göra åt detta. Men jag måste säga att jag har mycket stor respekt för fru Wallentheim, ty hon har satt sitt namn under statsutskottets utlåtande som dess bättre är något helt annat än revisorernas förslag till riksdagen, där också fru Wallentheims namn var med.

Herr PALM (s):

Herr talman! Vi är rätt vana vid att herr Sveningsson tar till storklubban. Han säger här att revisorerna gjort ett försök att få fram anmärkningar i dessa ärenden och att detta även var ett försök att komma kungligheter till livs. Jag kan försäkra att här inte varit några försök vare sig i det ena eller det andra avseendet, som herr Sveningsson påstod i sitt anförande, bortsett från den vanliga enkla ambitionen — jag är visserligen bara suppleant i revisionen — att medverka till att man får ett område genomlyst, ett område som, vilket jag påpekade i mitt tidigare anförande, ansetts vara tabuförklarat. Det har ansetts att man inte skall titta på vad som sker på detta område. Men vad som nu slås fast är ju att riksdagen har rätt att granska även detta område.

Det var därom striden stod i somras, och det är mycket väsentligt att granskningsrätten blir fastslagen.

Jag skall inte gå in på den mängd detaljer som finns i detta material. Jag vill bara nämna den källa, där de moderata tycks ha hämtat en del material,

nämligen riksmarskalksämberet. Bara ett litet exempel! Överskottsmedlen från Drottningholms kungsgård har sedan länge placerats i ett av de största enskilda bankföretagen vid Kungsträdgården. Övriga statliga organ åläggs däremot att placera sina pengar i någon av de statliga bankerna. När detta förs på tal svarar riksmarskalksämberet, vilket återges på sidan 4 i bilagan till utskottsutlåtandet, att »enär riksmarskalksämberet inte är ett statligt organ, ämbetet inte torde vara skyldigt att tillämpa den nyssnämnda kungörelsen». Det är ju mycket intressanta uppgifter ämbetet för fram. Herr Sveningsson säger också att man säkert inte känner några särskilda bindningar till den enskilda bankvärden. Jag undrar åt vilket håll riksmarskalksämberet egentligen känner bindningar. Är möjligen bindningarna större till den privata bank som ligger några hundra meter härifrån än till de statsägda bankerna? Detta kanske kan synas vara ganska små saker, men de är av mycket stor principiell betydelse.

Sedan säger herr Sveningsson att om man ägnade samma ambition åt att granska andra statliga organ som man har ägnat åt att granska slottsförvaltningen kunde man kanske hitta vissa saker och ting. Herr Sveningsson sitter väl i riksrevisionen för att just peka på förhållanden inom skilda statliga förvaltningar och dra fram dem för granskning? Med den generösa behandling som förekommer i riksrevisionen är det ingenting som hindrar någon från att få saker utredda om man verkligen vill. De moderata har väl haft ett mycket stort förtroende för herr Sveningsson, eftersom hans parti har satt in honom i riksrevisionen för att han skall hålla ögonen öppna på vad som sker också inom andra områden? Vi måste försöka hjälpa åt så mycket vi kan i dessa uppgifter.

Herr Hernelius gjorde sig lustig över mitt resonemang om den djupblå tråd som skulle gå mellan riksmarskalksäm-

Ang. förvaltningen av vissa kungliga slott m. m.

betet, högermotionärerna och Svenska Dagbladet, men jag kan försäkra herr Hernelius att det var ingen felsägning. Nyansen är djupt mörkblå i den argumentation som förekommer från de moderata. När man drar in olika tidningsars sätt att skriva vill jag som gammal tidningsman vara ärlig nog att säga till herr Hernelius att det aldrig skulle ha fallit mig in att i detta sammanhang referera ett reportage i någon tidning. Men citatet var ur Svenska Dagbladets ledare, där man på ett så oförskämt sätt kastade sig över riksrevisionen. Det var ledaren jag refererade, och eftersom tidningen ibland gläds åt att kallas en svensk »The Times» förklarar detta varför vi ser tidningen som en ganska seriös produkt. Detta bör ju också kännas förpliktande. Jag tog därför kammarens tid i anspråk med att påvisa detta obalanserade övergrepp som har skett mot riksdagens revisorer och deras kansli.

Herr SVENINGSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Vi kan naturligtvis fortsätta och diskutera om det är riktigt att riksmarskalksämberet äger rätt att ha dessa 800 000 kronor från kungsgården placerade i ett enskilt bankföretag. Det har för min del ingen som helst betydelse, men det är intressant att höra från herr Palm vilken olycka som har inträffat genom denna placering.

Sedan tycker jag absolut att även herr Palm tar till stora ord. Han säger att det är så lätt för herr Sveningsson, om det finns andra statliga verk och institutioner som skall undersökas, att begära detta. Då blir det en undersökning, och där kommer fram ett fulländat material så snart som möjligt. Jag vill lämna herr Palm och kammaren den upplysningen att vid det sammanträde där herr Palm väckte frågan om de kungl. slotten skulle undersökas, väckte jag ett förslag om att det skulle ske en undersökning av ett statligt verk. Men i det

avseendet har jag ännu inte sett ett enda papper. Det har, såvitt jag kan förstå, inte utträttats någonting.

Beträffande slotten fanns det ett stort intresse av att det skulle komma fram material. Ändå har det tagit nära två år. Revisorernas kansli har utfört mycket arbete, det kan jag försäkra herr Palm. Det är inte så lätt att få fram undersökningar i revisionen. Tar någon upp ett stort ärende sägs det att man inte har personal till detta och inte kan göra den undersökningen. Jag hoppas efter herr Palms uttalande att det skall bli bättre tillgång till personal i revisionen än det har varit.

Herr LARSSON, NILS THEODOR, (cp):

Herr talman! Jag har begärt ordet för att beklaga att kammarens tid har behövt upptagas med denna senaste debatt.

För riksdagens revisorer har detta ärende varit besvärande och orsakat en betydande söndring och mindre god trivsel i arbetet. Representanter för riksdagens revisorer har också måst uppträda i insändarspalterna i pressen. Det är olyckligt för riksdagens revisorer att en sådan utveckling behövt komma till stånd. När nu två av riksdagens utskott, konstitutionsutskottet och statsutskottet, har kunnat behandla revisorernas berättelse på denna punkt på ett sådant sätt att båda utskotten stannat i enhälliga beslut, borde detta ärende enligt min mening kunna vara nog behandlat och en sådan här upprivande debatt i kammaren onödig.

Herr talman! Jag har endast velat beklaga vad som nu har inträffat.

Herr PALM (s):

Herr talman! Jag vill bara till herr Sveningsson säga beträffande det ärendet som riksrevisionen ännu inte behandlat, att ingen har avvisat någon framställning om granskning. Men för-

tröttnas inte, herr Sveningsson! Det blir nog dags att ta upp detta ärende också och undersöka de uppslag som kan komma.

Ärendet om de kungliga slotten är inte så betydelselöst; det upptar 99 sidor. En rad tunga remissinstanser har varit inkopplade och förklarat varför vi inte får titta på alla dessa slott som herr Sveningsson vill ordna sällskapsresor till. Vi behöver inte göra det, ty en rad statliga organ har pekat på att detta var saker och ting som det var skäl att man tittade närmare på. Det enda klart negativa remissorgan ni kunde hitta som stöd för er moderata reservation var riksmarskalksämberet.

Sedan hoppas jag, herr talman, att sista ordet inte skall vara sagt i denna fråga i och med dagens beslut såväl vad gäller statsutskottets som konstitutionsutskottets ärende.

Herr SVENINGSSON (m):

Herr talman! Jag instämmer fullt med herr Nils Theodor Larssons uttalande om att denna debatt är onödig.

Vad gäller det ärende som jag tog upp vid det nämnda sammanträdet har jag vid ett flertal tillfällen efterlyst vad som hänt i frågan, hur utredningsarbetet har fortskridit. Ännu har jag inte sett ett enda dugg i form av utredning i det ärendet.

Det är alldeles riktigt att sista ordet inte är sagt i och med dagens beslut. Herr Palm har naturligtvis möjlighet att motionera, och Kungl. Maj:t har möjlighet att i en proposition framlägga förslag. Det är bara att vänta och se vad det blir för resultat.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 179, i anledning av riksdagens revisorers framställning angående för-

Ang. ramen för lokaliseringsbidrag
valtningen av vissa kungl. slott, m. m., i vad avser driften av affärsrörelserna vid Drottningholms slott och Grips-
holms slott samt förvaltningen av Drottningholms kungsgård, jämte motioner;

nr 180, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1969/70 i vad avser försvarsdepartementets verksamhetsområde;

nr 181, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1969/70 i vad avser socialdepartementets verksamhetsområde;

nr 182, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1969/70 i vad avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde;

nr 183, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1969/70 i vad avser utbildningsdepartementets verksamhetsområde; och

nr 184, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1969/70 i vad avser handelsdepartementets verksamhetsområde,

varvid utlåtandena nr 180—183 företogs punktvis till avgörande.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 185, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1969/70 i vad avser inrikesdepartementets verksamhetsområde, jämte motioner.

Punkten 1

Ang. ramen för lokaliseringsbidrag

Till statsutskottet hade hänvisats de likalydande motionerna I: 1126, av herrar *Bengtson* och *Dahlén*, samt II: 1300,

Ang. ramen för lokaliseringsbidrag

av herrar *Hedlund* och *Wedén*, vari bland annat yrkats, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 150, bilaga 7, skulle besluta, att ramen för lokaliseringsbidrag under den femåriga försöksperioden skulle vidgas med 50 miljoner kronor till 250 miljoner kronor.

Utskottet hade i den nu ifrågakvarande punkten av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1126 och II: 1300 i vad avsåge ramen för lokaliseringsbidrag under den femåriga försöksperioden.

Reservation hade anförts av herrar *Axel Andersson* (fp), *Ivar Johansson* (cp), *Nyman* (fp), *Wirtén* (fp), *Nils-Eric Gustafsson* (cp), *Nilsson* i Tvärålund (cp), *Mundebo* (fp), *Sjönell* (cp), *Elmstedt* (cp) och *Eriksson* i Arvika (fp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 1126 och II: 1300, såvitt nu vore i fråga, besluta, att ramen för lokaliseringsbidrag under den femåriga försöksperioden skulle vidgas till 250 000 000 kronor.

Herr GUSTAFSSON, NILS-ERIC, (cp):

Herr talman! Utvecklingens tydliga språk säger att det lokaliseringspolitiska stödet hittills varit otillräckligt. I förhållande till principbeslutet år 1964 om totalt 800 miljoner kronor i lån och bidrag har årets vårriksdag fastställt ett belopp av 1 100 miljoner kronor, varav 900 miljoner kronor för lån och resten till bidrag. Detta innebär dock att *bidrags*ramen minskat med 100 miljoner kronor, medan *låneramen* ökat med 400 miljoner kronor.

Behovet av en förstärkt lokaliseringspolitik har i varje fall inte motsvarats av den vidgade totalramen. Den betydande arbetslöshet som särskilt skogslänens inlandsområden fortfarande dras med bevisar detta. Storstadsregionerna

i södra och mellersta Sverige, som i vissa fall bokstavligen *ropar* på folk, innebär å andra sidan risk för en överhettad konjunktur och ytterligare svårigheter för samhället.

Därest de s. k. skogslänen och andra områden med sysselsättningssvårigheter på ett med andra regioner likvärdigt sätt skall kunna bestå, behövs väsentliga förstärkningar av de lokaliseringspolitiska insatserna. Arbetsmarknadsstyrelsen har i skrivelse till Kungl. Maj:t framhållit att man för att kunna bemästra sysselsättningsproblemen i framför allt norra Sverige redan av höstriksdagen behöver beslut om ökade ramar.

I det förslag till utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för innevarande budgetår som vi nu behandlar har regeringen godtagit arbetsmarknadsstyrelsens förslag till vidgning av *låneramen* med 100 miljoner kronor men *avvisat kravet* på ytterligare 50 miljoner kronor för lokaliseringsbidrag. Någon motivering för detta har inte lämnats i propositionen.

Sedan arbetsmarknadsstyrelsens skrivelse avlämnades har behovet av lokaliseringspolitisk förstärkning ytterligare ökat. De medel som rambesluten hittills avser är enligt tillgängliga uppgifter redan ianspråktagna. Detta gäller såväl lån som bidrag. Ett ökat behov av lokaliseringsstöd för återstående del av budgetåret är klart dokumenterat. Till viss del gäller det ökade stödbehovet statliga företag, t. ex. Norrbottens järnverk, vilka numera enligt riksdagsbeslut kan få del av lokaliseringsstödet. Vidgningen av ramen för lån med 100 miljoner är i dagens läge otillräcklig. Ännu besvärligare kan det bli i fråga om *bidragen* där regeringen alltså sagt nej till arbetsmarknadsstyrelsens framställning. Resultatet av en sådan här, låt mig säga, njugghet kan bli ökad flyttning av arbetskraft från Norrlands-länen, vilket är olyckligt.

Centern har tillsammans med folkpartiet i motioner sagt att detta inte är

acceptabelt. Vi har på goda grunder bedömt att ramen för lokaliseringsbidragen bör vidgas från 200 till 250 miljoner kronor i överensstämmelse med vad arbetsmarknadsstyrelsen förordat. När det gäller lokaliseringsslånen motiverar utvecklingen under den senaste tiden — alltså efter arbetsmarknadsstyrelsens framställning — en vidgning av ramen med 100 miljoner kronor utöver propositionens förslag.

Vid statsutskottets behandling har socialdemokrater och företrädare för moderata samlingspartiet helt gått in för Kungl. Maj:ts förslag, medan centern och folkpartiet avgett reservationer i anledning av motionsyrkandena. Utskottsmajoriteten har inte förebragt någon särskild motivering för avstyrkandet av motionerna.

För de bygders skull som genom de här ökade insatsernas effekt skulle kunna komma i ett bättre läge hoppas jag givetvis att reservationerna vinner kammarens bifall.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen vid punkten 1 i statsutskottets utlåtande nr 185 och ber att få återkomma med yrkande under punkten 2, när densamma har föredragits.

Herr JACOBSSON, PER, (fp):

Herr talman! Den fråga som vi nu behandlar, nämligen om statliga lokaliseringsbidrag och lokaliseringsslån, har inte ägnats något större utrymme i utskottets utlåtande, och det är måhända en anvisning också till reservanterna att inte breda ut sig alltför mycket. Jag är väl också av den meningen att vi inte har anledning att i dag dra upp en stor lokaliseringsdebatt och kan därför fatta mig ganska kort i anslutning till föreliggande utskottsutlåtande.

Vad beträffar lokaliseringsbidragen har för den femåriga försöksperioden — som här redan sagts — anvisats 200 miljoner kronor, och av detta belopp har i slutet av november månad tagits i anspråk närmare 182 miljoner

Ang. ramen för lokaliseringsbidrag

kronor. Det är alltså ungefär 18 miljoner kronor som återstår av det tidigare anvisade anslaget.

Det kan vara anledning att tillägga att det enligt senaste uppgift finns ineliggande och aviserade ansökningar om lokaliseringsbidrag på sammanlagt 50 551 000 kronor. Beloppet överstiger alltså med omkring 30 miljoner kronor vad som redan har anvisats, och det är väl sannolikt att denna siffra har blivit högre i dag. För närvarande föreligger alltså, vågar man väl säga, ett dokumenterat behov, som slukar huvuddelen av den anslagshöjning som föreslås i reservationen.

Till lokaliseringsslån har tidigare anvisats 900 miljoner kronor, och nu föreslås i propositionen en höjning med 100 miljoner. Reservanterna föreslår en höjning med 200 miljoner kronor, alltså till sammanlagt 1 100 miljoner. Även här finns det anledning att observera att i slutet av november fanns ineliggande och aviserade ansökningar på i runt tal 317 340 000 kronor. Det är uppenbart att även den summan torde vara högre i dag än den var i slutet av november.

Om man lägger ihop dessa siffror, kommer man fram till ett dokumenterat behov i dag på lånesidan av 1 070 miljoner kronor, och då är det egentligen inte så förfärligt mycket kvar av de 1 100 miljoner som vi föreslagit i reservationen.

När man diskuterar de här beloppen är också, vilket för övrigt redan har sagts, anledning påpeka den trend som är alldeles uppenbar och påtaglig, nämligen att intresset för lokaliseringsstödet är i stigande. Departementschefen säger också i propositionen att ökad investeringsbenägenhet inom industrin under konjunkturuppgången har medfört att efterfrågan på lokaliseringsstöd har stigit markant, och han fortsätter: »Det finns enligt min mening anledning att räkna med att det samarbete som inletts mellan staten och Sveriges Industriförbund i syfte att stimulera

Ang. ramen för lokaliseringsbidrag

företag till nyetableringar inom stödområdet kommer att leda till ökade anspråk på lokaliseringsstöd.» Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller också att ett klart ökat intresse för etableringar i norra stödområdet förmärks och erinrar om de fr. o. m. innevarande budgetår öppnade möjligheterna för helt eller delvis statsägda företag att söka lokaliseringsstöd. Jag tror att det finns anledning att observera just det sista som sägs här, beträffande de statliga företagen, vilket självfallet kan komma att innebära att lokaliseringsverksamheten får helt annan omfattning än vad den tidigare har haft.

Frågan om resurser till lokaliseringspolitiken hänger givetvis i hög grad samman med arbetsmarknadspolitikens inriktning i övrigt. Lokaliseringspolitikens målsättning är att skapa varaktig sysselsättning och trygga den framtida försörjningen för befolkningen i de bygger som närmast är berörda. Jag tror att en ökad satsning på lokaliseringspolitiska åtgärder bör medföra att behovet av beredskapsarbeten minskar, och det är väl också en utveckling som vi har anledning att eftersträva.

Herr talman! Jag kan inte se annat än att det är sällan en reservation har varit så väl underbyggd och dokumenterad som i det här fallet, och jag ber att få instämma i det tidigare yrkandet om bifall till reservationen.

Herr ANDERSSON, BIRGER, (s):

Herr talman! Statsutskottet har — troligen för första gången — haft att behandla ett motionsyrkande i anslutning till tilläggsstat, som inte svarar mot ett Kungl. Maj:ts förslag i ämnet. I fråga om lokaliseringsbidrag står centerns och folkpartiets yrkande om en vidgad ram ensamt.

Utskottets förordande av avslag på motionerna innebär sålunda att bidragsramen oförändrat skulle utgöra 200 miljoner kronor.

Majoritet och reservanter är alldeles ense om en sak, nämligen att de medel som återstår inom bidragsramen är små och att de troligen inte räcker till detta budgetårs utgång. Det som skiljer oss åt är bara att reservanterna inte vill vänta till vårriksdagen med den slutliga bedömningen av om och hur mycket ramen behöver ökas. Det är givetvis alltid lockande att motionera om en sak, som har utsikt att tillgodoses i en senare proposition. Då kan man ju också slå sig för bröstet och säga: Se, vi hade rätt!

Jag vill redan i detta sammanhang peka på vad utskottsmajoriteten har sagt. Utskottsutlåtandet innehåller inte ett ställningstagande mot en ramökning, bara ett förord för att frågan skall bedömas när Kungl. Maj:t och därmed även riksdagen har fått ännu bättre material att bygga på. Vi skall givetvis inte i riksdagen diskutera enskilda stödärenden bland ineliggande ansökningar. Men det bör konstateras att ingen tid än är försuttan för en sådan bedömning. Det går ju inte att bara summera ihop ineliggande ansökningar vid ett visst tillfälle. I vart fall Kungl. Maj:t måste handla efter noggranna bedömningar och inte bara öka ramen för säkerhets skull. Om herrar reservanter ger sig till tåls, kan vi nog efter nyår debattera även denna fråga på det sakliga sätt som är vanligt då vi behandlar dessa ting.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag i fråga om lokaliseringsbidragen.

När jag ändå har ordet, kanske jag får yttra mig om lokaliseringslånen. Då det gäller ramen för dessa har kammarerna att bedöma om låneramen skall ökas med 100 miljoner kronor enligt propositionen, eller med 200 miljoner kronor enligt reservationen. Även här är vi delvis ense, nämligen om att det behövs en vidgad ram. Det är klart att det ser bättre ut att föreslå dubbelt upp. I ärlighetens namn måste dock ifrågasättas, om denna ytterligare ökning

verkligen kan anses vara motiverad. I fråga om bidragen har majoriteten inte sagt nej för alltid. Den har relativt rymligt tillgodosett — såsom också sägs i utlåtandet — »hittills överblickbara behov». Vad kan man mer begära vid en tilläggsstats behandling?

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag även i övrigt.

Herr GUSTAFSSON, NILS-ERIC, (cp):

Herr talman! Jag vill till avdelningens ärade ordförande, herr Birger Andersson, säga att hittills överblickbara behov pekar på — vilket också framgick av herr Per Jacobssons siffermaterial — att man borde ta reservanterna på orden.

Regeringen har sagt sig vilja gå ut med en aktiv regionalpolitik och behöver då resurser för att kunna fullfölja den. Men när det kommer ett förslag från Kungl. Maj:ts kansli, och motioner väckes, är propositionen tydligen den enda och saliggörande lösningen.

Det är naturligtvis riktigt som herr Birger Andersson säger, att avståndet mellan våra ståndpunkter inte är så stort. Herr Andersson tyckte att vi var litet otåligen när vi inte ville vänta och se vad Kungl. Maj:ts kansli kan komma med efter julsinkans tid. Jag måste säga att herr Birger Andersson är alltför anspråkslös i detta sammanhang. Riksdagen har möjlighet att säga sitt. Vi vill att riksdagen i dag skall säga ifrån. Det är klart dokumenterat att medlen behövs, och det händer ju en del saker i de nordligaste länen för närvarande som kanske kan skapa vissa problem för hela vårt samhälle. Skulle vi inte kunna förmå oss till att nu göra en, som jag ser det, objektiv bedömning beträffande behovet av dessa medel?

Herr Birger Andersson säger: Ge er till tåls! Ja, vi brukar ju få lov att göra det. Jag uttrycker i alla fall förhoppningen — den må vara utopisk — att

Ang. ramen för lokaliseringsbidrag

kammaren skall finna att det är angeläget att lägga till de slantar som vi anser erforderliga när det gäller lokaliseringsbidrag och att vidga den ram som enligt vad som klart dokumenterats är behövlig, om ett tillfredsställande resultat skall kunna nås på detta område.

De utflyttningstendenser som har pågått under många år inger verkligen, herr Birger Andersson, allvarliga bekymmer för oss i norra Sverige. Vi vill att det skall hända någonting i positiv riktning, och detta anser vi att vårt förslag på ett bättre sätt kan möjliggöra.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr JACOBSSON, PER, (fp):

Herr talman! Herr Birger Andersson säger att utskottsmajoriteten och reservanterna är överens om att de medel som har anvisats inte kommer att vara tillräckliga under budgetåret. Jag kan vitsorda att det förhåller sig så. Samtidigt gör dock utskottet den bedömningen att ett bifall till förslaget i propositionen skulle tillgodose hittills överblickbara behov. Det förefaller som om utskottsmajoriteten inte skulle se så förfärligt långt fram i tiden i detta fall. Avsikten med att anvisa medel på tilläggsstat är väl ändå att anvisade medel kan bedömas vara erforderliga för den återstående tiden av budgetåret.

Utskottet säger vidare: »Enligt vad utskottet erfarit övervägs inom Kungl. Maj:ts kansli förslag till 1970 års vårriksdag om en vidgning av bidragsramen.» I propositionen säger departementschefen: »Med hänsyn till att utbetalningar av lokaliseringstöd tidsmässigt förskjuts i förhållande till tidpunkten för stödets beviljande behöver ytterligare medel inte anvisas under inrevarande budgetår.»

Det är åtskilliga motsägelser i dessa båda uttalanden, och jag tycker att det måste vara ganska knepigt att förena dem. Vi kan inte finna att någonting har anförts som på något sätt talar mot reservanternas förslag.

Ang. ramen för lokaliseringsbidrag

Herr **ANDERSSON, BIRGER**, (s):

Herr talman! Herr Nils-Eric Gustafsson ansåg tydligen att det var litet egen- domligt att utskottsmajoriteten accepterat propositionen. Det är inte underli- gare än att centerns och folkpartiets le- damöter i statsutskottet har accepterat den motion som väckts av bl. a. herr Nils-Eric Gustafsson. Det blir sådana förhållanden i riksdagen, vilket inte alls bör vara okänt för herr Gustafs- son.

Man framhåller nu att det är angelä- get med stödåtgärder åt Norrland, och det finns väl ingen som förnekar det- ta. Det gör inte utskottsmajoriteten och, såvitt jag vet, inte heller regeringen. Vi har en strävan att tillgodose den lands- ändan, men förhållandena blir inte bätt- re om vi i dag beslutar en ökning av ra- marna än om vi väntar till dess vi vet vad som behövs. Det är på den punk- ten vi har skilda uppfattningar. Vi är inom majoriteten underkunniga om att till vårriksdagen kommer att framlä- gas förslag, avsedda att under detta budgetår tillgodose angelägna behov, som nu inte kan täckas på grund av att de medel som står till förfogande inte räcker till budgetårets slut.

Här är inte fråga om att vilja mer eller mindre, utan det gäller att på ett praktiskt sätt avgöra denna sak.

Herr **GUSTAFSSON, NILS-ERIC**, (cp):

Herr talman! Jag skulle till herr Bir- ger Andersson vilja säga att det natur- ligtvis i princip inte är någon skillnad när statsutskottets socialdemokrater bi- träder regeringens proposition och när vi har följt upp vår motion i detta fall. Detta är en sak. Jag vill dessutom kor- rigerera herr Birger Andersson på en punkt och framhålla att det inte är jag som burit fram motionen i denna kammare, men det kan vara en ganska oviktig parentes. Det fina i musiken är ju att vårt förslag enligt de senast in-

komna siffrorna överensstämmer på ett helt annat sätt med verkligheten än vad regeringens av statsutskottets majoritet godkända förslag gör, och *det* är ganska viktigt.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskot- tets hemställan samt vidare på anta- gande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservatio- nen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervä- gande ja besvarad.

Herr *Gustafsson, Nils-Eric*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 185, punk- ten 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositio- nen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja- propositionen.

Då emellertid herr *Gustafsson, Nils- Eric*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsappa- rat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 85;

Nej — 42.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagi- vit, att han avstode från att rösta.

*Punkten 2***Ang. ramen för lokaliseringslån**

Kungl. Maj:t hade i propositionen nr 150, enligt punkten 1 i utdrag av statsrådsprotokoll över inrikesärenden för den 30 oktober 1969, föreslagit riksdagen att besluta, att ramen för lokaliseringslån under den femåriga försöksperioden skulle vidgas till 1 000 000 000 kronor.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat de förutnämnda likalydande motionerna I: 1126, av herrar *Bengtson* och *Dahlén*, samt II: 1300, av herrar *Hedlund* och *Wedén*, i vad avsåge hemställan att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 150, bilaga 7, måtte besluta, att ramen för lokaliseringslån under den femåriga försöksperioden skulle vidgas med 200 miljoner kronor till 1 100 miljoner kronor.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 1126 och II: 1300, nämnda motioner såvitt nu vore i fråga, besluta, att ramen för lokaliseringslån under den femåriga försöksperioden skulle vidgas till 1 000 000 000 kronor.

Vid punkten hade reservation avgivits av herrar *Axel Andersson* (fp), *Ivar Johansson* (cp), *Nyman* (fp), *Wirtén* (fp), *Nils-Eric Gustafsson* (cp), *Nilsson* i Tvärålund (cp), *Mundebo* (fp), *Sjönell* (cp), *Elmstedt* (cp) och *Eriksson* i Arvika (fp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 1126 och II: 1300, nämnda motioner såvitt nu vore i fråga, besluta, att ramen för lokaliseringslån under den femåriga försöksperioden skulle vidgas till 1 100 000 000 kronor.

Ang. ramen för lokaliseringslån

Herr GUSTAFSSON, NILS-ERIC, (cp):

Herr talman! Med hänvisning till den motivering som jag anförde i debatten på den förra punkten yrkar jag bifall till reservationen.

Herr ANDERSSON, BIRGER, (s):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Överläggningen ansågs härmed sluttad, varefter herr talmannen enligt därunder framkomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Gustafsson, Nils-Eric*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 185 punkten 2, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Gustafsson, Nils-Eric*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda

Ang. ökad läkarutbildning i Stockholmsområdet

Ja — 85;

Nej — 42.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 186, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1969/70 i vad avser industridepartementets verksamhetsområde, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. ökad läkarutbildning i Stockholmsområdet

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 187, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ökad läkarutbildning i Stockholmsområdet jämte motioner.

I propositionen nr 137 hade Kungl. Maj:t, under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för den 17 oktober 1969, föreslagit riksdagen att

dels godkänna de i statsrådsprotokollet förordade riktlinjerna för ökad läkarutbildning vid Karolinska institutet,

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad i statsrådsprotokollet förordats träffa avtal med Stockholms stad och Stockholms läns landsting angående anlitan-
de av kommunala sjukhus för ifråga-
varande läkarutbildning,

dels godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats angående bestridande av utgifter för byggnadsarbeten och för inredningen vid Karolinska institutet.

Förslagen i propositionen innebure, att läkarutbildningskapaciteten vid Karolinska institutet skulle öka med ytterligare 90 nybörjarplatser till 370 platser per år genom utnyttjande av den omfattande sjukvårdsorganisationen i Stockholmsområdet. Ökningen avsåges bli genomförd i två etapper, nämli-

gen med 40 nybörjarplatser innevarande läsår och 50 platser läsåret 1972/73. Den totala intagningskapaciteten till läkarutbildning i landet komme härigenom att uppgå till mer än 1 000 platser per år. Den kliniska utbildningen för de nya studerandena skulle förläggas till främst Södersjukhuset och Danderyds sjukhus, vilka redan i viss utsträckning utnyttjades för läkarutbildning.

Omkring 130 nya tjänster skulle successivt tillföras Karolinska institutet, däribland närmare 50 läkartjänster för den kliniska utbildningen. Vid utformningen av personalorganisationen hade hänsyn tagits till de betydande och under de närmaste åren snabbt växande medicinska utbildnings- och forskningsresurserna i Stockholmsområdet.

De årliga driftkostnader som ökningen föranledde under åttonde huvudtiteln hade vid full utbyggnad beräknats till cirka 7,7 miljoner kronor. Byggnads- och utrustningskostnaderna för såväl den teoretiska som den kliniska utbildningen, vilka staten avsåges helt bestrida, hade bedömts uppgå till högst 25 miljoner kronor.

I propositionen hade förutsatts, att de medicinskt teoretiska ämnenas ökade lokalbehov skulle tillgodoses genom att den laboratoriebyggnad, som för närvarande uppfördes inom Karolinska institutets område, skulle utökas med 2 350 m² rumsyta. Byggnadskostnaderna härför hade bedömts till 6,4 miljoner kronor.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 1111, av herr *Kaijser* och fröken *Stenberg*, samt II: 1287, av fröken *Wetterström*, vari föreslagits, att riksdagen skulle uttala, att man vid uppbyggnaden och organisationen av den föreslagna utökade utbildningen av läkare i Stockholmsområdet borde organisera och dimensionera de personella resurserna i enlighet med de synpunkter som framförts i motionerna,

Ang. ökad läkarutbildning i Stockholmsområdet

dels de likalydande motionerna I: 1112, av herrar *Johan Olsson* och *Nils Nilsson*, samt II: 1285, av herr *Johansson* i Skärstad och fru *Jonäng*, varit yrkats, att riksdagen vid sin behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 137 i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning av frågan om läkarutbildningens utbyggnad och frågan om lokalisering av den tillkommande utbildningen i första hand till orter utanför storstadsområdena,

dels ock de likalydande motionerna I: 1113, av herr *Richardson m. fl.*, och II: 1286, av herr *Strömberg m. fl.*, vari anhållits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa

a) om förnyad utredning och förslag till utökning av resurserna för undervisnings- och forskningsändamål vid Södersjukhuset och Danderyds sjukhus utöver vad som föreslagits i propositionen nr 137 och i samband därmed en förnyad prövning av lokalbehoven för dessa ändamål samt

b) att överläkarna i de kliniska huvudämnena vid Södersjukhuset och Danderyds sjukhus måtte erhålla professors ställning.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på återopade grunder hemställt,

1. att riksdagen måtte beträffande tjänsteställningen för de överläkare vid Södersjukhuset och Danderyds sjukhus, vilka skulle svara för nu ifrågavarande utbildning vid dessa sjukhus, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 1111 och II: 1287 samt I: 1113 och II: 1286, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, godkänna vad som förordats i statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för den 17 oktober 1969,

2. att riksdagen måtte beträffande de för nu ifrågavarande utbildning avsedda personella resurserna med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 1111 och II: 1287, så-

vitt nu vore i fråga, godkänna vad som förordats i statsrådsprotokollet,

3. att riksdagen måtte godkänna de i övrigt i statsrådsprotokollet förordade riktlinjerna för ökad läkarutbildning vid Karolinska institutet,

4. att riksdagen måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad i statsrådsprotokollet förordats träffa avtal med Stockholms stad och Stockholms läns landsting angående anlitande av kommunala sjukhus för nu ifrågavarande läkarutbildning,

5. att riksdagen måtte godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats angående bestridande av utgifter för byggnadsarbeten och för inredning vid Karolinska institutet,

6. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1112 och II: 1285 i vad de avsåge utredning av frågan om läkarutbildningens utbyggnad,

7. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1112 och II: 1285 i vad de avsåge utredning av frågan om den tillkommande läkarutbildningens lokalisering i första hand till orter utanför storstadsområdena,

8. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1113 och II: 1286 i vad de avsåge utredning om resurserna för undervisnings- och forskningsändamål vid Södersjukhuset och Danderyds sjukhus samt om lokalbehoven för dessa ändamål.

Reservation hade anmälts av herr *Kajser* (m), som dock ej antytt sin mening.

Herr OLSSON, JOHAN, (cp):

Herr talman! Med anledning av Kungl. Maj:ts förslag om ökad läkarutbildning i Stockholmsområdet har vi inom centerpartiet väckt en motion nr 1112 i denna kammare och 1285 i andra kammaren. Vi har där framfört vissa synpunkter och hemställt att riksdagen hos regeringen begär utredning av

Ang. ökad läkarutbildning i Stockholmsområdet

frågan om läkarutbildningens utbyggnad och frågan om lokalisering av den tillkommande utbildningen i första hand till orter utanför storstadsområdena.

Jag vill gärna understryka angelägenheten av att en ökad läkarutbildning kommer till stånd. Vi har ju tyvärr kunnat konstatera att antalet utbildade läkare varit för litet, och vederbörande myndigheter har gjort en ganska stor felbedömning när det gällt att föreslå behovet av läkare. Därför har vi under rätt många år haft en ganska stor brist, och vi har det fortfarande. Även om läkarutbildningen nu ökat betydligt, kommer vi ändå att under den närmast överskådliga tiden ha brist på läkare. Framför allt vill jag betona den stora brist vi har och kommer att få inom den öppna vården, särskilt på landsbygden, inom psykiatri och inom långtidsvården. Inom så viktiga områden som skolhälsovården och arbetsmarknadssektorn behövs också framöver ett betydligt ökat antal läkare.

Vi har i motionen talat om önskvärdheten av att en allsidig utredning om olika ortsalternativ hade förelegat innan man beslutat lokalisera denna nya utbildning till Stockholmsområdet. Där har vi instämt i vad sådana remissinstanser som TCO och Landstingsförbundet framhållit. Vi vill gärna uttala att det ur befolkningsfördelningssynpunkt och regionalpolitisk synpunkt är angeläget att åstadkomma en spridning av sådana aktiviteter som är av väsentlig betydelse för antalet tjänster och arbetsplatser och för behov av lokaler och resurser. Vi vill att dessa aktiviteter skall fördelas över hela landet.

Under den allmänna motionstiden i januari väckte vi en motion nr 731 i denna kammare där vi föreslog att den högre utbildningen skulle betraktas som en väsentlig faktor i den regionala politiken och uttalade att tilläggsdirektiv i detta syfte borde ha utfärdats till 1968 års utbildningsutredning och 1968 års lokaliseringsutredning. Bankoutskot-

tet tillmötesgick inte motionärernas önskan helt, men föreslog att motionen skulle överlämnas till 1968 års lokaliseringsutredning. Man ville därmed »markera sin uppfattning att en framgångsrik lokaliseringsverksamhet torde kräva samverkan med de insatser som görs i fråga om utbildningsväsendet». Utskottets uttalande godkändes av riksdagen.

Statsutskottet har nu i sitt utlåtande 187 behandlat det i motionen framförda förslaget om en utredning av frågan om läkarutbildningens utbyggnad och om dess lokalisering utanför storstadsområdena och hänvisat till att man för närvarande inom universitetskanslersämbetet undersöker möjligheterna till en intagningsökning med omkring 20 medicine studerande per år i Umeå. Utskottet förutsätter för sin del att berörda myndigheter uppmärksamtar frågan om den medicinska utbildningens lokalisering och därvid även beaktar möjligheterna till en förläggning utanför storstadsområdena.

Som motionär hade jag önskat att utskottet skulle ha yttrat sig litet mera bestämt och gärna i form av en skrivelse till Kungl. Maj:t framhållit dessa synpunkter. Men så har inte skett, och jag vill då för min del till kammarens protokoll anteckna att jag starkt understryker vad utskottet här framhållit om att man i fortsättningen skall beakta möjligheterna att sprida läkarutbildningen också utanför storstadsområdena.

Jag har, herr talman, intet särskilt yrkande.

Herr KAIJSER (m):

Herr talman! Detta utlåtande gäller ökad utbildning av läkare — med 90 intagningsplatser om året från nuvarande 916 till 1 006.

Som herr Johan Olsson i sitt anförande nyss erinrade om har antalet medicine studerande ökat högst betydligt under de senaste åren. På s. 5 i pro-

Ang. ökad läkarutbildning i Stockholmsområdet

positionen påvisar man hur stor ökningen varit. Så sent som 1947—1948 togs 220 in, 1960—1961 453, och nu tar man in 916. Ökningen är alltså kolossal, men det finns alltså ett mycket stort behov av läkare.

Det är dock svårt att avgöra, hur stor bristen blir när den nuvarande ökningen slagit igenom. Utbildningen av läkare tar lång tid, och effekten av ökningen kommer först efter några år. Det kan alltså möjligen finnas ett visst fog för att man reflekterar över om det kan bli nödvändigt med en ytterligare ökning. Det framgår av vad som skrivs i propositionen av den arbetsgrupp som skött planeringen inom detta område, att man haft vissa tankar åt det hållet. På s. 6 heter det att det inte finns skäl att tveka inför en fortsatt utbyggnad av läkarutbildningskapaciteten. Det betyder i alla fall att man övervägt situationen. Jag vill inte alls motsätta mig den ökning som nu föreslås. Jag tycker emellertid att det kan vara riktigt som arbetsgruppen gjort, att ägna den frågan en viss tanke.

Det är en ganska stor grupp som ökningen gäller. Man skall ta in 90 stycken om året. Jag vill erinra om att det är lika många, som nyintogs i Uppsala ända fram till 1965—66, och det är mera än vad man har sammanlagt i Umeå för närvarande. Det blir alltså ett stort tillskott.

Den medicinska fakulteten vid Karolinska institutet föreslog att den ökade intagningen skulle föranleda en ökning av antalet professorer och biträdande professorer med 28, och hela den behövliga personalökningen angavs till 263. När det hela passerat genom universitetskanslersämbetet, är förslaget i propositionen sammanlagt 129 personer — ingen professor men 18 kliniska lärare och 3 universitetslektorer. Det tillkommer alltså inte någon professur för detta mycket stora tillskott av studerande.

Här har ofta diskuterats behovet av

samordning av forskning och högre utbildning. Den riktigt goda högre utbildningen kan inte ernås annat än där det också finns plats för forskning, och forskningen trivs bäst inom de områden där det finns en verkligt kvalificerad utbildning. I detta sammanhang menar man att det finns forsknings-sjukhus på andra ställen i Stockholm, så att Södersjukhuset och Danderyds sjukhus som skall ta hand om den nya utbildningen inte behöver någonting sådant. Man säger också att redan nu utbildas 40 provisoriskt på dessa sjukhus. Det betyder alltså att man permanentar en nödfallsutväg och gör det i en mycket större omfattning än hittills. Kandidaterna i denna utbildning kommer inte i kontakt med någon professor i något annat kliniskt ämne än pediatrik och, såvitt jag kan förstå, i socialmedicin. Men de kommer inte i beröring med professorer i de viktigaste kliniska ämnena — medicin, kirurgi, gynekologi, psykiatri och infektionssjukdomar — samt i de kanske mindre viktiga och mer speciellt inriktade, nämligen ögon- och öronsjukdomar. Det kan lätt medföra att denna undervisning blir kladsad som en undervisning av sekunda karaktär. De medicinska kandidaterna i denna utbildning kommer att tycka att de är satta en liten smula i efterhand.

Medicinska fakulteten vid Karolinska institutet, som på ett tidigt stadium hade yttrat sig över detta, framförde nysnämnda förslag om 28 professorer och biträdande professorer. Sveriges förenade studentkårer och SACO, som haft tillfälle att yttra sig i ett senare sammanhang, har starkt kritiserat det förhållandet att man inte sört för att klinikcheferna blir professorer och att man inte dessutom skaffat tillräcklig annan kvalificerad personal som kan driva forskningsarbetet vid sidan av sin undervisning. Det kommer i själva verket att bli tre forskarassistenttjänster i kliniska ämnen — en i medicin, en i kirurgi och ortopedisk kirurgi och en

Ang. ökad läkarutbildning i Stockholmsområdet

i psykiatri, om jag inte minns fel. Man har klagat på att detta är helt otillfredsställande.

Nu sägs det att till överläkarbefattningarna vid dessa sjukhus inte fordras professorskompetens, och därför är det inte riktigt att kräva detta. Det har tett sig på samma sätt vid flera olika tillfällen tidigare. Det har suttit överläkare på befattningar där det inte behövts professorskompetens, och så har medicinsk undervisning förlagts till dessa sjukhus. Då regionssjukhuset i Linköping skulle bli universitetsklinik stod det i propositionen nr 63/1968, att »i de fall berörd klinik vid regionssjukhuset i Linköping leds av professorskompetent eller laboratorskompetent överläkare denne bör utnämnas till förste innehavare av professuren/laboraturen i ämnet utan att tjänsten kungöres ledig till ansökan. Även i de fall berörd klinik vid regionssjukhuset förestås av nu icke professors- eller laboratorskompetent överläkare bör vederbörande — om han erhåller kompetensförklaring för professur resp. laboratur i ämnet innan sådan tjänst inrättas i Linköping — utnämnas till förste innehavare av den nya tjänsten. Vidare bör vakanta och i förekommande fall nya överläkartjänster vid berörda kliniker inom regionssjukhuset tillsättas i samma ordning som professur resp. laboratur. I övriga fall måste enligt kommittén berörd klinik delas. Därvid blir den i vederbörlig ordning utnämnde professorn eller laboratorn överläkare vid den ena kliniken och nuvarande lasarettsläkaren överläkare vid den andra. Här angivna principer tillämpades i motsvarande situation vid uppbyggnaden av organisationen för läkarutbildning i Göteborg och Umeå.»

Nu kan man säga att i Göteborg och Umeå och senast i Linköping har det varit fråga om inrättande av helt nya undervisningsanstalter. Det finns emellertid ett precedensfall, det allra första fall där denna ordning tillämpades. Det var i Malmö. När den medicinska ut-

bildningen vid Lunds universitet utökades, så att utbildningen även förlades till sjukhusen i Malmö, blev överläkarna vid de kirurgiska, medicinska och obstetrisk-gynekologiska klinikerna professorer. Jag tycker det är riktigt att så sker även i detta fall. Med anledning härav har jag skrivit ett yrkande, som jag ber att få framföra och som ligger utdelat på kammarledamöternas bänkar. Den första och andra punkten i utskottsutlåtandets kläm borde enligt detta yrkande få följande lydelse:

1. att riksdagen beträffande tjänsteställningen för de överläkare vid Södersjukhuset och Danderyds sjukhus, vilka skall svara för nu ifrågavarande utbildning vid dessa sjukhus, med avslag å Kungl. Maj:ts förslag, såvitt nu är i fråga, samt i anledning av motionerna I: 1111 och II: 1287 samt I: 1113 och II: 1286, samtliga motioner, såvitt nu är i fråga, uttalar att ifrågavarande överläkartjänster i princip bör vara förenade med professorer vid Karolinska institutet,

2. att riksdagen beträffande de för nu ifrågavarande utbildning avsedda personella resurserna i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 1111 och II: 1287, såvitt nu är i fråga, hemställer om sådana åtgärder att dessa resurser dimensioneras i enlighet med de synpunkter som framförts i motionerna.

Herr talman! Det dröjer ju länge innan dessa tjänster konkret skall tillsättas. Enligt propositionen skall det propedeutiska stadiet komma i funktion åren 1974—1975, det kliniska stadiet 1975—1976 och andra delen 1976—1977, o. s. v. Det dröjer alltså länge innan konkreta beslut skall fattas i dessa ärenden.

Herr talman! Mot utskottets förslag om personaluppsättning vid den nya läkarutbildningen ber jag att få framföra mitt förslag och yrka bifall till detta förslag vid punkterna 1 och 2 i utskottsutlåtandet.

Ang. ökad läkarutbildning i Stockholmsområdet

Herr ANDERSSON, AXEL, (fp):

Herr talman! Låt mig först erinra om att vi i statsutskottets andra avdelning hade en rätt omfattande debatt när det gällde propositionen om ökad läkarutbildning, en debatt som ledde till att vi i avdelningen blev fullständigt överens. Statsutskottet anslöt sig också enhälligt till avdelningens skrivning.

Herr Johan Olsson talade här först om läkarutbildningen och menade att man från det håll han företrädde hade yrkat på en väsentlig utökning av utbildningen. Nåja, vi har väl varit med om att man också från andra håll under många år drivit den satsen, att behovet av läkare är så stort att vi måste satsa på en ökad utbildning. Men som redan nyligen här redogjorts från talarstolen har det också kanske tack vare att vi har drivit på detta blivit en väsentlig ökning av utbildningen — mer än en fördubbling under tio år. Vad det nu senast är fråga om är en ökning med 90 platser. Därtill kommer att en ökning av utbildningen i Umeå med 20 platser övervägs, och då kommer vi att vara uppe i 1 026 utbildningsplatser.

När det gäller den del av motionen som herr Johan Olsson sedan talade om, nämligen att denna utbildning skulle kunna ske även på andra orter än i storstadsområdena, har ju utskottet beaktat detta. Utskottet anför, att det förutsätter att berörda myndigheter noggrant följer utvecklingen och också frågan om lokaliseringen av utbildningen samt understryker att de därvid även beaktar möjligheterna till en förläggning utanför storstadsområdena. I denna del är alltså motionerna mycket positivt besvarade av utskottet.

När det sedan gäller det som herr Kaijser här har anfört är det väl nödvändigt att understryka att hela denna utbildning bygger på ett avtal mellan Kungl. Maj:t å ena sidan och Stockholms stad och Stockholms läns landsting å andra sidan. Avtalet innebär att

de kommunala sjukhusen skall få anlitats för den ökade läkarutbildning som det nu är fråga om. I avtalet ingår att representanterna för Stockholms stad och Stockholms läns landsting har varit överens med Kungl. Maj:t om att den uppläggning som här har gjorts är tillräcklig. Man menar från båda sidor att man kan klara utbildningen på det sätt som har föreslagits.

Nu har vi i motioner även från vårt håll pekat på att det inte är så alldeles säkert att de personella behoven och kanske inte heller lokalbehoven är tillräckligt tillgodosedda. Utskottet har också tagit fasta på detta och understryker att berörda myndigheter mycket noggrant skall följa denna utveckling. Om man kommer till den uppfattningen att resurserna inte räcker till, förväntar utskottet förslag om ökning. Det gäller alltså resurser i alla avseenden.

Det verkade som om herr Kaijser, liksom också motionärer från folkparti-håll, nästan mest varit intresserade av att dessa överläkare erhåller professors ställning. Herr Kaijser menar tydligen att man inte kan garantera den bästa och mest kvalificerade utbildningen, om den inte leds av professorer. Men nu krävs det inte professors kompetens av dessa överläkare. Det finns åtminstone inte något formellt krav på det. Då vore det egendomligt om vi i andra avdelningen och i statsutskottet skulle ställa sådana krav. Det skulle kunna inträffa att en överläkare som enligt föreliggande förslag är behörig att inneha tjänsten och delta i utbildningen plötsligt inte skulle kunna åta sig den uppgiften därför att han inte är professorskompetent.

Vi anser beträffande detta, liksom övriga områden det här varit fråga om, att man helt enkelt får avvakta utvecklingen. Vi talar så mycket om försöksverksamhet i andra sammanhang, och detta är väl också något av en försöksverksamhet. Vi förutsätter att utvecklingen kommer att följas med mycket

Ang. ökad läkarutbildning i Stockholmsområdet

stort intresse från alla håll och att en komplettering också kommer att äga rum på ett eller annat sätt om så skulle erfordras. Sker inte detta, herr Kaijser, är jag säker på att vi från olika håll skall vara beredda att motionera med krav på att en sådan komplettering kommer till stånd.

Som ärendet för närvarande ligger till har jag, herr talman, inte anledning annat än att yrka bifall till utskottets förslag.

Herr KAIJSER (m):

Herr talman! Vi talar inte här om överläkarbefattningar i och för sig, utan det gäller undervisningen av 90 medicinare om året.

Herr Axel Andersson påpekar att det inte behövs professorskompetens för att vara överläkare. Detta är alldeles riktigt. Men det är här fråga om vilken kompetens som är nödvändig för att få undervisa när det gäller en högklassig medicinsk utbildning. Utskottet säger »att professorskompetens inte är formellt krav för behörighet till nämnda överläkartjänster». Så har det varit på alla de andra ställena, som jag nämnde nyss, då man har flyttat in en medicinsk utbildning i ett sjukhus där det förut har funnits en överläkare men där undervisning inte tidigare har förekommit. Så skedde när man utökade den kliniska utbildningen att inrymmas inte bara vid lasarettet i Lund utan också i Malmö. Så skedde också vid Sahlgrenska sjukhuset, och jag erinrar mig alldeles bestämt att där fanns en del som var professorskompetenta redan från början, så att de utan vidare kunde bli professorer. Åtminstone en fick komplettera sin utbildning under tiden innan det hela sattes i gång. Han blev så småningom professorskompetent.

Detta skedde i Umeå. Åtminstone tre överläkare, som inte var och inte blev förklarade kompetenta till professurer kom, som jag tidigare nämnde, att skö-

ta en halva av kliniken. Det gällde överläkaren i kirurgi, överläkaren i barnsjukdomar och en överläkare på patologiska avdelningen. Överläkaren i obstetrik och gynekologi kunde komplettera sin utbildning och blev därigenom kompetensförklarad.

Samma förhållande gäller i Linköping. Jag kan inte så detaljerat redogöra för situationen, men där föreligger det säregna förhållandet att överläkaren i kirurgi är kompetent till professuren men vill inte ha professuren. Han kommer sålunda att vara kvar på en delad klinik.

Det är alldeles riktigt, som herr Axel Andersson sade, att det inte är nödvändigt att vara professorskompetent för att vara överläkare vid en klinik. Jag anser — och det är detta som ligger bakom mitt yrkande — att det är nödvändigt att den som står för den kliniska utbildningen i dessa viktiga ämnen för en så stor skola som det här gäller verkligen är professor. Att ett avtal har träffats om hur många tjänster det gäller, tycker jag inte förändrar saken. Jag tycker också att det är riktigt, som man skriver i propositionen, att dessa överläkare skall få säte och stämma i fakulteten. Jag har också sagt att det dröjer innan de konkreta förslagen kommer. Jag tar gärna fasta på vad herr Axel Andersson sade, nämligen att man naturligtvis kommer att följa dessa frågor och avser att lämna kompletterande förslag, om det blir nödvändigt. Det hindrar mig emellertid inte från att stå fast vid mitt yrkande i de två första punkterna.

Herr ANDERSSON, AXEL, (fp):

Herr talman! Av herr Kaijsers redogörelse framgick att han lyckats leta fram tre fall, där överläkaren inte hade professorskompetens. Jag känner inte till huruvida de nu aktuella överläkarna är professorskompetenta eller inte, men eftersom det har träffats eller skall

Ang. ökad läkarutbildning i Stockholmsområdet

träffas ett avtal mellan staten å ena sidan och Stockholms stad och Stockholms läns landsting å andra sidan, så förutsätter jag att de överläkare som skall ha hand om utbildningen i enlighet med det avtalet också anses kompetenta nog att klara den. Om de sedan kallas för överläkare eller professorer tycker jag är en mindre viktig sak.

Herr KAIJSER (m):

Herr talman! Det är staten och inte sjukvårdshuvudmännen som svarar för utbildningen av medicinarna, men det är klart att det måste ske ett samarbete.

Jag konstaterar med intresse att herr Axel Andersson anser att de ifrågavarande överläkarna behöver ha professorskompetens. Det vore naturligt att erkänna att man önskar att innehavarna av dessa tjänster är professorskompetenta och att man gör dem till professorer. Man skall inte låta dem vara överläkare och åka snålskjuts på den kompetens de har utöver den som de behöver för sitt arbete som överläkare.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr förste vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, att med anledning av föreliggande yrkanden propositioner beträffande utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan komme att framställas först särskilt angående vardera punkten 1 och 2 samt därefter särskilt rörande punkterna 3—8.

I fråga om *punkten 1*, fortsatte herr förste vice talmannen, hade yrkats

dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas,

dels ock, av herr *Kaijser*, att riksdagen beträffande tjänsteställningen för de överläkare vid Södersjukhuset och Danderyds sjukhus, vilka skulle svara för nu ifrågavarande utbildning vid dessa sjukhus, med avslag å Kungl. Maj:ts förslag, såvitt nu vore i fråga, samt i anledning av motionerna I: 1111

och II: 1287 samt I: 1113 och II: 1286, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, skulle utfalla, att ifrågavarande överläkartjänster i princip borde vara förknipade med professurer vid Karolinska institutet.

Därefter gjorde herr förste vice talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Kaijser* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 187 punkten 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr Kaijsers vid punkten under överläggningen framställda yrkande.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Kaijser* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 101;

Nej — 21.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Med avseende å *punkten 2*, anförde vidare herr förste vice talmannen, hade yrkats

dels att utskottets hemställan skulle bifallas,

Om ökad utbildning av tandläkare m. fl.

dels ock, av herr *Kaijser*, att riksdagen beträffande de för nu ifrågavarande utbildning avsedda personella resurserna i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I:1111 och II:1287, såvitt nu vore i fråga, skulle hemställa om sådana åtgärder, att dessa resurser dimensionerades i enlighet med de synpunkter som framförts i motionerna.

Sedermera gjordes propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

På gjord proposition bifölls härefter vad utskottet hemställt i *punkterna 3—8*.

Om ökad utbildning av tandläkare m. fl.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 188, i anledning av motioner om ökad utbildning av tandläkare m. fl.

I de likalydande motionerna I:458, av herr *Hansson*, samt II:535, av herr *Hellström* och fru *Gradin* hade yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning rörande förutsättningar och former för en utbyggnad av utbildningen av tandläkare och tandhygienister i enlighet med vad i motionerna anförts.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte avslå motionerna I:458 och II:535.

Reservation hade anmälts, utom av andra, av herr *Wirtén* (fp), vilken dock ej antytt sin åsikt.

Herr WIRTÉN (fp):

Herr talman! Det här statsutskottsutlåtandet behandlar ett motionspar som tar upp utbildningskapaciteten av tandläkare men dessutom frågan om utbildning av tandhygienister. Det är en yrkeskategori som vi inte känner till så mycket i Sverige, i varje fall inte ännu så länge. I en del andra länder — ex-

empelvis USA och England — har dock tandhygienisterna visat sig vara en användbar och uppskattad personalgrupp inom tandvården.

Vad är då en tandhygienist? Ja, vi har som framgår av utskottsutlåtandet sedan år 1968 en försöksutbildning av tandhygienister i Örebro och Malmö. Det är tandsköterskor som efter minst två års praktik får en påbyggnadskurs omfattande ett år. Det är således fråga om en personalgrupp som utbildningsmässigt ligger mellan tandläkare och tandsköterskor.

De två remissinstanser som beretts tillfälle att yttra sig över motionerna, universitetskanslersämbetet och skolöverstyrelsen, har båda ansett det vara svårt att för närvarande bedöma om utbildningen av tandhygienister behöver utökas och vill därför avvakta försöksverksamheten ytterligare en tid. Jag har förståelse för den synpunkten och tror också att man skall avvakta åtminstone innevarande läsår innan man planerar för en ökad utbildningskapacitet av den här personalkategorin.

Det finns däremot en annan synpunkt i såväl motionerna som i skolöverstyrelsens remissvar som är den egentliga orsaken till att jag tar till orda i detta ärende.

I motionerna föreslås att den här utbildningen också skall komma till stånd i Stockholm, och i SÖ:s yttrande sägs att om erfarenheterna blir positiva och det bedöms angeläget att utöka utbildningskapaciteten bör både Stockholm och Göteborg komma i fråga som förläggningsorter.

I utskottet har den här storstadslokaliseringen observerats, och jag tror att jag tolkar avdelningens ledamöter rätt om jag säger att man var ganska kallsinnig till att låsa lokaliseringen av denna utbildning enbart till storstadsområdena. Det avgörande måste naturligtvis vara om nödvändiga förutsättningar finns på en ort eller ej. Finns tandsköterskeutbildning och tillgång på de specialister som krävs för att ordna

en kvalificerad utbildning så bör en landsortsstad som kan erbjuda detta lika väl komma in fråga som utbildningsort som Stockholm eller Göteborg. Jag vet att det är fallet med exempelvis Jönköping, och då bör den staden kunna utgöra ett utmärkt alternativ i det fortsatta planeringsarbetet.

Vid det här årets början läste vi i statsverkspropositionen inrikesministerns kommentar till Länsplanering 67. Departementschefen säger bl. a. där: »Enligt min mening finns det flera skäl som talar för att man bör inrikta sig på att dämpa den starka tillväxten i de nuvarande tre storstadsregionerna något och fördela en del av expansionen på växtkraftiga stadsregioner på skilda håll i landet. — — — Jag bedömer det emellertid knappast möjligt att nå en påtaglig effekt av sådana strävanden om inte åtgärder samtidigt vidtas för att flytta ut verksamheter från storstadsområdena eller i varje fall dämpa tillväxten av verksamheter där.»

Skall det bli någon verklighet bakom de här proklamationerna måste de centralt planerande myndigheterna alltid ställa sig följande fråga när de funderar över att omorganisera eller starta nya aktiviteter: Kan vi finna lika goda eller rent av bättre förutsättningar i någon av landsortens tätortsregioner som i någon av storstadsregionerna? Blir då svaret ja tycker jag att statsverkspropositionens av riksdagen godtagna uttalanden om en mer decentraliserad lokalisering måste vara rådande. Det betyder i denna fråga, som fått utgöra exempel för mitt resonemang, att en eventuellt ökad utbildning av tandhygienister förr bör förläggas till Jönköping än till Stockholm alternativt Göteborg.

Med denna kommentar till utlåtandet har jag, herr talman, inget säryrkande, utan jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta yttrande instämde herrar *Bengtson* (cp) och *Ottosson* (m).

Ang. sänkning av traktorskatten

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 189, i anledning av motioner om åtgärder för att bättre utnyttja skoltelevvisionsprogram, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av bevilningsutskottets betänkande nr 72, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen (1908:128) angående bevilningsavgifter för särskilda förmåner och rättigheter, m. m., jämte motion, bifölls vad utskottet i detta betänkande hemställt.

Ang. sänkning av traktorskatten

Föredrogs ånyo bevilningsutskottets betänkande nr 74, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i traktorskatteförordningen (1969:297) jämte motioner.

I proposition nr 165 hade Kungl. Maj:t, under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 14 november 1969, föreslagit riksdagen att antaga därvid fogat förslag till förordning om ändring i traktorskatteförordningen (1969:297).

I propositionen hade föreslagits, att traktorskatten på traktorer, som tillhörde klass II enligt traktorskatteförordningen, skulle sänkas från 200 kronor till 120 kronor per år för traktorer med tjänstevikt ej över 2 500 kg och från 300 kronor till 180 kronor per år för tyngre traktorer. Vidare föresloges vissa andra, mindre ändringar i traktorskatteförordningen.

Med anledning av propositionen hade väckts två likalydande motioner, nämligen I:1125, av herrar *Eskilsson*

Ang. sänkning av traktorskatten

och *Svenungsson*, samt *II: 1299*, av herr *Hedin m. fl.*

Utskottet hade i det nu föreliggande betänkandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte

A) med bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 165 antaga det vid propositionen fogade förslaget till förordning om ändring i traktorskatteförordningen (1969: 297);

B) avslå motionerna *I: 1125* och *II: 1299*.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Wärnberg* (s) och *Tage Johansson* (s), fru *Holmqvist* (s) samt herrar *Nyström* (s) och *Wiklund* i Härnösand (s), vilka på åberopade grunder ansett, att utskottet bort under A hemställa, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 165;

2) av herrar *Lundström* (fp), *Gösta Jacobsson* (m), *Tistad* (fp), *Karl Petersson* (m) och *Magnusson* i Borås (m) samt fru *Nettelbrandt* (fp), vilka dock ej antytt sin mening.

Herr **WÄRNBERG** (s):

Herr talman! Med hänvisning till den motivering som finns i reservation 1 ber jag att få yrka bifall till densamma.

Herr **MATTSSON** (cp):

Herr talman! Det är ett känt ämne som bevillningsutskottets behandlar i detta betänkande, nämligen frågan om traktorskatt. Vi hälsar från centerpartiets sida den ändring som föreslås av Kungl. Maj:t med tillfredsställelse. Eftersom överläggningar har ägt rum mellan berörda parter har jag inget annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Herr **JACOBSSON, GÖSTA**, (m):

Herr talman! Jag instämmer med föregående ärade talare, herr Mattsson.

Vi reserverade oss i våras några styc-ken till förmån för skattefrihet och lägre skattesatser för traktorerna, men vi accepterar nu föreliggande förslag som ett steg i rätt riktning.

Herr **ERIKSSON, EINAR**, (s):

Herr talman! Jag och min vän *Wärnberg* har som regel samstämmiga omdömen. Vi brukar följas åt ganska troget — endast när det gäller brända och destillerade drycker brukar vi ha olika mening. Men i detta fall har vi intagit olika ståndpunkter. Jag kan dock vara lika kortfattad som herr *Wärnberg* och inskränker mig till att med hänvisning till utskottets skrivning yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, ytrade herr förste vice talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande vardera punkten av utskottets i förevarande betänkande gjorda hemställan.

Sedermera gjordes enligt de rörande punkten A förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på godkännande av den av herr *Wärnberg m. fl.* vid betänkandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Därefter bifölls på gjord proposition utskottets hemställan i punkten B.

Vid förnyad föredragning av bevillningsutskottets betänkande nr 76, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i rusdrycksförsäljningsförordningen (1954: 521), bifölls vad utskottet i detta betänkande hemställt.

Ang. ett vidgat samarbete mellan postbanken och Sveriges Kreditbank

Föredrogs ånyo bankoutsnittets utlåtande nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om postbanken, m. m., jämte motioner.

I en den 30 oktober 1969 dagtecknad proposition, nr 158, hade Kungl. Maj:t, under återopande av ett propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen bland annat att

1) antaga förslag till lag om postbanken,

2) godkänna av chefen för finansdepartementet förordade riktlinjer för samarbete mellan postbanken och Sveriges Kreditbank,

3) medgiva, att postverket omorganiserades efter i huvudsak de riktlinjer som chefen för finansdepartementet förordat och att postbanken finge av honom förordade befogenheter i fråga om sin organisation,

4) godkänna av chefen för finansdepartementet förordade riktlinjer för kapitalbildning i postbanken och för postbankens skyldigheter i fråga om avkastning och utgivande av skattemotsvarighet.

Såvitt gällde en återstående punkt i hemställan, rörande visst investeringsanslag, hade propositionen hänvisats till statsutskottet, som i denna del behandlat den i sitt utlåtande nr 190.

I propositionen hade riktlinjer föreslagits för ett närmare samarbete mellan de två statsägda bankerna postbanken och Sveriges Kreditbank. Huvudsyftet med samarbetet vore, att de båda bankerna genom att samordna sina resurser på ett flertal områden skulle påverka utvecklingen mot en mera effektivt fungerande kreditmarknad med större valmöjligheter för kunderna.

Förslaget medförde vissa organisatoriska förändringar. Den nuvarande postbanksdelegationen skulle ersättas med en styrelse för postbanken, i vilken skulle ingå bland annat tre styrel-

seledamöter från Kreditbanken. I Kreditbankens styrelse skulle ingå tre ledamöter från postbanken.

Vidare föresloges i en lag om postbanken att det system av enhetliga rörelseregler, som sedan årsskiftet gällde för affärsbanker, sparbanker och jordbrukets kreditkassor, skulle gälla även för postbanken. Lagen avsåges träda i kraft den 1 januari 1970.

För att i möjligaste mån åstadkomma konkurrensneutralitet mellan postbanken och övriga bankinstitut hade vidare föreslagits, med visst undantag för en övergångstid, att samma balansvärderingsregler som gällde för affärsbankerna skulle tillämpas av postbanken. Vidare föresloges riktlinjer för kapitalbildning i postbanken, avkastningskrav och motsvarighet till statlig inkomstskatt.

I anledning av propositionen hade väckts

dels de likalydande motionerna I: 1123, av herr *Gösta Jacobsson m. fl.*, och II: 1297, av herr *Magnusson* i Borås, vari yrkats, att riksdagen vid sitt ställningstagande till punkten 4 i propositionens hemställan skulle uttala, att vid beräkning av postbankens skattemotsvarighet hänsyn borde tagas även till kommunal utdebitering,

dels ock de likalydande motionerna I: 1124, av herr *Tistad m. fl.*, och II: 1296, av herr *Andersson* i Örebro m. fl., vari anhallits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om ett förnyat förslag till samverkan mellan postbanken och andra banker, främst Sveriges Kreditbank, med beaktande av vad som anförts i motionerna om att samverkan mellan kreditinstitutioner endast borde tillåtas och stimuleras när den kunde tänkas vara till gagn för effektiviteten i samhällets kreditförsörjning som helhet.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

A) att riksdagen måtte antaga det genom propositionen nr 158 framlagda förslaget till lag om postbanken;

Ang. ett vidgat samarbete mellan postbanken och Sveriges Kreditbank

B) att riksdagen med avslag på motionerna I: 1123 och II: 1297 måtte godkänna de i propositionen nr 158 förordade riktlinjerna för kapitalbildning i postbanken och för postbankens skyldigheter i fråga om avkastning och utgivande av skattemotsvarighet;

C) att riksdagen måtte med avslag på motionerna I: 1124 och II: 1296 godkänna de i propositionen nr 158 förordade riktlinjerna för samarbete mellan postbanken och Sveriges Kreditbank samt medgiva, att postverket omorganiserades efter i huvudsak de riktlinjer som förordats i propositionen och att postbanken finge de där förordade befogenheterna i fråga om sin organisation.

Reservationer hade anförts

1), vid utskottets hemställan under B, av herrar *Stefanson* (fp), *Åkerlund* (m), *Brundin* (m), *Mattsson* (cp), *Regnéll* (m), *Börjesson* i Glömminge (cp), *Hyltander* (fp) och *Stridsman* (cp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under B hemställa, att riksdagen måtte i anledning av propositionen nr 158 i ifrågavarande delar samt motionerna I: 1123 och II: 1297 godkänna de riktlinjer för kapitalbildning i postbanken och för postbankens skyldigheter i fråga om avkastning och utgivande av skattemotsvarighet som reservanterna angivit;

2), vid utskottets hemställan under C, av herrar *Stefanson* (fp), *Åkerlund* (m), *Brundin* (m), *Mattsson* (cp), *Regnéll* (m), *Börjesson* i Glömminge (cp), *Hyltander* (fp) och *Stridsman* (cp), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss del bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under C hemställa, att riksdagen måtte i anledning av propositionen nr 158 i ifrågavarande delar samt motionerna I: 1124 och II: 1296 godkänna riktlinjer för samarbete mellan postbanken och Sveriges Kreditbank, medgiva om-

organisation av postverket samt medgiva befogenheter för postbanken i fråga om dess organisation, allt i enlighet med vad reservanterna angivit.

Herr STEFANSON (fp):

Herr talman! Man kan notera att bankoutskottet i sitt utlåtande nr 53 är enigt i princip om att godkänna Kungl. Maj:ts förslag till riktlinjer för samarbete mellan postbanken och Sveriges Kreditbank. Även de som biträtt reservationerna 1 och 2 är eniga i princip om detta samarbete. Vi tillstyrker att postverket får befogenheter att vidta de ändringar i sin organisation som föranleds av det föreslagna samarbetet. I vissa detaljer vill emellertid vi som står bakom reservationerna 1 och 2 framföra vissa synpunkter.

I motionerna I: 1124 och II: 1296 har anförts viss kritik mot propositionen, bl. a. för dess snävt företagsekonomiska betraktelsesätt. Det är riktigt, anser jag, att de båda bankinstituten, såväl postbanken som Sveriges Kreditbank, bör eftersträva gott ekonomiskt resultat av sin verksamhet och att de företagsekonomiska synpunkterna i hög grad måste styra verksamheten. Detta måste naturligtvis också vara en av riktlinjerna för det samarbete mellan de båda bankinstituten som här föreslås.

Men motionärerna anser att propositionen kännetecknas av ett för snävt företagsekonomiskt betraktelsesätt. Det framhålls i motionerna att postbankens utlåning hittills huvudsakligen varit inriktad mot bostadssektorn och kommunerna, och man befarar att en ökad utlåning till näringslivet skall inkräkta på bostadsbyggandet och kommunernas lånemöjligheter.

Samarbetet mellan de båda instituten får således enligt motionerna — samma sak framhålls i reservation 2 — inte utformas enbart på grundval av vad som är företagsekonomiskt fördelaktigt för de båda instituten. I reservation 2 framhålls: »Postbankens karaktär av huvudsakligen kapitalmarknadsinstitut

Ang. ett vidgat samarbete mellan postbanken och Sveriges Kreditbank

bör bibehållas. En ändring av dess nuvarande utlåningsinriktning skulle nämligen menligt påverka bostadsfinansieringen och möjligheterna att tillgodose kommunernas lånebehov.» Samma synpunkter kommer också från flera enligt min mening funkt vägande remissinstanser.

Bankföreningen finner t. ex. en viss modernisering av det för postbanken gällande placeringsreglementet angelägen men är tveksam om det från hela kreditmarknadens synpunkt är önskvärt att gå så långt att man inordnar postbanken i det system av enhetliga rörelseregler som gäller för övriga bankinstitut. En sådan omläggning, säger Bankföreningen, tar inte tillräcklig hänsyn till postbankens särart och den betydelsefulla roll som banken spelar och bör spela på den långa kreditmarknaden.

Riksbanksfullmäktige anför liknande synpunkter och framhåller att de nya rörelsereglerna inte får leda till en utlåningsinriktning som försvårar en utveckling i enlighet med gällande ekonomisk-politiska målsättningar. Den långfristiga kreditförsörjningen utgör alltså ett problem, framhåller fullmäktige, och bostadsbyggandets långfristiga försörjning möter fortfarande betydande svårigheter. Den hårda kreditmarknadspolitik som vi nu har och antagligen får dras med rätt länge än är ju ett uttryck för detta. Fullmäktige uttalar att den ökade frihet i kreditgivningen, som den föreslagna förordningen innebär, enligt dess mening inte får tas som intäkt för något radikalt brott i postbankens traditionella utlåningsinriktning.

Bankinspektionen är över huvud taget inte övertygad om behovet av den föreslagna förordningen. Postbankens placeringsreglemente har nyligen liberaliserats, och förutsättningar för ett samarbete mellan de ifrågavarande bankerna finns redan nu, säger inspektionen och tillägger att samarbetets omfattning närmare borde belysas innan

ställning tas till lagstiftningen om postbanken.

Låt mig i detta sammanhang också framhålla att det enligt reservanternas mening inte kan vara rationellt eller ur konkurrenssynpunkt behövt att postbanken ägnar sig åt sådana specialbetonade rörelsegränar som arbitrage, emission, fondhandel och notariatverksamhet. Den samarbetande banken — Sveriges Kreditbank — har ju redan sådan verksamhet. Skulle även postbanken ägna sig åt denna verksamhet, krävs uppbyggnad av nya specialistfunktioner inom postens organisation, och enligt vad jag kan förstå borde detta medföra ett irrationellt dubbelarbete.

I reservationen har också understrukits att det är angeläget att kostnadsfördelningen mellan postbanksrörelsen och den allmänna poströrelsen blir korrekt. Den organisation som byggts upp för postförmedling — med ett rikt förgrenat kontorsnät över hela landet — blir naturligtvis av stort värde i det nya samarbetet mellan de båda bankinstitut. Det är en kontorsetablering som inte har hämmats av sådana stränga oktrojbestämmelser som banketableringen annars arbetar under, där Kungl. Maj:t bestämmer fördelningen av kontorsetableringen mellan de olika bankerna ute i landet. Det är naturligtvis i och för sig en betydande konkurrensfördel att ha tillgång till denna kontorsorganisation. Hittills har denna använts för inlåningsverksamhet, men man vet inte om den inte också kommer att utnyttjas för utlåningsverksamheten i framtiden. Då är det naturligtvis nödvändigt att kostnadsfördelningen mellan de två rörelsegränarna inom posten blir korrekt. Det har departementschefen också antytt. Han säger att bankinspektionen och riksrevisionsverket bör ägna denna fråga uppmärksamhet. Reservanterna vill understryka detta. Postbanken bör inte heller i postalt hänseende, säger reservanterna, åtnjuta fördelar som andra kreditinstitut inte har.

Ang. ett vidgat samarbete mellan postbanken och Sveriges Kreditbank

I reservationen har också den organisatoriska sidan av samordningen tagits upp, och enligt reservanternas mening finns det skäl att överväga en minskning av antalet gemensamma ledamöter i de båda bankernas styrelser. Det föreslås sex gemensamma ledamöter, nämligen tre från postbanken och tre från Kreditbanken. Generaldirektören, postbanksdirektören och en bankexpert skall representera postbanken, medan det från Kreditbankens sida blir ordföranden i Kreditbanken, verkställande direktören och en bankexpert. Reservanterna menar att det bör finnas möjlighet till större lekmannainflytande i detta samarbete. Det kan man uppnå antingen genom att utöka bankens styrelse eller genom att minska de gemensamma ledamöternas antal. Det är naturligtvis nödvändigt och angeläget att man får erfarenheter av postens och Kreditbankens verksamhet, men det är också mycket angeläget att man får tillgång till erfarenhet och insikter från olika verksamhetsfält inom samhället, från näringslivet, från kommuner, från bostadsbyggandet och från arbetsmarknaden. Reservanterna anser att man bör ta hänsyn till detta i den nya organisationen.

I reservation 1, som tar upp synpunkter i motioner från moderata samlingspartiet, vilka herr Åkerlund närmare kommer att redogöra för, föreslås att den nya postbanken i skattehänseende skall vara likställd med annan bankverksamhet. Man riktar här kritik mot det faktum att postbanken slipper kommunal inkomstskatt. Detta är en konkurrensförmåll som den kommer att ha framför andra banker.

Jag ber att få yrka bifall till de vid utskottets utlåtande avgivna reservationerna 1 och 2.

Herr ÅKERLUND (m):

Herr talman! Herr Stefanson har presenterat den allmänna inställning som vi reservanter har i denna fråga beträff-

fande samarbetet mellan Sveriges Kreditbank och postbanken. Jag kan instämma i vad han sagt och skall begränsa mig till att endast understryka ett par saker och tillägga ytterligare några synpunkter.

Vad först gäller frågan om postbankens ställning för framtiden är det angeläget att dess roll som kapitalmarknadsinstitut bevaras. Att i större utsträckning förvandla postbanken till en affärsbank anser vi inte gagneligt, och — som herr Stefanson just sagt — i det känsliga läge som bostadsfinansieringen och kommunernas finansiering av sina behov befinner sig är det naturligtvis särskilt olämpligt att göra någon mera djupgående ändring. Det är också som herr Stefanson sagt en onödigt kostnad att bygga upp en arbitrage-, emissions-, fond- och notariatavdelning i postbanken, när en sådan redan finns i Sveriges Kreditbank med vilken samarbetet skall äga rum. Det har vi framhållit i vår reservation nr 2.

Till detta skulle jag vilja foga några synpunkter på frågan om konkurrenslikställigheten. Det framhålls av remissinstanserna att en konkurrenslikställighet inte är helt möjlig, och alla parter inser att det verkligen förhåller sig på det viset. Men man borde gå så långt som över huvud taget är tänkbart för att skapa konkurrenslikställighet mellan postbanken och de med denna konkurrerande bankerna, vilket ju inte bara är affärsbankerna utan i synnerhet sparbankerna.

Önskemålet om konkurrens på lika villkor brukar anföras i olika sammanhang. Även statsrådet Wickman brukar tala om det när han för statens räkning vill köpa företag ute i marknaden. Sparbanksföreningen har kanske allra tydligast på denna punkt sagt att om man vill åstadkomma en konkurrens på lika villkor är det bäst att postbanken förvandlas till ett av posten helägt dotterbolag. Men det är en fråga som kan sägas höra framtiden till, eftersom det ännu så länge endast är en fråga

Ang. ett vidgat samarbete mellan postbanken och Sveriges Kreditbank om samverkan mellan Kreditbanken och postbanken.

Det är emellertid obestriddt att postbanken kommer att få konkurrensfördelar. Finansministern är medveten om detta, och han har inte slutit sina ögon för problematiken. Men han går inte så långt att han säger att dessa konkurrensfördelar bör helt avskaffas. Han talar endast om det i den meningen att han vill utjämna konkurrensförutsättningarna, men han är alltså inte beredd att skapa helt lika villkor.

I ett hänseende tror jag att denna fråga är viktig, och det gäller skattemotsvarigheten. Postbanken skall alltså belastas med en motsvarighet till den skattebörda som konkurrenterna har att bära. Finansministern tänker sig att detta kan ordnas på så sätt att man teoretiskt räknar fram en skattemotsvarighet. Därvidlag vill finansministern inte gå längre än till att säga att skattemotsvarigheten skall svara mot bolagsskatten, d. v. s. 40 procent av den framräknade vinsten.

Skall man ta en skattemotsvarighet som princip bör man enligt vår mening genomföra den helt, och då bör även kommunalskatten inräknas. På så sätt får man en skattemotsvarighet som utgör 53 procent i runt tal, därför att det är den procentsats som belastar konkurrenterna.

Till detta kommer naturligtvis som en särskilt viktig fråga också den, huruvida man rent principiellt skall vara nöjd med att postbanken belastas med en skattemotsvarighet men att inga pengar utbetalas till den till vilken kommunalskatten utgår. Vad beträffar staten kan det göra detsamma eftersom postbanken är en statligt ägd bank. Men beträffande kommunerna är situationen en annan. Kommunerna har postbanken i form av dess olika kontor inom sina gränser och måste acceptera att postbanken drar nytta av den kommunala servicen men alltså inte skall behöva betala för den. Däremot får de konkurrerande företagen som en självklarhet

genom kommunalskatt betala för all kommunal service. Det skall alltså postbanken enligt finansministerns mening inte göra.

Sparbankerna är de som speciellt har att räkna med konkurrens från vad som en gång hette postsparbanken. Sparbanksföreningen har särskilt understrukit synpunkten att postbanken borde med kontanta penningar utbetala kommunalskatt till kommunerna. Detta är en fråga som närmast faller under bevillningsutskottet, och vi har därför i bankoutskottet inte kunnat komma med något yrkande att bankoutskottet skulle föreslå riksdagen att besluta att så skall ske. Vi har i stället i reservationen 1 sagt att den frågan bör tas upp till utredning så att vi verkligen får en konkurrenslikställighet mellan dessa företag — i första hand mellan postbanken och sparbankerna och naturligtvis också affärsbankerna.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till båda reservationerna.

I detta anförande instämde herr *Brundin* (m) och herr *Carlsson*, *Vilhelm Erik*, (m).

Herr *STÄHLE* (s):

Herr talman! I bankoutskottets föreliggande utlåtande nr 53 behandlas Kungl. Maj:ts proposition 1969:158 med riktlinjer för ett närmare samarbete mellan de två statsägda bankerna postbanken och Sveriges Kreditbank. Huvudsyftet med samarbetet är att de båda bankerna genom att samordna sina resurser på ett flertal områden skall påverka utvecklingen mot en mera effektivt fungerande kreditmarknad med större möjligheter för kunderna.

I anslutning till propositionen har från folkpartihåll i motionerna I:1124 av herr *Tistad* m. fl. och II:1296 av herr *Andersson* i Örebro m. fl. hemställts om ett förnyat förslag till samverkan mellan postbanken och Kreditbanken med hänvisning till — enligt motionärerna — att propositionen ute-

Ang. ett vidgat samarbete mellan postbanken och Sveriges Kreditbank

slutande präglas av ett företagsekonomiskt betraktelsesätt och inte är till gagn för effektiviteten i samhällets kreditförsörjning som helhet. Dessa synpunkter har även redovisats av herr Stefanson. Han har särskilt framhållit den gamla postbankens utlåning till bostadssektorn men även dess utlåning till kommunerna. Det har varit postbankens huvudsakliga arbetsfält tidigare. Inom utskottet har vi uppfattningen att detta inte på något sätt behöver förändras genom det nya samarbetet.

Herr Stefanson nämnda också sammansättningen av styrelsen för de båda kreditinstituten. Utskottets majoritet har inte heller på denna punkt något att erinra mot det förslag som föreligger i propositionen. Utskottet delar inte de synpunkter och farhågor som framfördes i motionerna och i reservationerna.

Utskottets majoritet anser att genom ett vidgat samarbete mellan de båda statliga bankerna öppnas möjlighet för dessa att få väsentligt större betydelse som konkurrensfaktor på kreditmarknaden än de har för närvarande. Inom utskottet bedömer vi denna möjlighet som värdefull och finner de konkreta uppslag till samarbete på olika områden som anges i propositionen vara väl värda att pröva. Utskottet noterar också att samarbetet i vissa hänseenden torde resultera i en förbättring av de båda bankernas service till kunderna.

I motionsparet I: 1123 av herr Gösta Jacobsson m. fl. och II: 1297 av herr Magnusson i Borås hemställes att riksdagen vid sitt ställningstagande till punkt 4 i propositionen skall uttala, att vid beräkning av postbankens skattemotsvarighet hänsyn även bör tagas till kommunal utdebitering. Herr Åkerlund har i sitt anförande pläderat för dessa synpunkter, och de framgår också av reservation 1, som är fogad till utskottets utlåtande.

Om man närmare granskar propositionen, finner man att postbanken har ett mycket stort nedskrivningsbehov.

Det är i propositionen angivet till för närvarande cirka 300 miljoner kronor, och det nedskrivningsbehovet hänger samman med bankens placeringsstruktur. Genom avsättningar av överskottsmedel måste postbanken enligt lagförslaget senast den 1 januari 1975 ha klarat detta nedskrivningsproblem och helst också genom överavskrivningar ha ytterligare konsoliderat sin ställning.

Härav följer att postbanken med all sannolikhet inte kommer att kunna redovisa någon egentlig vinst under de fem första verksamhetsåren och troligen inte heller under de därefter närmast följande. Detta innebär att postbanken, även om vanliga skatteregler vore direkt tillämpliga på banken, inte skulle vara skyldig betala någon kommunalskatt på sin rörelse.

Då postbanken med hänsyn till sitt stora nedskrivningsbehov åtminstone inte under de närmaste fem åren kommer att kunna redovisa någon vinst i egentlig mening, är det enligt min uppfattning ganska meningslöst att nu diskutera om motsvarighet till kommunal skatt skall utgå eller inte. Jag har också inhämtat att den närmare skattemässiga behandlingen av postbanken kommer att tas upp i samband med att regeringen tar ställning till affärsverksutredningens förslag i fråga om de affärsdrivande verken. Detta ställningstagande kommer att föreligga i god tid före utgången av den femåriga övergångstid som föreslagits gälla för postbanken.

Med dessa redovisningar ber jag, herr talman, få yrka bifall till bankoutskottets hemställan.

Herr ÅKERLUND (m):

Herr talman! Det är en sak som herr Ståhle sade som gör mig litet betänksam.

Herr Ståhle säger att postbanken har ett nedskrivningsbehov av 300 miljoner kronor, som skall vara avklarat till år 1975, och att det gör att postbanken inte kommer att kunna redovisa någon

Ang. ett vidgat samarbete mellan postbanken och Sveriges Kreditbank

vinst före år 1975 och förmodligen inte heller under de närmast därefter följande åren. Det skulle, säger herr Ståhle, vara meningslöst att tala om någon kommunalskatt, eftersom det inte kommer att finnas någon vinst.

Detta avslöjar att postbankens ställning är så prekär att dess avskrivningsbehov raderar ut alla vinstmöjligheter för inte mindre än sex, sju eller kanske åtta år framöver. Detta riktar onakligen uppmärksamheten mot det som vi från vårt håll gång på gång påtalat, nämligen att statliga företag och statliga affärsdrivande verk inte redovisar för riksdagen att de i själva verket är förlustbringande och har ackumulerade avskrivningsbehov i väldig omfattning. Även om vi rör oss med stora pengar i budgeten, är dock 300 miljoner kronor rätt mycket när det gäller ett enstaka företag.

Man blir också rätt pessimistisk när man hör herr Ståhle säga att det är meningslöst att tala om kommunalskatt i sådana här sammanhang därför att kommunerna aldrig får någon. I så fall får väl postbanken, för att uttrycka sig enkelt, skärpa sig och se till att den åstadkommer sådan vinst att även den kan bidra till att betala de allmänna angelägenheter som enskilda är tvungna att betala.

Herr STÅHLE (s):

Herr talman! De stora nedskrivningsbehov som postbanken för närvarande har framgår tydligt och klart av propositionen. Där redovisas också vad som ligger till grund för denna balans, d. v. s. postbankens hittillsvarande struktur vad gäller utlåning, som varit baserad uteslutande på långfristiga lån. Det är detta som skapat de stora problemen. Med det samarbete som man nu beräknar inleda bör det finnas möjligheter att konsolidera postbankens ställning.

Jag vidhåller, herr talman, mitt yrkande om bifall till utskottets hemställan.

Herr STEFANSON (fp):

Herr talman! Jag vill bara konstatera att utskottets talesman inte är fullt så kategorisk beträffande skatteproblematiken som departementschefen, som kort och gott anser att postbanken inte skall åläggas att betala kommunal inkomstskatt. Herr Ståhle förklarar detta vara en fråga som för närvarande saknar praktisk betydelse därför att posten på många år inte kommer att erlagga någon skatt. Vidare säger han att den här frågan kommer att tas upp i samband med affärsverksutredningen med — såvitt jag förstår — den underförstådda möjligheten till förbättringar på det aktuella området i enlighet med reservanternas önskemål.

Beträffande den andra frågan som gäller inriktningen av postbankens kreditgivning har vi reservanter hållit på den uppfattningen att denna inriktning inte bör förändras i alltför hög grad utan att postbanken alltså skall spela sin huvudsakliga roll på den långa marknaden i fråga om bostadskrediter och kommunkrediter.

Herr Ståhle som för utskottsmajoritetens talan har här sagt — och det bör väl ha en viss betydelse i den framtida debatten — att inriktningen av postbankens kreditgivning inte behöver förändras i någon väsentlig grad. Jag är glad över detta uttalande.

Herr STÅHLE (s):

Herr talman! Till herr Stefanson vill jag säga, att jag inte är rädd för den konkurrens som eventuellt kan uppstå mellan postbanken och övriga banker. Konkurrensen skapar en nyttig stimulans i arbetet.

Jag har också fått klart för mig, att frågan om skatten — även till kommunen — blir omprövad av regeringen då affärsverksutredningens förslag läggs fram. På den punkten har det alltså hänt en del sedan vi behandlade frågan i utskottet.

Ang. ett vidgat samarbete mellan postbanken och Sveriges Kreditbank

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr förste vice talmannen yttrade, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande varje punkt av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan.

På gjord proposition bifölls utskottets hemställan i punkten A.

Därefter gjorde herr förste vice talmannen enligt de rörande punkten B förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Akerlund* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad bankoutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 53 punkten B, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Akerlund* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 67;

Nej — 62.

Ytterligare gjorde herr förste vice talmannen i enlighet med de avseende punkten C framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Stefanson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad bankoutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 53 punkten C, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Stefanson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 67;

Nej — 61.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 190, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om postbanken, m. m., i vad propositionen hänvisats till statsutskottet.

Vad utskottet i detta utlåtande hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av första lagutskottets utlåtande nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen (1927:85) om dödande av förkommen handling, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. kortare förvaringstider för hittegods

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen (1938:121) om hittegods, m. m. jämte motioner i ämnet.

Genom en den 7 november 1969 dagtecknad proposition, nr 160, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen följande förslag till

- 1) lag om ändring i lagen (1938:121) om hittegods,
- 2) lag om ändring i lagen (1967:420) om flyttning av fordon i vissa fall.

Enligt hittegodslagen gällde vissa tidsfrister, inom vilka ägare respektive upphittare hade att göra gällande sin rätt till hittegods. Fristerna vore för närvarande sex månader för okänd ägare samt tre månader för känd ägare och upphittare. I propositionen föresloges, att tiderna skulle förkortas till tre månader respektive en månad. Motsvarande ändring förordades i fråga om tidsfristerna för ägare i lagen om flyttning av fordon i vissa fall.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat följande i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen

Ang. kortare förvaringstider för hittegods

dels de likalydande motionerna I: 1129, av herr *Alexanderson*, och II: 1305, av fru *Anér*,

dels ock motionen II:1306, av herr *Åkerlind*.

I motionerna I:1129 och II:1305 hade yrkats, att riksdagen skulle besluta, att de i propositionen nr 160 föreslagna förkortade förvaringstiderna för hittegods skulle gälla i de fall hittegodsets värde uppenbarligen understeg 500 kronor medan i övriga fall nuvarande förvaringsregler skulle fortsätta att gälla.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte

A. avslå motionen II:1306;

B. med avslag på motionerna I:1129 och II:1305 antaga det genom propositionen nr 160 framlagda förslaget till lag om ändring i lagen om hittegods; samt

C. antaga det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen om flyttning av fordon i vissa fall.

Reservation hade avgivits av herrar *Alexanderson* (fp), *Svanström* (cp), *Dockered* (cp), *Johansson* i Växjö (cp) och *Oskarson* (m) samt fru *Anér* (fp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under B hemställa, att riksdagen måtte med förklaring att det genom propositionen nr 160 framlagda förslaget till lag om ändring i lagen om hittegods icke kunnat i oförändrat skick antagas samt med bifall till motionerna I:1129 och II:1305 för sin del antaga förslaget med den ändringen, att 4 § erhöles i reservationen angiven lydelse.

Herr ALEXANDERSON (fp):

Herr talman! Reglerna om hur det skall förfaras med hittegods har sedan gammalt varit uppbyggda med vissa tidsfrister. Upphittaren är skyldig att

Ang. kortare förvaringstider för hittegods

anmäla fyndet till polisen, som har att kungöra det på lämpligt sätt eller unrätta ägaren, om han är känd. Enligt nu gällande regler tillfaller godset upphittaren, om ägaren inte anmäler sig och erlägger kostnaderna inom sex månader från det fyndet anmäldes till polisen. Känd ägare har endast tre månader på sig från det han blivit underrettad. Även upphittarens rätt går förlustig, om han inte gör den gällande inom tre månader efter anmaling.

Det nu ifrågavarande förslaget går ut på att förkorta sexmånadersfristen till tre månader och tremånadersfristen till en månad. Motiveringen härtill är de praktiska svårigheter som uppstått hos polismyndigheterna, särskilt genom behovet av förvaringsutrymmen för hittegods. Detta gäller framför allt en stor mängd gods som kvarglöms på allmänna kommunikationsmedel samt cyklar och mopeder som tillvaratas på gator och torg.

Dessa praktiska svårigheter bör nog beaktas, och det synes inte vara anledning att motsätta sig förkortningen av fristerna, såvitt gäller gods av begränsat värde. Men det finns en gammal god regel som säger att man inte bör tillgripa mera våld än nöden kräver. Det händer då och då att även föremål av större värde upphittas. Det kan gälla t. ex. plånböcker eller väskor med ineliggande pengar, smycken, konstföremål eller andra värdesaker. Det kan också gälla saker som stulits och sedan av tjuven undangömts eller bortkastats. I alla sådana fall, när det gäller värdefullare saker, är det angeläget att ägarens intresse att få tillbaka godset tillvaratas så långt som möjligt. Då det inte kan gälla något större antal fall, kan svårigheterna och kostnaderna för förvaring inte åberopas såsom skäl för att sätta ägarens rätt åt sidan. Kostnaderna kan ju också i detta fall täckas i sista hand ur godsets värde. Dessa skäl talar med styrka för att de föreslagna kortare tiderna inte skall gälla värdefullare föremål.

Det har gjorts gällande att de föreslagna kortare tiderna borde räcka och att det är sällan som den senare delen av fristen utnyttjas. Häremot bör framhållas att tidpunkten för upphittandet ofta är en helt annan än tidpunkten för förlusten eller i varje fall tidpunkten för upptäckten av förlusten. Man kan peka på t. ex. stöld i en sommarstuga eller borttappande av föremål som döljs i snö och kommer fram på vårsidan. För sådana fall behövs större marginaler för ägarens rätt att återfå saken. Det bör därvid särskilt framhållas att tiden räknas från anmälan till polisen, inte från kungörandet. Fristen efter kungörandet kan sålunda bli kortare än i lagen angivna tider, osagt hur mycket. Särskilt om fyndet anmäls till polisen på annan ort än ägarens bostadsort, kan hans möjlighet att göra sin rätt gällande bli oskäligt beskuren. På grund härav har i en motion och i den till utskottsutlåtandet fogade reservationen yrkats att de nya förkortade fristerna inte skall gälla för värdefullare gods. Det kan kanske vålla vissa svårigheter att dra en sådan värdegräns, men om den sätts så högt att de nya reglerna får gälla om godsets värde uppenbart understiger 500 kronor, lär några tillämpningssvårigheter inte behöva uppstå. Begagnade cyklar och mopeder, som är tämligen skrymmande, torde då också regelmässigt falla under värdegränsen.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr SVEDBERG, ERIK, (s):

Herr talman! I den proposition som har behandlats i första lagutskottets utlåtande nr 57 föreslås, som herr Alexanderson nyss nämnde, en förkortning av de tidsfrister som ägare och upphittare har att beakta om de vill göra gällande sin rätt till hittegods.

För närvarande gäller att fyndet, om ägaren är okänd, förvaras under sex

månader efter det att anmälan om det samma kom till polisens kännedom. Om ägaren är känd förvaras det upphittade godset under tre månader efter det att ägaren har blivit underrättad. När ingen ägare hör av sig inom dessa tidsmarginaler tillfaller fyndet upphittaren, om denne vill ha det och betalar förvaringskostnaderna. I annat fall blir kronan ägare till godset.

Nu föreslås alltså en förkortning av dessa tidsfrister från sex och tre till tre och en månader. Samma ändring föreslås i lagen om flyttning av fordon i vissa fall.

Utskottet har godtagit de föreslagna nya bestämmelserna, som vi finner särskilt motiverade med hänsyn till att det krävs stora utrymmen för det förvarade godset. Detsamma gäller givetvis också uppsamlingsplatserna för bilar.

Reservanterna anser, såsom herr Alexanderson har anfört, att det kan vara lämpligt att bestämma en värdegräns vid 500 kronor och att regler härom införas i hittegodslagen. När det gäller värdefullare saker bör således enligt reservanternas mening de nu gällande tidsfristerna bestå.

Självfallet skulle det vara möjligt att införa dylika regler i lagen, men det skulle onekligen komplicera förfarandet för dem som har att praktiskt handha de ting lagen gäller. Ibland skulle det kanske rent av kunna bli värderings-svårigheter.

Vad som mest talar emot införandet av en värdegräns är väl dock att de som har förlorat dyrbara saker torde vara mest angelägna att anmäla förlusterna. Det bör rimligen vara lättare att få tag på ägaren i dylika fall. Enligt en uppgift från år 1961 som avser Stockholm anmälde sig mer än 95 procent av de ägare, som över huvud taget gav sig till känna, inom tre månader från det att hittegodset registrerades hos polisen. Ingenting tyder på att inte dessa siffror är normerande också för senare år och för landet i övrigt.

De föreslagna ändringarna har inte

Ang. kortare förvaringstider för hittegods
heller rönt invändningar från remissinstanserna. Även lagrådet har godtagit desamma.

Herr Alexanderson nämnde att det ju kan vara fråga om saker som har stulits i en sommarstuga och som sedan upphittas av någon. Mot detta kan väl invändas att stulna saker mycket sällan kommer till rätta på det sättet. När det gäller stulna ting kan det finnas försäkringar som täcker förlusterna. Det förhållandet skulle kunna ytterligare komplicera det hela och kanske rent av i något fall leda till att ägaren inte är så intresserad av att få tillbaka godset.

Utskottet anser att de föreslagna lagändringarna är rimliga, och jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr ALEXANDERSON (fp):

Herr talman! Jag tycker nog inte att det var några särdeles starka skäl som herr Svedberg kunde anföra mot reservanternas förslag. Han säger att det kan komplicera förfarandet. Det betyder att en liten komplikation av förfarandet enligt hans förmenande väger tyngre än det förhållandet att man tillvaratar ägarens rätt att få tillbaka sitt gods. Det har väl framgått av vad jag tidigare sade att det endast i ett mycket litet fåtal fall blir aktuellt att göra någon värdering eller vidta några särskilda åtgärder. Man kan utan större svårigheter ta på sig det besväret för att tillgodose ägarna. Herr Svedberg säger också att inte mer än 5 procent går förlustiga sin rätt om vi inför de nya gränserna. Men det är ändå 5 procent, och det kan finnas anledning att ta hänsyn även till dem.

Herr SVEDBERG, ERIK, (s):

Herr talman! Fem procent av ägarna, som hört av sig, har alltså inte inom tre månader efterfrågat det gods som förvarats inom den nu gällande tiden av sex månader. Man får kanske räkna med att även de blir mer angelägna att

Ang. särskilt olycksfallsskydd för värnpliktiga m. fl.

förskra efter sakerna i den mån tremånadersgränsen blir känd. För övrigt är det väl så att de som förlorat värdefulla föremål blir mer angelägna att efterfråga dessa hos polisen än de som förlorat mindre värdefulla ting.

Jag ber att än en gång få yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande varje punkt av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan.

På gjord proposition bifölls utskottets hemställan i punkten A.

Därefter gjorde herr talmannen i enlighet med de rörande punkten B förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepåt propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Alexanderson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 57 punkten B, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Alexanderson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut röster-na hava utfallit sålunda:

Ja — 67;

Nej — 56.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Sedermera bifölls på gjord proposition utskottets hemställan i punkten C.

Föredrogs ånyo och lades till handlingarna första lagutskottets memorial nr 60, föranlett av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande första lagutskottets utlåtande nr 52 i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i ärvdabalken, m. m., såvitt den hänvisats till lagutskott, dels ock i ämnet väckta motioner.

Ang. särskilt olycksfallsskydd för värnpliktiga m. fl.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 89, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till särskilt olycksfallsskydd för värnpliktiga m. fl., jämte i ämnet väckta motioner.

Genom en den 30 oktober 1969 dagtecknad proposition, nr 154, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden, föreslagit riksdagen att godkänna de av föredragande departementschefen föreslagna grunderna för ett särskilt olycksfallsskydd för värnpliktiga m. fl.

I propositionen hade föreslagits ett särskilt olycksfallsskydd för värnpliktiga, vapenfria tjänstepliktiga och vissa civilförsvarspliktiga som skadades under tjänstgöring.

Det särskilda olycksfallsskyddet skulle utgå vid skada som medförde bestå-

Ang. särskilt olycksfallsskydd för värnpliktiga m. fl.

ende arbetsoförmåga. Vid fullständig invaliditet utfölle en engångsersättning med 150 000 kronor och vid partiell invaliditet ett i motsvarande mån lägre belopp.

Reformen hade föreslagits skola genomföras den 1 januari 1970 och avse även skador som inträffat år 1969.

Statens kostnader för det särskilda militärskadeskyddet föresloges skola bestridas från det under fjärde huvudtiteln uppförda förslagsanslaget Vissa ersättningar i anledning av skador vid militär verksamhet m. m. De årliga kostnaderna beräknades till omkring 1,5 miljoner kronor.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat sex i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna *I: 1127*, av herr *Svanström* och herr *Pettersson, Axel Georg*, samt *II: 1301*, av herr *Dahlgren* och herr *Andersson* i Knäred, vari yrkats, att riksdagen skulle besluta, att det särskilda olycksfallsskyddet skulle omfatta jämväl personer, som deltog i frivillig utbildning som vore till gagn för landets försvar, samt att ersättning skulle utgå vid full invaliditet med 150 000 kronor i 1969 års penningvärde och vid partiell invaliditet med ett i motsvarande mån lägre belopp;

2) de likalydande motionerna *I: 1128*, av herr *Österdahl m. fl.*, och *II: 1302*, av fru *Fränkel*, vari hemställts, att riksdagen måtte utfala, att olycksfallsskyddet även borde omfatta hemvärnsmän och annan personal som deltog i frivillig tjänstgöring och som omfattades av militärersättningsförordningens bestämmelser, såframt kollektiv olycksfallsförsäkring icke vore gällande, samt att olycksfallsskyddet jämväl borde omfatta resor mellan tjänstgöringsort och hemort och vice versa i samband med beviljad permission;

3) motionen *II: 1303*, av herr *Åkerlind*, vari anhöllits, att riksdagen måtte begära utredning av möjligheterna att utsträcka det föreslagna olycksfalls-

skyddet för värnpliktiga m. fl. även till inträffade skador före den 1 januari 1969; samt

4) motionen *II: 1304*, av herrar *Åkerlind* och *Enarsson*, vari yrkats, att riksdagen skulle besluta, att det i propositionen föreslagna olycksfallsskyddet borde gälla på samma villkor även för frivilliga försvarsorganisationer.

Utskottet hade i det nu ifrågakvarande utlåtandet på återopade grunder hemställt,

A. att riksdagen måtte med avslag på motionerna *I: 1127* och *II: 1301* samt *I: 1128* och *II: 1302*, samtliga i motsvarande delar, ävensom motionen *II: 1304* bifalla propositionen nr 154 i fråga om frivillig personals inordnande i olycksfallsskyddet;

B. att riksdagen måtte med avslag på motionerna *I: 1128* och *II: 1302*, i motsvarande del, bifalla propositionen i fråga om olycksfallsskyddets tillämpning vid resor;

C. att riksdagen måtte med avslag på motionen *II: 1303* bifalla propositionen i fråga om reformens retroaktiva giltighet;

D. att riksdagen måtte med avslag på motionerna *I: 1127* och *II: 1301*, i motsvarande del, bifalla propositionen i fråga om värdesäkring av olycksfallsskyddet; samt

E. att riksdagen måtte bifalla propositionen i övrigt.

Reservationer hade anförts

1), vid A i utskottets hemställan, av herrar *Hübinette* (m) och *Österdahl* (fp), fru *Fränkel* (fp) samt herr *Åkerlind* (m), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss del bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under A hemställa, att riksdagen med bifall till motionerna *I: 1127* och *II: 1301* samt *II: 1304* ävensom i anledning av motionerna *I: 1128* och *II: 1302*, samtliga i motsvarande del, måtte som sin mening giva Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna an-

Ang. särskilt olycksfallsskydd för värnpliktiga m. fl.

fört om frivillig personals inordnande i olycksfallsskyddet;

2), vid B i utskottets hemställan, av herrar *Eric Carlsson* (cp) och *Österdahl* (fp) samt fru *Fränkel* (fp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del erhålla den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under B hemställa, att riksdagen med bifall till motionerna I:1128 och II:1302, i motsvarande del, måtte som sin mening giva Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört om olycksfallsskyddets tillämpning vid resor i samband med permission; samt

3), vid C i utskottets hemställan, av herrar *Hübinette* (m) och *Åkerlind* (m), vilka likväl ej antytt sin åsikt.

Herr SVANSTRÖM (cp):

Herr talman! I en interpellationsdebatt för någon tid sedan i denna kammaranmälande försvarsministern att han hade för avsikt att framlägga en proposition — just den som nu behandlas i andra lagutskottets utlåtande nr 89. Jag hade vid det tillfället anledning att säga att jag var en av dem som hälsade den väntade propositionen välkommen och utlovade att med intresse studera den. Jag vill också betona, när nu denna fråga ser ut att äntligen bli löst, att det är en mycket välkommen lösning. Av kända anledningar väntar vi på en väsentligt större proposition som skall behandla den allmänna skadeståndsrätten, och det är att notera med tillfredsställelse att man nu har kunnat lösgöra denna detalj ur det stora komplexet och behandla den med förtur.

Vid den granskning som jag och andra företagit har vi emellertid funnit att det på ett par punkter i det nu föreliggande förslaget finns en viss begränsning, som vi inte varit helt tillfreds med.

En fråga gäller den personkrets som omfattas av detta särskilda skydd. Den kretsen är begränsad till dem som är ålagda att utföra värnpliktstjänst eller

motsvarande tjänstgöring. Däremot berörs inte de frivilligt arbetande av detta skydd. Jag vill framför allt peka på dem som deltar i hemvärnsövningar och dylikt.

Vidare har vi konstaterat att engångsersättningen, som är maximerad till 150 000 kronor, icke är indexreglerad. På den punkten har utskottet skrivit på s. 7: »Vid engångsersättningar av det slag det här gäller synes det inte behövt med indexreglering. Utskottet utgår emellertid från att Kungl. Maj:t vid behov föranstaltar om uppräknings maximibeloppet.»

Jag vill, herr talman, särskilt understryka detta utskottets uttalande, vilket väl får anses vara en nog så konkret beställning att Kungl. Maj:t vid behov skall framlägga förslag om uppräknings av maximibeloppet. Med den skrivningen får väl vi motionärer för tillfället förklara oss nöjda på den punkten.

Vad gäller det andra delyrkandet i vår motion, nämligen om en vidgning av personkretsen till att också omfatta de frivilligt deltagande krafterna, har utskottets behandling av den frågan resulterat i en reservation. Jag har gjort mig underrättad om att herr Gustavsson i Alvesta vid andra lagutskottets behandling av denna fråga har röstat för ett bifall till motionerna på denna punkt och haft för avsikt att stå med på reservationen. Det får alltså betraktas som en tillfällighet eller ett missöde att herr Gustavsson i Alvesta inte finns med på reservationen 1.

Det bör göras klart att jag och flera andra har för avsikt att stödja denna reservation. Den innebär ett ståndpunktstagande i detta fall, en utvidgning av personkretsen.

Utän att nu, herr talman, ytterligare förfalla till utvikningar från ämnet skall jag alltså be att få yrka bifall till reservationen 1 vid p. A och 2 vid p. B och till utskottets utlåtande vid övriga punkter.

Ang. särskilt olycksfallsskydd för värnpliktiga m. fl.

Herr CARLSSON, ERIC, (cp):

Herr talman! Andra lagutskottets utlåtande nr 89 gäller frågan om att bereda de värnpliktiga tillfredsställande ersättning för skador som de ådrar sig under tjänstgöring. Det är en fråga som varit föremål för behandling i olika sammanhang under många år. Man har prövat efter vilka vägar man skulle gå fram för att finna en lösning.

Förslaget i den av Kungl. Maj:t framlagda propositionen innebär ju att de värnpliktiga får ett förbättrat ekonomiskt skydd vid olycksfall som är synnerligen angeläget. Det är också tillfredsställande att detta skydd skall gälla från den 1 januari 1969. Det var kanske en särskild händelse under första halvåret 1969 som kom att påskynda denna frågas lösning. Det är även tacknämligt att de som då drabbades av svåra olyckshändelser också får olycksfallsskadan reglerad på detta sätt.

Förslaget innebär att skyddet skall gälla för skada till följd av olycksfall som värnpliktig ådrar sig under värnpliktstjänstgöring eller motsvarande tjänstgöring. Här har diskuterats att man skulle vidga personkretsen, och herr Svanström har nyss varit inne på det. Jag har för min del på denna punkt anslutit mig till majoriteten i utskottet. Jag har gjort det av den anledningen att jag betraktar detta som en första lösning, som ett förslag där man lägger en grund till skydd för de ungdomar som här har att fullgöra den tjänstgöring som är ålagd dem. Det är klart att man kan diskutera om personkretsen skall vidgas. Vid utskottsbehandlingen visade det sig dock att många svåra gränsdragningar skulle uppstå, och det gjorde att jag stannade för att följa propositionens förslag på denna punkt.

Däremot har jag på en annan punkt anmält avvikande mening. Det sägs här att detta olycksfallsskydd bör omfatta skador som inträffar under själva tjänstgöringen samt under inrycknings- och utryckningsresor. Ett bra förslag kan

emellertid bli bättre, och det är i fråga om resorna som jag har anmält en avvikande mening. Jag har nämligen sagt mig att om skyddet gäller resor för in- och utryckning, bör det väl också gälla resor under pågående utbildning. Departementschefen har ju dock sagt här att värnplikten, som utgör grunden för vårt försvar, är en medborgerlig skyldighet för den manliga befolkningen. Det är en tjänstgöring som kräver personliga uppoffringar av dem som har att fullgöra den, och den får för dessa ungdomar återverkningar inom familjen och samhället. Detta sker, som det också sagts av departementschefen, under förhållanden som avsevärt skiljer sig från förhållandena i det vanliga, civila livet. För att kunna tillgodose kravet på en god personalvård har man också från militärmyndigheternas sida genomfört möjligheter för de värnpliktiga att behålla kontakterna med familjen under värnpliktstiden. Man har löst frågan på det sättet att man beviljar ett visst antal tjänstledighetsresor, permissionsresor. För resor från övre Norrland har man prövat att anordna resor med flyg. För dem som har att fullgöra sin tjänst i övre Norrland men bor långt söderut innebär det ökade möjligheter till kontakt med hemmet.

Jag har då frågat mig: Varför skall icke dessa resor som räknas som en del av tjänsten, en del av personalvården för att de värnpliktiga skall kunna hålla kontakt med hem och familj, omfattas av olycksfallsskyddet? Från den utgångspunkten har jag kommit fram till att ett bra förslag kan bli bättre och att förslaget bör omfatta resorna, inte bara vid in- och utryckning utan också vid tjänstledighet och permission som utnyttjas i den omfattning som man infört i den goda personalvårdens intresse.

Från denna utgångspunkt, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservation 2 vid detta utskottsutlåtande.

Ang. särskilt olycksfallsskydd för värnpliktiga m. fl.

Herr ÖSTERDAHL (fp):

Herr talman! Olyckor i samband med militära övningar inträffar allt oftare. Både värnpliktiga och frivilliga som deltar i dessa övningar utsätter sig för större risker än inom det civila livet. Handhavandet av vapen är givetvis speciellt riskfyllt. De olyckor som inträffat har också tilldragit sig stor uppmärksamhet i press och bland allmänhet. Ersättning utgår nu enligt militärersättningsförordningen, men ersättningen motsvarar inte den förlorade arbetsförtjänsten. Inte heller utgår ersättning för sveda och värk samt för lyte eller stadigvarande men. Staten är enligt skadeståndsrättsliga regler inte heller skyldig att betala skadestånd vid olycksfall annat än om fel eller vårdslöshet begåtts av förman. Detta förhållande är klart otillfredsställande, särskilt som prövningen av eventuell skadeståndsskyldighet hittills tagit mycket lång tid och förorsakat de skadade förluster och kostnader.

Jag anser därför att det föreslagna olycksfallsskyddet fyller ett mycket stort behov. Det bör också om det tillämpas på ett smidigt och snabbt sätt kunna undanröja en hel del av de berättigade klagomål som nu riktas mot den tidsmässigt utdragna behandlingen av skadeståndsfällen. Särskilt vill jag understryka vikten av att man vid handläggningen av ärenden om olycksfallsskydd tar fasta på statsrådets uttalande om att skäligen förskott bör utbetalas i de fall invaliditetsgraden inte kan fastställas genast. Här bör en generös tillämpning vara på sin plats, och begreppet »genast» bör tillämpas i dess strikta bemärkelse. Om så sker bör många av de ekonomiska problem som nu regelmässigt drabbar de skadade och deras anhöriga försvinna.

Det är dock i två avseenden som jag tycker att olycksfallsskyddet skall utvidgas, jämfört med propositionens förslag. Olycksfallsskyddet bör gälla även för frivillig tjänstgöring inom försvaret och för värnpliktigas permissionsresor.

Jag har i en motion föreslagit att skyddet skall gälla även i dessa fall, och i de båda reservationer som fogats till andra lagutskottets utlåtande nr 89 har jag också deltagit.

Den föreslagna begränsningen i omfattningen synes mig principiellt oriktig. Statsrådet har åberopat flera skäl för olycksfallsskyddet. Det viktigaste synes mig vara den obligatoriska tjänstgöringen för värnpliktiga och skaderisken under övningar och annan utbildning. Dessa skäl är mycket starka, och man bör därför ta konsekvenserna av dem när beslut nu skall fattas. Tyvärr har statsrådet inte konsekvent tillämpat sitt uttalande i propositionen. Olycksfallsskyddet skall gälla exempelvis vid de värnpliktigas in- och utryckning men inte vid permissionsresor. Enligt min mening — och herr Eric Carlsson har ju tidigare varit inne på frågan och framfört samma synpunkter — är permissionsresorna en direkt följd av den obligatoriska tjänstgöringen. Om den värnpliktige inte varit inkallad hade han ju inte haft anledning till permission, och resan mellan tjänstgöringsorten och hemorten hade inte blivit aktuell.

Nu säger utskottet med anledning av motionen att vid detta slag av resor åtnjuter vederbörande skydd genom militärersättningsförordningen. Det är ju inget skäl för att undanta dessa resor. Militärersättningsförordningen gäller i fall då olycksfallsskyddet kan utgå. Att undanta ett område därför att militärersättningsförordningen gäller skulle konsekvent tillämpat medföra att inget olycksfallsskydd borde införas. Men vi är ju i utskottet eniga om behovet av olycksfallsskyddet, och därför bör man dra ut konsekvensen därav och besluta att detta även kommer att gälla för permissionsresor.

Det andra undantaget gäller frivillig tjänstgöring. Statsrådets uttalande att skaderisken under övningar och annan utbildning är ett skäl för införande av olycksfallsskydd delar jag helt. Men inte

Ang. särskilt olycksfallsskydd för värnpliktiga m. fl.

heller i detta fall drar han ut konsekvenserna av sitt ställningstagande och låter skyddet gälla även frivillig tjänstgöring. Skaderisken vid vapens bruk är stort och riskmomentet i detta avseende det primära. Vårt lands försvaret är till stor del beroende av frivilliga insatser. Hemvärnet utgör också en del av armén och deltar i omfattande utbildning och övningar årligen.

Utskottet säger att tanken bakom propositionens förslag är att det speciella olycksfallsskyddet skall omfatta sådana personer som direkt ålägges viss tjänstgöring. Men om man går på den linjen bryter man ju statsrådets resonemang om ett av skälen för skyddet, nämligen olycksfallsrisken vid försvarets övningar.

För närvarande har hemvärnsmän inte någon kollektiv försäkring som skyddar dem vid olycksfall under övningar. Det är alltså över 90 000 hemvärnsmän som inte har något kollektivt skydd under tjänstgöring vid krigsmakten. Inom hemvärnet har man heller inte några medlemsavgifter — det är ingen civil organisation i egentlig mening, utan dess inkomster kommer från bl. a. stödjande föreningar. Man har helt enkelt inte medel att teckna en kollektiv olycksfallsförsäkring.

Värnpliktskommittén har också uppmärksammat att hemvärnet i motsats till annan frivillig personal inte har någon kollektiv försäkring och att hemvärnsmännen själva får ta följderna av de olycksfall som kan inträffa under tjänstgöring. Det skydd som kan erhållas enligt militärersättningsförordningen, säger värnpliktskommittén, äger tillämpning på den frivillige men är ofta otillräckligt. Det torde få anses ha varit främsta anledningen till att flera av de frivilliga försvarsorganisationerna tecknat en kollektiv olycksfallsförsäkring för sina medlemmar under deltagande i frivillig utbildning. Värnpliktskommittén finner det anmärkningsvärt att hemvärnsmännen inte har motsvarande försäkringsskydd.

Kommittén är medveten om de tekniska svårigheter som är förknippade med införande av en kollektiv olycksfallsförsäkring för hemvärnsmännen och anser att dessa frågor bör prövas samt att det bör ordnas ett kollektivt skydd.

Vi motionärer anser att skyddet under tjänstgöring vid krigsmakten bör vara av samma storleksordning och utgå efter samma regler som för värnpliktiga även vid frivillig tjänstgöring. Staten bör garantera detta skydd då den frivillige i sådana fall inte bör vara beroende av enskilda organisationers eller hemvärnets eventuella möjligheter att teckna kollektiva försäkringar. Herr Carlsson anser att det blir svåra gränsdragningar om man inför det kollektiva olycksfallsskyddet även för frivilliga. I militärersättningsförordningen skiljer man emellertid inte mellan obligatorisk och frivillig tjänstgöring.

Om propositionen bifalles blir det i stället ett nytt gränsdragningsproblem då man inte kan följa de gränser som militärersättningsförordningen drar upp. Det finns enligt min mening inte något skäl att låta tjänstgöringsformen vara avgörande, då det ju är skaderisken som är det primära. I reservationen 1 har vi strukit under de speciella risker som är förenade med sådan verksamhet, och vi finner det naturligt att olycksfallsskyddet omfattar all personal som utsätts för dessa risker. Kostnaderna härför rubbar inte heller på något sätt departementschefens beräkningar för reformens finansiering.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 1 och 2 vid utskottets utlåtande.

Herr HÜBINETTE (m):

Herr talman! Låt mig först få instämma i vad departementschefen säger om nödvändigheten av att skapa ett skydd för de värnpliktiga vid olycksfall. Jag tycker det är alldeles riktigt, och det har nog ingen av utskottets ledamöter haft någonting att

Ang. särskilt olycksfallsskydd för värnpliktiga m. fl.

invända mot. Vad jag däremot varit betänksam emot och där jag intagit en annan ställning är i första hand frågan om personkretsen och i andra hand frågan om retroaktiviteten av försäkringsskyddets verkan.

Vad gäller personkretsen har olika talare här i kammaren tidigare värtaligt utvecklat vad som finns att säga i ämnet, men jag vill ändå tillägga att jag finner departementschefens resonemang, som är återgivet i utskottsutlåtandet, rätt märkligt. Jag syftar på resonemanget om varför han nu tar sig an de värnpliktiga. Dessa synpunkter kan precis lika bra överföras på all den frivilliga personal som i så stora kadrar och med så mycken uppoffring tjänstgör för vårt försvar. Det sägs bl. a. att värnpliktstjänstgöringen kräver personliga uppoffringar av vår manliga befolkning. Det är klart att det krävs uppoffringar också av den frivilliga personalen. Så är det med hemvärnsmän, lotter och alla de män som deltar i den frivilliga befälsutbildningen. Visst krävs det uppoffringar!

Departementschefen säger att den värnpliktige fullgör sin militärtjänstgöring under förhållanden som avsevärt skiljer sig från hans civila liv. Det är klart att om en människa åtar sig obligatorisk eller frivillig militärtjänstgöring, så fullgör hon denna under förhållanden som avsevärt skiljer sig från vederbörandes vanliga civila verksamhet. Inte heller på den punkten föreligger någon skillnad mellan värnpliktiga och dem som åtar sig frivillig tjänstgöring.

Det finns även andra områden som skulle kunna åberopas, där precis likartade förhållanden råder för dessa båda grupper. Därför anser jag att det är en litet för snäv begränsning att försäkringsskyddet strikt skall gälla endast för den som är skyldig fullgöra obligatorisk militärtjänstgöring. I likhet med de kammarledamöter som talat för reservationerna anser jag att man gott kunnat utvidga det hela och

att det är samhällets skyldighet att göra det, när man vet vilken uppoffrande insats all frivillig personal gör.

Sedan gäller det en principiellt mycket viktig sak: retroaktiviteten. När vi behandlade denna fråga i utskottet — och det kan vår värderade utskottsordförande herr Strand säkerligen verifiera — rådde ytterligt stor tveksamhet om hur man borde förfara. Jag är principiellt emot retroaktivitet, och i detta fall gäller det ett års retroaktivitet. Det ligger snubblande nära till hands att förmoda att detta förslag tillkommit på grund av den stora publiciteten som de två senaste militära olyckorna fått i våra tidningar. Hade inte kvällspressen med så stora rubriker och sådana drastiska bilder kungjort för svenska folket vad som verkligen skedde i Ravlunda och uppe i Jämtland, är jag säker på att man hade löst denna fråga på ett annat sätt. Just efter denna stora publicitet anser väl departementschefen att man måste tillgodoses de närmast i tiden liggande fallen. Jag tycker att det är fel att göra på det viset. Man kan, som herr Strand sade i utskottet, givetvis gå den vägen att man är synnerligen generös vid bedömningen av skadestånd till dem som drabbats av de svåra olyckorna — det har Kungl. Maj:t möjlighet att vara. Man kunde gott ha givit en kompensation som ersättning för olycksfall motsvarande den vi nu kommer att besluta. Men jag tycker inte om en retroaktiv lagstiftning. Vad skall de säga, som år 1968, 1967 och tidigare har drabbats av motsvarande militära olyckor och som nu står utanför det hela?

Jag är medveten om att man får tröskeleffekter, men i det här fallet finns det en motion med förslag att man skulle gå bakåt i tiden utan begränsning. Jag medger att det är oerhört svårt och att det kan ha uppstått ändrade förhållanden. Det kan finnas människor kvar i livet som har drabbats av olyckor under kriget då andra förhållanden rådde. Det är svårt att

Ang. särskilt olycksfallsskydd för värnpliktiga m. fl.

bena ut problemen, och jag håller med om att det kan vara svårt att göra en rättvis fördelning. Jag har dock tagit fasta på vad som har sagts att man borde kunna göra en generös bedömning av fall bakåt i tiden. Man kunde då ha tagit med 1969 års fall och tidigare fall och begränsat lagen att gälla från den 1 januari 1970. Det hade varit det redigaste och bästa förfaringssättet.

Nu har så icke blivit fallet. Med anledning av motionen kommer jag inte här att ställa något yrkande, utan reservationen vid C i utskottets utlåtande är blank. Jag har ändå till kammarens ledamöter velat framföra min och herr Åkerlinds i andra kammaren uppfattning i fråga om retroaktiviteten.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen 1 vid punkt A.

Herr förste vice talmannen STRAND (s):

Herr talman! Jag kan för min del bekräfta vad som redan tidigare sagts här att vi alla inom utskottet uppskattar det förslag som framlagts i propositionen, nämligen att de som skadas under direkt militärtjänstgöring skall ha ett generöst skydd mot de skador de därigenom ådrar sig.

Det finns redan nu ett skydd för dem som är i militär tjänst, både värnpliktiga, fast anställda och frivilliga, ett skydd av samma innebörd som den yrkesskadeförsäkring som gäller inom företagsamhet i övrigt, d. v. s. inom näringsliv, industri, handel och över huvud taget inom sådan verksamhet där skador kan uppkomma. Men det skydd vi nu diskuterar är någonting därutöver. Det har alldeles säkert aktualiserats av de svåra olycksfall som har inträffat inom försvaret under senare tid, framför allt i år, då många har skadats på grund av omständigheter som tydligen inte har kunnat förutses genom att det troligen har varit fel på ammunitionen, vilket förorsakat att ar-

tilleripjäser har exploderat och skadat den personal som varit i närheten.

Det skydd som föreslås skall, såvitt jag kan förstå och såvitt utskottet har bedömt det, jämföras med det som skulle förväntas bli utdömt i skadestånd i de fall anspråk på sådant skulle resas. Statsmakterna har när det gäller den värnpliktiga personalen avsett att åta sig att svara för ett skydd, utformat på sätt som redovisas i propositionen, för alla som skadas under direkt tjänstgöring i det militära, en tjänstgöring som de icke kan undandra sig och som innebär skyldighet att följa givna order. Det gäller sådan personal som inte har möjlighet att bedöma om förutsättningarna är sådana att arbetet kan utföras utan större risker och som måste ta de risker som följer med tjänstgöringen. Sådana risker föreligger inte för den frivilliga personalen som ju har möjlighet att undandra sig tjänsten om man bedömer riskerna vara för stora och man följaktligen inte vill underkasta sig denna tjänstgöring. Ett annat motiv för ett sådant handlingsätt kan vara att man bedömer ersättningen enligt militärrersättningsförfordningen som alltför blygsam.

Jag vill fästa uppmärksamheten vid vad herr Hübinette har sagt, vilket för övrigt också tidigare talare har berört, när man gjort jämförelser mellan frivillig personal och värnpliktiga i detta avseende. Men man skall väl gå ännu längre om man skall göra sådana jämförelser. Har inte reservanterna uppmärksammat att den fast anställda personalen icke innefattas i detta särskilda skydd? Det gäller bara för värnpliktiga. Bör man inte när man diskuterar en utvidgning av skyddet också göra jämförelser med andra personal-kategorier, anställda såväl i statlig som i enskild tjänst? I sådana fall kan man visserligen säga att personalen är skyldig att utföra arbetet men ändå har frihet att avstå om man anser att riskerna är för stora och dessutom har

Ang. särskilt olycksfallsskydd för värnpliktiga m. fl.

möjligheter att skaffa sig ett mindre riskfyllt arbete. Det är väl ändå ingen som vill göra gällande att riskerna för den frivilliga personalen inom vårt försvar är större än de risker som praktiskt taget alla andra personalkategorier i näringslivet får utstå, framför allt då inom byggnadsindustrin, gruvindustrin och i flera andra sammanhang. Anställda inom dessa områden kan undandra sig arbetet om de vill men måste ändå ta riskerna eftersom de måste ha något arbete.

Utskottet har alltså tagit fasta på att det skydd, varom förslag nu föreligger, är begränsat till personer som har en tjänst de ej kan undandra sig och där staten utan domstols prövning är beredd att betala ut maximalt 150 000 kronor för hel invalidisering, detta vid sidan av ersättning enligt militärsättningsförordningen. Det förutsättes dock i propositionen att högre skadeståndskrav kan ställas vilka prövas av domstol. Om då större ersättningsbelopp utdömes skall staten naturligtvis även svara för dessa, men då skall de 150 000 kronor som eventuellt redan utbetalats till den skadade frånräknas.

I propositionen finns en redogörelse för nu gällande bestämmelser enligt militärsättningsförordningen som avser skada till följd av olycksfall under militärtjänstgöring. Den ersättningen gäller värnpliktiga, vapenfria tjänstepliktiga, visst fast anställt underbefäl, viss reservpersonal och frivillig personal. Till frivillig personal hänförs bl. a. hemvärnspersonal.

Utöver ersättningen till följd av olycksfall under tjänstgöring samt inrycknings- och utryckningsresor utgår enligt förordningen jämväl ersättning för skada under färd i samband med permission och viss fritid. Vidare ersätts skada som inträffat under vistelse i tjänstgöringslokal eller inom tjänstgöringsområdet även om vederbörande inte tjänstgjort vid skadetillfället. Dessutom kan ersättning utgå för skador under uppehåll på allmän plats inom

tjänstgöringsorten eller den omgivning av orten där personal vanligen vistas under fritid.

Militärsättningsförordningen har sålunda en betydligt vidare tillämpning inom försvaret än det nu föreslagna särskilda olycksfallsskyddet under själva tjänstgöringen. Den tillämpas ju också under inrycknings- och utryckningsresor.

Militärsättningsförordningens tillämpning är också betydligt vidare än yrkesskadeförsäkringens tillämpning beträffande civil personal. Enligt yrkesskadeförsäkringen får man ersättning för skada under resa till och från arbetsplatsen. Inga avvikelser vid resorna medges, utan man måste resa direkt. Några permissionsresor eller dylikt kan det ju inte vara tal om. Försäkringen gäller inte heller om vederbörande skadas under fritidssysselsättning av något slag. Inom det militära har man ansett det naturligt att militärsättningsförordningen gäller inom tjänstgöringsområdet, eftersom de värnpliktiga är skyldiga att uppehålla sig där och följaktligen inte kan fritt resa och fara som de vill om de inte har erhållit särskild tjänstledighet.

Jag finner, herr talman, att allt talar för att man i varje fall nu skall begränsa beslutet till att avse det särskilda skydd som föreslås utgå för skada som direkt inträffar under utövandet av tjänsten, och jag yrkar därför bifall till utskottets hemställan.

Herr HÜBINETTE (m):

Herr talman! Jag blev något förvånad över herr Strands beskrivning av dels den frivilliga personalens situation, dels den fast anställdas. Det är faktiskt nödvändigt med en liten korrigering.

När herr Strand talade om den frivilliga personalen förklarade han, att det naturligtvis är möjligt för sådan personal att dra sig ur detta, eftersom det är ett helt frivilligt åtagande. Står

Ang. särskilt olycksfallsskydd för värnpliktiga m. fl.

man vid en kanonservis och har att fyra av ett skott, skall man alltså säga: Tack, nu vill jag inte vara med längre. Sedan går man. Tror verkligen herr Strand att det går till på det viset? Det är makabert att tänka sig att man i en situation, som man bedömer såsom farlig, helt enkelt skulle dra sig ur, därför att man är frivilligt engagerad i försvaret. Så enkelt är det inte, herr Strand. Det är ansvarsmedvetna och dugliga krafter som ställer sig till försvarets förfogande. Det svenska försvarets befallskadrar är till stor del uppbyggda på frivillig grund. Jag tycker att det är ett slag i ansiktet mot dem, som under många år har gjort ekonomiskt, tidsmässigt och på annat sätt uppoffrande insatser, att behandla dem på detta vis och säga att de inte är någonting att bry sig om, eftersom de kan dra sig ur tjänsten när de vill. Så enkelt är det inte, herr Strand.

När det gäller fast anställd personal står det t. o. m. i utskottets utlåtande, som herr Strand har varit med om att skriva under, att den fast anställda personalen kan genom avtal komma fram till lösningar som för den kanske motsvarar det som de värnpliktiga nu får. Det är ju en avtalsfråga för den fast anställda personalen. Man kan alltså inte på någon punkt göra en jämförelse här.

Det är, tycker jag, helt klart, att de som utsättes för samma risker och samma svårigheter också skall ha ett likartat skydd. Det bör gälla all personal som på något sätt kan komma i kontakt med dessa problem.

Jag vidhåller, herr talman, mitt yrkande om bifall till reservation 1.

Herr ÖSTERDAHL (fp):

Herr talman! Utskottets talesman förklarade att ett av skälen till att olycksfallsskyddet inte skulle utgå under permissionsresor var att ersättning från yrkesskadeförsäkringen inte utgick vid resor till och från arbetsplatsen om skada inträffade annat än om det var vid direkta resor.

De värnpliktiga är ju förlagda utanför hemorten, och när de får permission reser de till hemorten. I den motion som jag väckt har jag angivit att dessa resor i stort sett motsvarar de hemresor som civila anställda företar när de är förlagda till annan ort. Utskottets talesman anser att ersättning inte utgår i sådana fall för den som har civil anställning. Enligt 6 § yrkesskadeförsäkringslagen hänförs till olycksfall i arbetet jämväl olycksfall vid färd till och från arbetsstället, såframt färden föranleds av eller står i nära samband med arbetsanställningen. Till en början ansågs det t. o. m. att färden skulle vara daglig, men så småningom ändrades lagtillämpningen så att skogsarbetare m. fl. med avsidet liggande förläggningar ansågs försäkrade under hemfärd för proviantering o. s. v. Efter tillkomsten av yrkesskadeförsäkringslagen har man gått ännu ett steg längre, så att personer som tar tillfällig anställning på en ort och har nattlogi där regelmässigt har försäkringsskydd under färder som de brukar företa till hemorten vid veckohelgerna, oavsett om färden sker av en särskild anledning eller inte. Att de värnpliktiga reser hem på permission i samband med veckohelgen är här det primära. Då är det, tycker jag, fråga om färd till och från arbetsplats, och då finns det anledning att det olycksfallsskydd skall utgå som statsrådet nu föreslår för dem som fullgör obligatorisk tjänstgöring.

I övrigt anser jag att skyddet skall utgå även till frivilliga, då det är viktigt att man inte skiljer på olika kategorier. Det är ju angeläget att vi har frivilliga i vårt försvar, och det är också angeläget att man inte diskriminerar dem som vill göra en frivillig insats i försvaret. Det finns inget skäl att undanta dem i det här avseendet. De kan visserligen låta bli att gå med i det frivilliga försvaret, men när de en gång har gått med, kan de ju inte värja sig för skaderisken, ty ingen vet ju när en skada inträffar. Därför finns det allt

Ang. särskilt olycksfallsskydd för värnpliktiga m. fl.

skäl för att de också omfattas av olycksfallsskyddet.

Herr SVANSTRÖM (cp):

Herr talman! Det är ju risk för att den här debatten, som rör detaljer, kommer att uppfattas så att vi skulle vara oense i de stora frågorna. Det är vi alls inte, och jag noterade med tillfredsställelse att utskottets ordförande också anser att det bör vara ett så generöst skydd som möjligt. Herr Strand antydde att detta extra skydd måste jämföras med skadestånd i andra sammanhang, och ingen är väl främmande för den jämförelsen. Jag noterade också att herr Strand sade att utskottets förslag är i varje fall vad vi *nu* kan åstadkomma. Ordet nu tycker jag lovar gott för framtiden.

Emellertid sade herr Strand också att det inte föreligger samma risker för de frivilliga. Jag vet inte vad man skall tro därom. När jag uppnådde den aktionsvärda åldern av 47 år, fick jag en uppmaning att ansluta mig antingen till civilt försvaret eller till hemvärnet. Jag valde civilt försvaret, och jag har nu väldigt svårt att tro att risken i civilt försvarstjänst är större — och att den som fullgör sådan tjänst därför skall ha detta särskilda skydd — än risken är i hemvärnstjänst, som icke omfattas av skyddet. Det är på den punkten som vi motionärer har uppmärksammat den olikartade bedömningen, och vi vill gärna redan nu ha en förändring till stånd, så att detta skydd också skulle kunna omfatta dem som arbetar frivilligt inom försvaret.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till reservation 1. Jag yrkade också bifall till reservation 2 utan att anföra någon särskild motivering. Jag instämmer emellertid nu i de synpunkter som framförts på den punkten. Permissionen är ju egentligen ett gränsfall mellan frihet och icke frihet. På den tiden då jag fick permission från det militära hade jag en stark käns-

la av att jag stod under krigslagarna även vid färd på järnväg och i andra sammanhang. Jag vet inte om det har blivit någon förändring sedan dess.

Med den motiveringen att hemresor ingår som en del i tjänsten och även med den motivering, som herr Carlsson anförde, nämligen att det är angeläget att de värnpliktiga håller kontakt med hembygden, vill jag yrka bifall också till reservation 2.

Herr förste vice talmannen STRAND (s):

Herr talman! Det inträffar inte ofta att herr Hübinette och jag har samma uppfattning, men jag uttrycker aldrig någon förvåning över den mening som han har. Däremot blir herr Hübinette jämt förvånad över att jag vågar tala om vad jag tycker och tänker.

Enligt mitt förmenande är det en väsentlig skillnad mellan den som har att fullgöra tvångstjänstgöring och den som tar tjänstgöringen frivilligt, oavsett om det är förenat med samma risker. Den som inte kan undandra sig värnplikts-tjänstgöring har en annan anställningsform än den som är så intresserad av försvaret att han frivilligt går in i en försvarsorganisation. Såvitt jag är rätt underrättad skjuter inte de frivilliga med kanon. De utsätter sig därför inte för sådana risker som de vilka var med om de svåra olycksfall som vid två tillfällen i år har ägt rum, såvida de inte befinner sig där av rent intresse för att se hur det går till. Då är de emellertid inte i tjänst, och det tycker jag är en väsentlig skillnad.

Herr Österdahl ville försöka dra ut jämförelserna mellan resor av olika slag. Jag har bara konstaterat att vid resor utanför tjänsten har de värnpliktiga samma skydd som den som gör resor i andra sammanhang. De har militära ersättningsförrordningen som grund. Den ger dem ersättning även vid resor utanför tjänsten. Någon sådan ersättning har inte den som är civilt anställd.

Ang. särskilt olycksfallsskydd för värnpliktiga m. fl.

Statsanställda med låt oss säga en ambulerande tjänstgöring har naturligtvis ersättning och skydd, men inte av motsvarande slag. De får nöja sig med det sedvanliga skyddet.

Jag har inte vänt mig mot att ersättning utgår i dessa fall utan mot de jämförelser som gjorts mellan det skydd, som vi vill ge den som är tvångskommanderad under värnpliktstjänstgöring, och det skydd andra har i statlig tjänst eller som frivilliga inom försvaret. För dem gäller det skydd som ges genom yrkesskadeförsäkringen, om de är civila, och genom militära ersättningsförfordningen, om de är anställda inom försvaret.

Talar man om ett utökat skydd för alla inom försvaret, blir väl konsekvensen att man nödvändigtvis måste ta upp resonemanget om samma skydd för andra statsanställda, som naturligtvis inte är fria från risker för skada i arbetet.

Jag glömde i mitt tidigare inlägg att säga till herr Hübnette beträffande retroaktiviteten, att vi hyste en viss tveksamhet om huruvida det var nödvändigt att särskilt ange att det nu föreslagna skyddet också skulle gälla för skador som inträffat under år 1969. Vi betraktar det som möjligt för regeringen — om inte denna rätt frätas den — att tillämpa exakt samma bestämmelser för dem som har skadats under år 1969. Om någon har skadats tidigare och det finns särskild anledning att ompröva ersättningsfrågan, bör regeringen också kunna göra det. Jag anser att regeringen har denna rätt även om den inte finns särskilt utskriven. Resonemanget huruvida bestämmelserna skulle tillämpas från år 1969 eller ej blev i utskottet närmast ett resonemang om rent formella ting. Ingen ifrågasatte annat än att de som har skadats under år 1969 bör få den generösare ersättningen.

Herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Egentligen skulle jag inte behöva delta i debatten, därför att herr förste vice talmannen Strand så-

som utskottets talesman har framfört synpunkter som jag helt instämmer i. Men jag vill försöka klara ut varför jag har valt att begränsa olycksfallsskyddet till de tjänstepliktiga — d. v. s. våra värnpliktiga. Jag vill förklara varför jag har hållit mig strikt till denna grupp och uteslutit de 60 000 anställda inom försvaret och de ännu fler frivilliga krafterna.

Avsikten är att de icke tjänstepliktiga genom kollektiv olycksfallsförsäkring skall ordna samma skydd som vi nu lagstadgar för de värnpliktiga. Det har de fast anställda i stort sett gjort både inom försvaret och inom allt fler grupper också utanför försvaret. Även de frivilliga har en kollektiv olycksfallsförsäkring, med undantag av hemvärnet. Där är den inte ordnad och det är naturligtvis inte tillfredsställande när vi håller på att överväga hur det hela skall lösas. Skall sådant olycksfallsskydd ordnas måste det betalas på det sättet att anslagen till hemvärnet ökar. Jag vill här endast erinra om att i början av nästa år kommer att framläggas en särskild proposition om de frivilliga försvarsorganisationernas anslag och ställning. Vi skall försöka att om möjligt klara av problemen då.

Om hemvärnets folk kommer med bland dem som har kollektiv olycksfallsförsäkring blir det hela ordnat så att de fast anställda inom försvaret har sina olycksfallsförsäkringar kollektivt på samma sätt som civila yrkesgrupper och att de frivilliga likaså har kollektiv olycksfallsförsäkring, medan de tvångsinkallade värnpliktiga får sitt skydd i den form som här föreslås. De fast anställda kan förhandla om försäkringskyddet med sina arbetsgivare. De frivilliga försvarsorganisationerna kan i sina årliga anslagsäskanden begära pengar. De värnpliktiga är i en särställning; de har inte den möjligheten. Därför tror jag att denna uppläggning rent principiellt är riktig, och jag hoppas att den också på längre sikt kommer att ge alla ett ungefär likvärdigt skydd.

Ang. särskilt olycksfallsskydd för värnpliktiga m. fl.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner beträffande utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan komme att framställas först särskilt angående vardera punkten A och B samt därefter särskilt avseende punkterna C—E.

I fråga om punkten A, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels att utskottets hemställan skulle bifallas, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Hübinette* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 89 punkten A, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Hübinette* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 80;

Nej — 46.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Därefter gjorde herr talmannen enligt de rörande punkten B framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Carlsson, Eric*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 89 punkten B, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Carlsson, Eric*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 83;

Nej — 40.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

På gjord proposition bifölls därpå vad utskottet hemställt i punkterna C—E.

Ang. fördrag om förhindrande av spridning av kärnvapen

Föredrogs ånyo utrikesutskottets utlåtande nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av fördrag om förhindrande av spridning av kärnvapen jämte i ärendet väckta motioner.

Genom en den 14 november 1969 dagtecknad proposition, nr 164, vilken hade hänvisats till utrikesutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokoll över utrikesdepartementetsärenden samma dag, föreslagit riksdagen att godkänna det av Förenta nationernas generalförsamling den 12 juni 1968 antagna fördraget om förhindrande av spridning av kärnvapen.

Till utrikesutskottet hade vidare hänvisats

dels motionen I: 1130, av herrar *Dahlen* och *Bengtson*, vari hemställts, att riksdagen, i anslutning till vad som anförts i motionerna, måtte uttala sig för angelägenheten av internationella överenskommelser om reella nedrustningsåtgärder,

dels motionen I: 1131, av herr *Lindblad*, vari anhållits, att riksdagen vid ratificeringen av icke-spridningsfördraget måtte uttala, att den förpliktelse om 25 år Sverige därmed åtog sig borde sträcka sig längre än vad riksdagen 1968 uttalat i fråga om svensk kärnvapenpolitik,

dels ock de likalydande motionerna I: 1132, av herr *Virgin m. fl.*, och II: 1307, av herr *Holmberg m. fl.*, vari understrukits, att det vore nödvändigt att varje tillfälle tillvaratoges att påverka stormakterna i riktning mot en kärnvapennedrustning, och vari vidare yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle giva till känna att om godtagbara nedrustningsresultat på kärnvapenområdet icke hade uppnåtts vid 5-årsrevisionen (enligt art. VIII: 3 i avtalet) Sverige kunde komma att betrak-

ta detta som ett extraordinärt förhållande enligt artikel X.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

1. att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande proposition godkänna det av Förenta nationernas generalförsamling den 12 juni 1968 antagna fördraget om förhindrande av spridning av kärnvapen,

2. att riksdagen måtte anse motionen I: 1130 samt motionerna I: 1132 och II: 1307 — de båda sistnämnda såvitt avsåge önskemålet om påverkan av stormakterna att avtala om kärnvapennedrustning — besvarade med vad utskottet i utlåtandet anförde,

3. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1132 och II: 1307 såvitt avsåge motionerna i övrigt,

4. att riksdagen måtte avslå motionen I: 1131.

Reservation hade anmälts av herrar *Holmberg* (m) och *Virgin* (m), vilka dock ej antytt sin mening.

Herr VIRGIN (m):

Herr talman! När den första atombomben krevade över Hiroshima den 6 augusti 1945, framstod denna händelse som något oerhört även för den värld som hade blivit avtrubbad av flera års förödande luftbombardemang. Man insåg att ett förstörelsemedel av en alldeles ny dimension hade tillförts den mänskliga vapenarsenalen, och man anade att det betydde ett tekniskt genombrott, som i grunden kunde förväntas ändra vedertagen strategi och säkerhetspolitik.

Man hade rätt. Alltsedan dess har kärnvapenhotet hängt som ett damoklessvärd över mänskligheten. Otaliga hjärnor har ägnat all sin förmåga åt att analysera följderna av de nya vapnens tillkomst och att finna tänkbara metoder för att få dem under kontroll. Den enda återhållande kraften hittills har dock — utöver den självklara politiska be-

Ang. fördrag om förhindrande av spridning av kärnvapen

lastningen — varit en terrorbalans, grundad på kärnvapenmakternas för- måga att tillfoga varandra större ska- dor än som kan bäras. Ett ohämmat kärnvapenkrig innebär en massförstö- relse bortom förnuft och fattningsför- måga.

Det är därför föga att förvåna sig över att så många, inte minst i vårt land, har kommit att betrakta kärnvap- nen som ett orimligt inslag i en civili- serad värld. Man vill inte ens tänka på dem och man låtsas knappast om deras existens över huvud taget. Det är en na- turlig undanflykt från en obehaglig verklighet, men den är felaktig. Även vi i vårt land har ansvar för situationen på kärnvapenområdet, både i omsorgen om vår egen säkerhet och när det gäller världens säkerhet i övrigt.

Sverige torde visserligen inte behöva riskera att bli ett direkt mål för terror- angrepp. Vi kan knappast bli huvud- motståndare för någon kärnvapenmakt, och våra geografiska och andra förhål- landen gör oss dessutom relativt sett mindre sårbara. Men kärnvapenhotet finns där, och det avtar inte av sig självt.

Den utveckling som pågår på områ- det visar ingen stagnation. Det utförs tvärtom ett ständigt arbete inom kärn- vapenmakterna på att öka vapnens ef- fekt och att tillverka dem i allt större kvantiteter. Provsprängningar sker med oförminskad takt och oberoende av alla diskussioner om rustningsbegräns- ningar.

Sverige har valt alliansfriheten som utrikespolitisk handlingsnorm. Vi har gjort det för att kunna stå neutrala i krig. Denna alliansfrihet innebär att vi själva måste, efter egna beslut, med egna medel tillgodose vår säkerhet.

Kärnvapnens existens kan inte non- chaleras i de besluten. Om utvecklingen på kärnvapenområdet får löpa vidare ohämmat, kan vi ganska snart komma i en situation där en tillräcklig svensk säkerhet endast kan vinnas genom an- tingen egen anskaffning av kärnvapen

eller genom anslutning till en allians som besitter sådana vapen. Intet av de alternativen är lockande. Om valet mel- lan dem skall kunna undvikas är det nödvändigt att kärnvapenutvecklingen bringas under kontroll. Detta är den från alla utgångspunkter, för oss och för andra, bästa lösningen. Det är ock- så den lösning som svensk utrikespoli- tik i fullt samförstånd mellan de demo- kratiska partierna har arbetat för under en lång följd av år.

Vi har därvid föreslagit en paketlös- ning som skulle innebära samtida el- ler så gott som samtida beslut om för- bud mot spridning av kärnvapen, för- bud mot provningsverksamhet och för- bud mot nyttillverkning av klyvbart ma- terial för bombändamål.

Därigenom skulle balanserade åtagan- den vinnas. Spridningsförbudet hindrar en utvidgning geografiskt, provstoppet hindrar en fortsatt teknisk utveckling och produktionsstoppet en fortsatt kvantitativ kärnvapenupprustning. På längre sikt skulle det till och med leda till en viss nedrustning.

Vi har vidare sagt att till dess en lös- ning med denna eller liknande inne- börd uppnåtts skall vi behålla vår hand- lingsfrihet. Statsminister Erlander ut- talade till och med i samband med Un- dénplanen år 1962 att Sverige skulle förbehålla sig rätten att anskaffa tak- tiska atomvapen så länge som ett inter- nationellt förbud mot kärnvapen inte förelåg.

Det avtal som regeringen nu föreslår ratificerat utgör ett betydelsefullt för- sök att minska spridningen av kärnva- pen. Det ger också uttryck för en viss avspänning, inte minst i vår del av världen, som vi måste hälsa med glädje. Men avtalet har ingalunda bara positiva egenskaper. Varaktigheten av dess gynn- samma verkningar är med all sannolik- het begränsad, och avtalet ger otvivel- aktigt ett tydligt och nästan cyniskt be- vis på kärnvapenmakternas starka in- tresse att få monopol på kärnvapen, ett monopol som gör de starka ännu

Ang. fördrag om förhindrande av spridning av kärnvapen

starkare och de svaga ännu svagare. Det har som isolerad åtgärd ingen nedrustningseffekt.

I en motion som mitt parti väckte vid fjolårets riksdag angående den svenska utrikespolitiken försökte vi ställa upp vissa krav som i nedrustningssammanhang borde vara vägledande. De var inte formulerade främst med tanke på någon speciell fråga utan avsågs ha en generell syftning. De föreföll oss ganska självklara och föranledde ingen gensaga från utrikesutskottets eller riksdagens sida vid motionens behandling. De var formulerade i fem punkter. Jag vill nu ställa dessa punkter emot det föreliggande avtalet.

Den första punkten lyder: »Nedrustningsåtgärder måste präglas av balans och realism. Avtal och överenskommelser får icke i sig innebära förskjutningar i balansen mellan stater eller grupper av stater. De bör ålägga alla berörda parter jämförbara förpliktelser.»

Det kravet klarar inte icke-spridningsavtalet. Balansen förskjutes högst avsevärt till de kärnvapenfria staternas nackdel.

Den andra punkten lyder: »Fullgörandet av åtaganden måste vara öppet för insyn utifrån eller ske under effektiv internationell kontroll.»

Detta krav kan uppfyllas av icke-spridningsavtalet.

Den tredje punkten lyder: »Rustningsrestriktioner skall ha nedrustningseffekt. De får inte fylla andra syften utan bör både vara och utav de enskilda staterna betraktas som ledande till ökad säkerhet. Frivilligheten är den bästa garantin för ett åtagandes varaktighet och en förutsättning för ytterligare avspänning.»

Detta krav uppfyller icke avtalet. Det har ensamt ingen som helst nedrustningseffekt.

Den fjärde punkten lyder: »Rustningsrestriktioner får inte låsa utvecklingen. De får inte långsiktigt konservera styrkeförhållanden mellan stater och hindra de fortlöpande förändring-

ar i dessa som i längre perspektiv normalt äger rum.»

Inte heller detta krav uppfylls av icke-spridningsavtalet.

Den femte och sista punkten lyder: »Nedrustningsåtgärder får icke skapa diskriminering på fredliga arbetsfält. Avtal som kan innebära ingrepp i den fredliga fria konkurrensen måste kombineras med regler som hindrar sådan diskriminering.»

Det problemet är löst eller torde kunna komma att lösas i samband med icke-spridningsavtalet.

Den bristande överensstämmelsen med de grundläggande fordringarna i nedrustningssammanhang skulle elimineras om avtalet kompletterades med de andra överenskommelser som den svenska paketlösningen innehåller. Vi måste därför med all kraft fortsätta att arbeta även för dessa.

Sverige bör naturligtvis inte räkna med att kunna tvinga igenom önskemål i internationella sammanhang. Men vi har som fri nation rätt att uppställa kravet att kärnvapenmakernas monopol på kärnvapen inte skall leda till en katastrofal minskning av vår egen frihet. Det är den vitala och springande punkten i hela problematiken. Både vår egen nationella och världens universella säkerhet hänger just på detta.

Ett icke-spridningsavtal får inte utgöra slutpunkten på arbetet att få kärnvapnen under kontroll. Det måste vara inledningen till en nukleär nedrustningsprocess. Det finns emellertid mycket som tyder på att kärnvapenmakterna är beredda att slå sig till ro med icke-spridningsavtalet. Man kan i det här sammanhanget över huvud taget inte tala om Helsingforsöverläggningarna eller liknande försök. De rör sig på ett annat plan och syftar inte ens till ett spår av nedrustning.

Den nu föreliggande avtalstexten innehåller vissa formuleringar som vi måste ta vara på. I inledningen tillkännager kärnvapenstaterna sin avsikt att snarast uppnå ett stopp för kärnvapen-

Ang. fördrag om förhindrande av spridning av kärnvapen

kapprustningen samt att vidtaga effektiva åtgärder i riktning mot kärnvapenedrustning. I själva avtalstexten åtager de sig att fortsätta förhandlingar med sikte på att uppnå detta syfte. Dessa punkter är för oss vitala och vi bör inte försumma att understryka detta.

När icke-spridningsavtalet undertecknades av svenska regeringen för något mer än ett år sedan gjordes i sammanhanget en officiell deklaration av statsrådet Alva Myrdal om de funktioner som vi från svensk sida förutsatte att avtalet skulle fylla. Den deklarationen var enligt min mening inte tillräckligt långtgående och konsekvent. Statsrådet Myrdal nämnde det totala provstoppet men därutöver endast ting som knappast rör den svenska säkerheten och som bara — om de nu blir tillgodosedda — skulle betyda en avsaktning av kapprustningen. Den vikt som vi hittills har lagt vid och bör lägga vid ett produktionsstopp nämndes inte alls. Det är enligt vår mening nödvändigt att nu gottgöra denna försummelse.

Avtalet har två ytterligare stadganden som har intresse i sammanhanget. Det ena är föreskriften om att en revision skall äga rum fem år efter det avtalet trätt i kraft för att granska hur fördragsbestämmelserna har förverkligats. Det andra är att en fördragsstat skall ha rätt att uppsäga avtalet om extraordinära händelser på det fält som avtalet berör, har inträffat och äventyrat statens högsta intresse.

Vi har i motion från moderata samlingspartiet föreslagit att regeringen i samband med ratifikationsinstrumentets deposition — det är den handling som för Sveriges del sätter avtalet i kraft — skall deklarera att om ett bristande fullgörande av kärnvapenstaternas åtaganden om nedrustning kan konstateras vid femårsrevisionen detta av Sverige kan komma att betraktas som ett extraordinärt förhållande som äventyrar vårt lands högsta intresse. Just på det sättet kan det vara.

Utrikesutskottet har inte velat till-

styrka vårt förslag i den delen. Argumentationen härför är svår att förstå. Utskottet säger att avtalets bestämmelser om extraordinära händelser syftar på t.ex. att en annan stat i avtalspartens närhet förbereder anskaffning av kärnvapen. Det kan däremot inte, säger utskottet, avse att en nu kärnvapenägande avtalspart underlåter att fullgöra sina förpliktelser och tydligen inte ens att kärnvapenupprustningen fortsätter.

Men vad är det för skillnad mellan dessa två fall i fråga om den kärnvapenlöses nationella säkerhet? Såvitt jag kan förstå ingen alls.

Nu spelar det väl ingen större roll vilka avtalsparagrafer som åberopas. Huvudsaken är att svenska regeringen i samband med ratifikationen med all klarhet och bestämdhet understryker den kraft som Sverige i värnandet av sina högsta intressen måste lägga i kravet på att avtalets förpliktelser i fråga om kärnvapenedrustning blir fullgjorda.

Vi förutsätter att en sådan deklaration kommer att avges.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utrikesutskottets hemställan om ratifikation av icke-spridningsavtalet.

Herr LINDBLAD (fp):

Herr talman! Jag har dristat mig till att motionera i denna fråga och har på ett mycket korthugget sätt fått avslag av utskottet. Jag vet inte om det skall tolkas så att enskilda riksdagsledamöter inte bör blanda sig i utrikesfrågor alltför mycket. Annars hade man väl kunnat glädja motionären med att tala om skälen till att hans motion är omöjlig.

Tanken med motionen var att avtalet bör få så stort innehåll som möjligt. Vad kan vi göra för att stärka fördraget?

Statsrådet Myrdal säger i propositionen att fördragets största värde synes

Ang. fördrag om förhindrande av spridning av kärnvapen

ligga i att det kan gynnsamt påverka det internationella klimatet och skapa bättre förutsättningar för fortsatta internationella nedrustningsöverenskommelser. Utskottet säger att icke-spridningsavtalet är det mest betydelsefulla framsteget på rustningskontrollens område sedan 1963 års provstoppsfördrag.

Det är förmodligen sant båda delarna, men därmed har man bara gjort ett rätt nedslående konstaterande av hur litet som egentligen hänt. Redan 1963 tycktes ett spridningsstopp nära. Det är det allmänna internationella klimatet och meningsmotsättningarna, inte minst i kontrollfrågorna, som givit upphov till en mycket utdragen behandling.

I den internationella debatten har skymtat något av kritik eller undran över den roll som bl. a. den svenska delegationen spelat vid nedrustningsförhandlingarna i Genève. Sverige och andra alliansfria länder har ställt villkor. Bl. a. från engelsk sida har antytts att de alliansfria skulle ta på sig ett stort ansvar, om de handlade så att ett fördrag fördröjdes eller inte alls kom till stånd. Stormakterna skall enligt den uppfattningen inte bara ha kärnvapenmonopol, de skall också avgöra villkoren för de förpliktelser ett fördrag ställer på de kärnvapenlösa.

Jag vill uttrycka tillfredsställelse över det svenska agerandet i Genève, inte minst fru Myrdals upprepade deklARATIONER om att ett avtal också måste ställa förpliktelser på kärnvapenmakterna. Man kan diskutera värdet av de eftergifter som stormakterna till sist gjort; det rör sig ju om tämligen allmänt formulerade artiklar. Den svenska regeringen valde att trots detta acceptera fördraget med ett beklagande av att stormakterna inte åtagit sig mer bestämda förpliktelser för egen del.

Ett oroande tecken ur fördragets synvinkel är att en rad andra alliansfria stater inte fogat sig lika lätt. Tillsammans 25 nej-röster och nedlagda

röster i FN talar inte för att dessa stater i en nära framtid kommer att godkänna och ratificera fördraget.

Låt oss tro att fru Myrdal har rätt, att det främsta värdet ligger i att fördraget gynnsamt kan påverka det internationella klimatet och skapa bättre förutsättningar för fortsatta överenskommelser. Men vi vet samtidigt att i och med avtalets tillkomst har de kärnvapenlösa staterna mist sitt kanske enda substantiella påtryckningsmedel på stormakterna. Händer inget mer de närmaste åren, kommer kanske frågan att resas, om inte de kärnvapenlösa borde ha agerat hårdare. Hade stormakterna gjort en rejäl eftergift denna gång, skulle utsikterna till en mer allmän anslutning till fördraget förmodligen ha ökat.

För den linje som ändå följts från svensk sida kan dock anföras, att man över hela världen känt en längtan efter åtminstone något. Då låg ett icke-spridningsfördrag närmast till hands, därför att det inte gick emot stormaktsintressen utan i stället sammanföll med dem.

Risken med ett sådant betraktelsesätt, att mer se till allmänt goda psykologiska effekter, är självfallet att fördraget i sig kommer i bakgrunden. Vi skulle alltså kunna vara så glada över att avtalet kommer till stånd, att vi glömmar att fråga oss om det får någon betydelse i det avseende som det i sak gäller.

I vilket läge skulle fördraget tjäna sitt egentliga syfte? Jo, självfallet, om det i något fall skulle leda till att en stat som undertecknat avtalet efter en tid säger sig att säkerhetspolitiska eller inrikespolitiska skäl talar för att vederbörande stat skaffar kärnvapen men ändå avstår på grund av att det i fördraget står att skälen måste vara av »extraordinärt» slag som äventyrar landets högsta intressen.

De av kärnvapenstaterna som kan förmodas skriva på avtalet binds inte mer än att de förpliktar sig att inte ge kärnvapen till andra.

Ang. fördrag om förhinderande av spridning av kärnvapen

Små stater utan tekniska och ekonomiska resurser för anskaffning av kärnvapen är på sitt sätt också utan intresse. De lovar att avstå från något som de i alla fall inte kan skaffa sig.

Om därtill kommer att en rad stater, som har eller kan tänkas få kapacitet för anskaffning, står utanför avtalet — ja, då kan summan bli att ingen räknar med att avtalet i sak kommer att påverka händelserna på kärnvapenområdet.

Sprider sig den känslan, riskerar vi inte bara ett psykologiskt bakslag i avspänningsarbetet. En annan effekt kan bli att stormakterna säger sig att det inte blir så noga att kunna redovisa egna upppoffringar vid granskningen efter fem år.

En annan lika oroande effekt kan bli att någon stat, som skrivit under avtalet, kan bryta det med den underförstådda motiveringen att eftersom avtalet inte i sak binder andra, så försämraras inte världens läge av om avtalet sätts ur kraft.

Just för fördragets skull är det därför av största betydelse om den allmänna uppfattningen blir att åtminstone några stater låter sitt handlande bestämmas eller påverkas av fördraget och dess anda.

Min motion innehöll ett resonemang som gick ut på att Sverige skulle kunna vara en sådan stat. Detta skulle förmodligen ha varit lättare om inte fjolårets riksdag redan gjort ett uttalande som åtminstone formellt kunde ses som en ändrad politik, även om självfallet alla insåg att den internationella doktrinutvecklingen på området ökat Sveriges och andra mindre staters möjligheter att med konventionellt försvar ge trovärdighet åt sin utrikespolitik.

Men en jämförelse mellan vad riksdagen i fjol uttalade om läget »för närvarande», och innebörden i fördraget — med en förpliktelse som omfattar 25 år — synes mig ge utrymme för påståendet att ratificeringen innebär att Sverige binder sitt handlande för längre tid. Vi

kan säga att denna längre tid utgör en »upppoffring» från svensk sida. Utrikesutskottet anser att någon sådan skillnad mellan fjolårets och årets beslut inte kan göras, och eftersom utskottet inte önskar argumentera i frågan är denna uppfattning svår att bemöta. Inte heller propositionen berör frågan om det vore ett bidrag till respekten för fördraget om Sverige deklarerade att vi låter fördraget bidra till utformningen av vår politik.

Låt mig i all enkelhet göra en jämförelse! Om två grannar sluter ett avtal att inte slå varandra, och den ene grannen därefter säger att han kommer att vara snäll även om han blir slagen, står det klart att respekten för avtalet minskar. Om man anser avtalet ha ett egenvärde är ett sådant här uttalande av den snälle felaktigt.

Nu skall vi naturligtvis inte överdriva Sveriges betydelse i detta sammanhang. Det tycks dock som om man i varje fall från stormaktshåll tillmäter en svensk ratificering ett visst intresse. Vi kan t. ex. erinra oss att Sovjetunionen vid ett par tillfällen uttryckt undran över att Sverige dröjt så pass länge med att skriva under fördraget. Skulle ett sådant intresse från stormaktshåll vara tillfredsställande förklarat om man ansåg att ett avtal endast innebar en internationell kodifiering av en redan förd politik?

Herr GEIJER, ARNE, (s):

Herr talman! Det råder ingen tvekan om att utskottet vid sin behandling av denna fråga känt sig medvetet om att detta ställningstagande i Sveriges riksdag är mycket betydelsefullt. Jag förmodar att flertalet ledamöter anser det samma.

I utskottets utlåtande sägs — som också herr Lindblad citerade — att icke-spridningsfördraget är det mest betydelsefulla framsteget på rustningskontrollens område sedan 1963 års fördrag.

Detta konstaterande innebär inte att utskottet anser att det avtal som nu

Ang. fördrag om förhinder av spridning av kärnvapen

skall ratificeras är tillfredsställande ur skilda synpunkter. Den svenska delegationen till nedrustningskommittén i Genève har — som alla vet genom pressen — bedrivit ett mycket aktivt arbete. Vissa synpunkter har man kunnat få tillgodosedda men inte andra. Jag vill på nytt referera till herr Lindblad, när han sade att vi inte får överdriva den roll Sverige kan spela i detta sammanhang.

Emellertid är utskottets uppfattning att ratificering av detta avtal nu bör ske. Därmed utgår utskottet ifrån — vilket innebär en förhoppning — att ratificeringen skall vara ett steg i riktning mot en fortsatt rustningskontroll på det nukleära området.

Det är självklart att ingen med bestämmdhet i dag kan säga vad som kommer att hända under de närmaste åren när det gäller respekten för avtalet, men det är väl riktigt att säga att om inte några eftergifter från atomvapenmakterna sker och om inget intresse för en nedrustning i fortsättningen visas, kommer detta avtal att mer eller mindre framstå såsom förfelat, ty innebörden och andemeningen i avtalet måste vara en nedrustning som stormakterna också får lov att acceptera och arbeta för. Först efter fem år kan man i någon mån konstatera om utvecklingen har gått i önskad riktning eller inte. Detta kommer att ske vid den granskningskonferens som stipuleras i avtalets artikel VIII: 3. Vid granskningskonferensen har också Sverige möjlighet att anföra de synpunkter och den eventuella kritik som kan vara befogade.

Utskottet har behandlat en motion från moderata samlingspartiet som berörts här av herr Virgin. Jag vill erinra om att motionens skrivning och innebörd till viss del var sådan att den kunde ge anledning till en uttolkning, innebärande att Sverige ville ställa vissa villkor för ratificeringen av avtalet. Utskottet anser för sin del att Sverige i detta sammanhang icke kan ställa villkor för ratificeringen. Sverige är en li-

ten stat och har icke möjligheter att ställa villkor. Vad Sverige kan göra är att godkänna detta avtal och därmed hoppas på en utveckling i rätt riktning, som jag redan nämnt. Självfallet kommer Sverige såsom hittills att i fortsättningen aktivt verka i de sammanhang där Sverige är representerat, exempelvis vid Genèvekonferensen, för att avtalet även av stormakterna skall respekteras så att de skall medverka till en utveckling i den anda som konventionen anger.

Herr Lindblad anför här synpunkter på sin motion och använder uttrycket »uppostring från svensk sida». Man kan naturligtvis ställa den frågan: Om Sverige förbinder sig att icke anskaffa kärnvapen, är det då en uppostring från svensk sida eller inte? Jag skulle nog för min personliga del vilja säga att man inte kan betrakta det som en uppostring. Utan att söka få till stånd en kärnvapendebatt i Sveriges riksdag vill jag säga, att om Sverige skulle umgås med tanken på att anskaffa kärnvapen, måste vi vara medvetna om att vi då är inne på frågor av den mest betydelsefulla och ömtåliga natur. Jag tror icke att vi kan uttrycka oss så att vi med ratificeringen av detta avtal gör en uppostring.

Jag vill föra exakt samma argumentering gentemot herr Lindblad när han säger att kärnvapenlösa stater borde ha agerat hårdare. Jag tror icke att Sverige vid förhandlingarna i Genève hade kunnat agera hårdare och mera effektivt, ty även här kommer det igen att Sverige icke är en stormakt; Sverige är ett litet land även i fråga om kärnvapen.

En sak må vi vara klara över, nämligen att Sveriges ratificering av detta avtal tillmäts större betydelse än vad som svarar mot vårt lands storlek, beroende på att stormakterna är medvetna om eller tror sig veta att vi har tekniska möjligheter att framställa kärnvapen, om vi skulle önska detta.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Ang. fördrag om förhindrande av spridning av kärnvapen

Herr VIRGIN (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan utan reservationer instämma i det allra mesta av vad herr Geijer sade här nyss i fråga om utrikesutskottets tolkning av och inställning till avtalet. Jag instämmer i den av herr Geijer uttalade förhoppningen om att avtalet skall utgöra ett steg mot nukleär nedrustning då det annars kommer att framstå som förfelat.

När herr Geijer säger att de moderatas motion inte kunde tillgodoses, därför att den till skrivning och innebörd gav intryck av att vi ville ställa villkor, så är det kanske en i viss mån korrekt beskrivning. Vi vill helt enkelt ställa villkoret att avtalet inte skall bli förfelat, och det är väl ändå ett ganska skäligt villkor i ett sådant här sammanhang. Vi brukar för övrigt i vår utrikespolitik annars inte vara rädda för att ställa krav på stormakterna. Jag vet inte varför vi skall vara det i ett sammanhang, där våra verkligt vitala intressen är berörda.

Herr LINDBLAD (fp) kort genmäle:

Herr talman! Utrikesutskottets ordförande tyckte inte att ordet »upppoffring» var bra. Låt oss byta ut det mot »förpliktelse». Det väsentliga är att avtalet gäller bara i en riktning. De kärnvapenlösa förbinder sig att handla på ett visst sätt, och de som redan har kärnvapen får sitt monopol erkänt av andra. Kärnvapenmakterna förpliktas inte till något — i varje fall inte klart i texten.

Om de alliansfria kärnvapenlösa skulle resonera som herr Geijer har gjort att det inte är en upppoffring eller en förpliktelse att avstå, så skulle de rimligen inte kunnat agera så pass hårt som de gjorde i Genève. Och det tiotal stater som räknas som känsliga — d. v. s. som möjliga kärnvapenstater — som i Förenta nationerna lagt ned sin röst, och i något fall till och med röstat emot och som inte gjort någon ansats till att ratificera avtalet har all-

deles uppenbart utgått ifrån att ratificering för dem skulle innebära att de avstod från någonting utan att få något tillbaka.

Sedan kan man naturligtvis diskutera med tanke på en 25-årsperiod om denna förpliktelse eller upppoffring från vår sida kan bli till besvär. Utrikesutskottet har hänvisat till att vi har möjlighet att med återopande av en viss paragraf mycket väl skaffa oss kärnvapen, om våra vitala intressen är hotade. Detta återopar utskottet som ett argument för att acceptera avtalet.

Låt gå för det. Men om stormakterna skulle säga så här: Nu har de andra förbundit sig att inte skaffa kärnvapen. Då kan vi gå tillbaka till 1950-talets doktrin, nämligen att kärnvapnen skall användas ända nere på divisionsnivå, och vi tänker oss inget krig utan kärnvapen!

Kommer stormakterna tillbaka till de doktrinerna, av ekonomiska och andra skäl, så är det klart att vi står i ett mycket bekymmersamt läge. Om det här avtalet skall vara en påtryckning på kärnvapenmakterna att åtminstone inte gå tillbaka till ett sådant resonemang, då är det rimligt att några av de kärnvapenlösa verkligen säger att det här är någonting som de uppfattar som en förpliktelse och att de förväntar sig att de som inte gjort någonting hittills skall göra någonting motsvarande.

Statsrådet fru MYRDAL:

Herr talman! Det beslut som riksdagen nu går att fatta är av utomordentligt stor betydelse för Sveriges insatser i de internationella nedrustningssträvandena. Det är därför också av vikt, tycker jag, att detta beslut fattas i en dräkt och samförstånd utan markering av parti- eller intresseskillnader. Jag har därför inte för avsikt att ge mig i färd med några polemiska meningsutbyten.

Detta tillfälle är också från svensk

Ang. fördrag om förhindrande av spridning av kärnvapen

inrikespolitisk synpunkt mycket betydelsefullt, då riksdagen beslutar att vårt land, som i varje fall har tekniska förutsättningar att tillverka kärnvapen, avstår från att göra det. Så betydelsefullt är tillfället att jag hoppas att det är mig tillåtet att göra vissa utblickar, i huvudsak några utblickar framåt men kanske också några bakåt. Jag kan göra det i all korthet, alldenstund utskottets utlåtande är så klart och koncist och utskottets värderade ordförande här också har gjort ett så klart ställningstagande i sitt inlägg.

Jag skulle först vilja erinra om den stora förskjutning som har skett i vår bedömning av dessa frågor under det sistförflutna decenniet. Opinionsläget i vårt land har alldeles tydligt förändrat sig. De pionjärer — Wigforss och Undén samt det socialdemokratiska kvinnoförbundet, främst under Inga Thorssons och Nancy Erikssons ledning — som började kampanjen för ett nej till svenskt atomvapen var då i klar minoritet. Opinionspejlingar från slutet av 1950-talet visar också att det då fanns en större andel av vårt folk som ville skaffa svenska kärnvapen än den andel som ville stå emot sådan anskaffning. Men förskjutningarna är verkligen stora. En glidning, som jag hellre vill kalla en utveckling, har kommit till stånd. 1967 fanns en överväldigande majoritet mot anskaffning av kärnvapen, hela 73 procent mot och 19 procent för. Då var bara 8 procent tveksamma. Många fler har lärt sig frågan under tiden.

Bakom denna förskjutning i den allmänna medborgerliga opinionen ligger också en förskjutning i den militära bedömningen av det relativa värdet av ett svenskt kärnvapensystem. I begynnelsen var det verkligen så, som här också har antytts några gånger, att många ansåg att det kunde vara förmånligt med ett svenskt taktiskt kärnvapen. Det skulle kunna gagna vårt försvar för att, som det ofta brukade sägas, våra soldater inte tomhänta skul-

le möta en kärnvapenbeväpnad fiende. Nu bedöms inte situationen så. Vi vet nu att alliansfriheten inte kräver kärnvapen till sitt försvar. Överbefälhavaren har heller inte begärt sådana och har i själva verket inte rest några invändningar mot det fördrag som vi nu vill ratificera.

Denna förskjutning i den militära bedömningen är naturligtvis kopplad till den internationella teknologiska utvecklingen på kärnvapenområdet. De flygplan och medeldistansraketer som då var de huvudsakliga kärnvapenbärarna är inte längre de enda eller ens de viktigaste. I stället är de nytillkomna interkontinentala raketerna, de s. k. strategiska vapnen viktigare än de taktiska. Över huvud taget har en enorm upptrappning skett. Stormakternas kärnvapen har blivit mer avancerade. De har blivit starkare. Laddningarna går upp i megatonklass. Raketerna har blivit oerhört mycket mer komplicerade till sina styrsystem, t. ex. möjligheten att samtidigt utfälla 3—5 bomber i ett och samma ögonblick, bomber som är individuellt dirigerade mot olika mål (MIRV-systemet).

Denna kärnvapentekniska utveckling har faktiskt lagt mellan supermakterna och oss andra avstånd som är nästan oändliga därför att de är oöverkomliga, avstånd mellan deras system och de som existerar i mindre länder och vilka som helst tänkbara kärnvapensystem. Det är därför som varken Sverige eller andra länder i någorlunda liknande läge som vi — som skulle kunna bli indragna i en stormaktskonflikt — kan betrakta kärnvapeninnehav nu som positivt värdefullt.

Därför håller jag med utskottets ordförande om — det är regeringens bedömning — att detta fördrag inte är till nackdel för oss. Det är ingen uppoffring av något värdefullt som vi gör i och med det.

Jag skulle vilja säga ett par ord också om den tanke som har framförts att hålla frågan öppen om möjligheterna

Ang. fördrag om förhindrande av spridning av kärnvapen

att återta den s. k. handlingsfriheten, alltså att bryta detta avtal. Jag tror att det skulle vara en oerhört allvarlig åtbörd som verkligen inte tjänar något syfte, om vi förebådade sådana möjligheter i detta sammanhang. Den utveckling som jag har talat om har nämligen lett till att ett sådant hot från svensk sida inte är särskilt trovärdigt. En annan sak är att vi naturligtvis vill granska hur stormakterna å sin sida fullgör de förpliktelser som de dock har åtagit sig enligt artikel VI i fördraget, nämligen att förhandla vidare i avsikt att verkligen åstadkomma nedrustningar. Vi kommer att mäta hur stora framsteg som har gjorts. Vi kommer att påminna dem om deras förpliktelser ständigt och jämt, inte ens avvakta granskningskonferensen om fem år, där vi dock naturligtvis får bedöma denna fråga i ett större sammanhang tillsammans med andra stater som har anslutit sig till fördraget.

Formellt är inte uppsägningsrätten knuten till uteblivna prestationer från kärnvapenstaternas sida utan till mycket mer extraordinära händelser och utvecklingstendenser.

Jag skulle också vilja påminna om — från regeringens sida har det flera gånger tidigare sagts i riksdagen — att vi redan gradvis har bundit den s. k. handlingsfriheten. Vi hade en diskussion om detta i denna kammare i maj 1968 när vi behandlade försvarspropositionen. Vår handlingsfrihet har blivit bunden genom hela den tekniska uppläggningsen av vårt civila atomenergi-program. Den har blivit bunden genom de bilaterala kontroller som vi är underkastade när det gäller att importera klyvbart material. Naturligtvis binder vi oss också genom vår utfästelse att ingå ett avtal med internationella atomenergiorganet om kontroll över atomenergianläggningar i Sverige liksom över vår export och vår import.

Jag säger detta för att visa hur mycket som har förändrat sig under det tiotal år som denna fråga har varit så liv-

ligt diskuterad. Jag vill dock än en gång betona att vi givetvis — och särskilt vid de femårsvis återkommande granskningskonferenserna — skall bedöma huruvida supermakterna har grovt åsidosatt sitt löfte att åstadkomma mer av frysning, rustningskontroll och nedrustning på det nukleära området, precis som utskottets värderade ordförande nyss sade.

Jag vill dock framhålla att en frestelse att skaffa kärnvapen består, men den gäller andra länder än dem som befinner sig i en situation liknande vår. Den knyter sig till lokala krig och möjligheten att man i vissa länder, där grannskapsförhållandena är mycket inflammerade, skulle kunna göra irrationella bedömningar och verkligen tänka sig att, trots att rationella skäl talar däremot, ändå sätta i gång med en kärnvapenproduktion. Vi skall inte glömma att den väldiga spridningen av reaktorer och utvecklingen på det fredliga atomenergiområdet leder till att råmaterial för bomber, särskilt plutonium, utvinnes på allt fler ställen i världen. Det tekniska kunnandet sprids också. Detta kan öka risken för sådana våghalsiga beslut om kärnvapentillverkning. Därför har det blivit ett starkt internationellt intresse att binda upp så många av dessa stater som möjligt i en gemensam överenskommelse av den förpliktande karaktär som ett sådant här avtal har. Det är nog sant som det är sagt att Sveriges exempel bör kunna ha positiv betydelse i detta hänseende.

Men det är naturligtvis en sanning av ännu större vikt att det nödvändigaste för världens fred i stort, och också för vårt eget lands säkerhet, är att stormakterna — enkannerligen de båda supermakterna Förenta staterna och Sovjetunionen — bringas att bryta rustningsspiralens fortsatta uppskrivning och påbörja en reell nedrustningsprocess. Det är därför artikel VI i fördraget, som talar om att fördragsparterna förbinder sig att fortsätta med förhandlingar, är en så stor vinning.

Ang. fördrag om förhindrande av spridning av kärnvapen

Det har sagts i detta sammanhang att supermakterna egentligen bara får sitt kärnvapenmonopol bekräftat. Det är kanske sant. De får det inte upprättat i och med detta avtal. De får det möjligen bekräftat. Men man kan inte påstå att hela läget förskjuts till vår nackdel om vi, som jag sade förut, inte menar att vi gör någon reell uppoffring. Det måste dock förbli vår strävan att påminna om detta faktiskt bestående supermaktsmonopol och att försöka att med alla medel och påtryckningar få det att minska i betydelse.

Jag skulle vilja tillägga en sak, utan att lägga alltför stor vikt vid den, eftersom det rör sig om utfästelser på papper — jag tror att herr Lindblad använde det ordet — som naturligtvis inte kan vara alltför betydelsefulla. Jag avser de säkerhetsgarantier till de kärnvapenfria staterna som kärnvapenstaterna givit genom resolutioner i säkerhetsrådet. De som följt dessa frågor vet kanske att vi från svensk sida aldrig har utkrävt sådana garantier och aldrig ens sagt att vi önskat dem. Men de finns, och under olika politiska omständigheter kan de vara mer eller mindre betydelsefulla. Det är inskrivet i en säkerhetsrådsresolution från förra året, att säkerhetsrådet »välkomnar avsikten, som vissa länder uttryckt, att de kommer att tillhandahålla eller understödja omedelbar hjälp enligt chartan till varje icke-kärnvapenstat, som undertecknat icke-spridningsavtalet och som är offer för en aggressionshandling eller är föremål för ett aggressionshot, i vilket kärnvapen användes».

Jag vill inte påstå att detta är ett säkerhetspolitiskt avtal av positiv innebörd för oss. Det har mer en moralisk och symbolisk betydelse i sammanhanget.

Jag skulle sedan, innan jag avslutar mitt anförande, i all korthet vilja beröra en aspekt som utskottet inte uppehållit sig vid, nämligen det stora värde detta avtal enligt regeringens mening medför genom att man, i och med att

det träder i kraft, skall börja tillämpa enhetliga kontrollregler i första hand vad gäller icke-kärnvapenstaternas kärnenergiverksamhet, såväl anläggningar som framför allt export och import av klyvbart material för vapenbruk. Åtminstone England och Förenta staterna har utlovat att de, när avtalet träder i kraft, skall placera in sina motsvarande anläggningar under IAEA:s internationella kontroll. Därmed kan reglerna för export och import över hela världen göras likartade. Vi har i propositionen på sidorna 17 och 18 ganska utförligt behandlat de fördelar som en sådan internationell enhetlighet i fråga om kontrollbestämmelserna skulle ha, inte minst för att tillgodose våra kommersiella intressen på detta område, där den internationella konkurrensen kan väntas bli stor. Men för att vinna tid säger jag inte mer om det.

Herr talman! Jag håller fullkomligt med alla som tidigare sagt att dagens beslut om godkännande av det internationella icke-spridningsavtalet bara innebär ett etappmål och att det nu gäller att gå vidare på nedrustningssträvdens väg. Regeringen kommer givetvis att i samband med beslutet om ratificering stryka under våra förväntningar att andra stater — och särskilt de som i fråga om kärnvapentillverkning kan kallas tröskelstater — snart biträder avtalet, liksom att uppgörelser om kontrollförfarandet snabbt kommer till stånd. Med särskilt eftertryck kommer regeringen också att återigen framhäva hur oundgängligen nödvändigt det är för en någorlunda trygg framtid att de för utvecklingen i stort ansvariga supermakterna sätter aktiv politisk vilja bakom ansträngningarna att uppnå överenskommelse om frysning av kärnvapenläget och om nedrustning. Det gäller i detta sammanhang frågan om begränsning av strategiska kärnvapen men också andra frågor där vi kan verka mer aktivt — det fullständiga provstoppet och upphörande av produktionen av klyvbart material för vapen-

Ang. fördrag om förhindrande av spridning av kärnvapen

bruk. Detta är kanske de för oss mest närliggande uppgifterna. Det är ett fullföljande av vad vi skisserade i den s. k. paketlösningen — en målinriktning som vi aldrig har övergivit, som vi säkert har påmint om hundratals gånger och som vi har arbetat för i detalj och med ett visst eftertryck.

När sådana uttalanden skall göras kommer de dock inte att kunna ges en form som skulle få dem att te sig som ett slags formella villkor eller reservationer till ratifikationen. Inget land har ställt sådana villkor för ratificering. Något land har talat om vissa krav i samband med sitt undertecknande. Vad som kommer närmast ett villkor är väl Västtysklands deklaration att man icke tänker ratificera förrän ett gemensamt kontrollavtal kommit till stånd mellan IAEA och Euratom, det internationella kontrollorganet och den gemensamma marknadens kontrollorgan. I det ögonblick man ratificerar skulle det villkoret alltså vara uppfyllt.

Våra nedrustningssträvanden kan emellertid inte stanna vid kärnvapenområdet, utan vi måste göra parallella ansträngningar på andra fält. Just nu har det varit särskilt aktuellt — och kommer att bli så för de närmaste åren — att på allt sätt förmå alla länder att ansluta sig till ett totalförbud mot användning av alla slags kemiska och biologiska stridsmedel. Det är för detta vi har kämpat i Förenta nationerna helt nyligen. Vi kommer även i anslutning till Förenta nationernas beslut att vara med om att aktivt arbeta på utformningen av ett förbud t. o. m. mot tillverkning av biologiska och kemiska stridsmedel. Dessutom ämnar regeringen fortsätta att verka för att havsbotten utanför nationell jurisdiktion hålls fri från kapprustning och att den utnyttjas i hela mänsklighetens intresse.

Med dessa avslutningsord, herr talman, som antyder hur vi måste fortsätta nedrustningssträvandena, tror jag att jag har givit kammaren full försäkran om att regeringen verkligen kommer att

vinnlägga sig om att i allo följa vad utrikesutskottet har förordat i detta viktiga ärende. Jag hoppas att vad utskottet anfört kommer att bli bekräftat genom kammarens beslut.

Herr VIRGIN (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag erkänner gärna att statsrådet Myrdal har rätt när hon påpekar att opinionsläget i fråga om kärnvapen har förändrats starkt i vårt land, men det är väl i och för sig inget tillräckligt skäl eller någon ursäkt för att skjuta problemet åt sidan, om det är avgörande för vår säkerhet. Om opinionen är missledd i något avseende, har regeringen och alla vi här i riksdagen ett klart ansvar för att försöka ändra på opinionen. Politik får verkligen inte vara att bara lyssna och följa; det måste också vara att övertyga och leda.

Nu säger statsrådet Myrdal att vår alliansfrihet inte kräver kärnvapen. Hur vet statsrådet detta? Ett sådant påstående är väl riktigt bara om det verkligen lyckas oss att sätta en broms för kärnvapenutvecklingen. Jag kan för min del inte dela statsrådets mening, att utvecklingen så att säga automatiskt har befriat de små staterna från bekymren i fråga om kärnvapen i deras egen militära säkerhetspolitik. Det är nog tyvärr inte på det sättet, lika litet som utvecklingen gör några undantag när det gäller andra typer av vapen. Man har aldrig på något område kunnat göra troligt att vår säkerhet skulle kunna tillgodoses lika bra om vi avstod från att utnyttja den tekniska utvecklingens möjligheter, och det är visst inte självklart att det är möjligt på detta område.

Sedan sade statsrådet Myrdal att överbefälhavaren inte har något att erinra mot icke-spridningsavtalet. Jag skulle ändå tro att den beskrivningen inte är alldeles korrekt. Det är väl riktigare att säga att överbefälhavaren har känt det naturligt att lojalt finna sig i de ställningstaganden som regeringen har gjort.

Det är alltså regeringen som har över-

Ang. fördrag om förhindrande av spridning av kärnvapen

tagit ansvaret på detta fält. Låt oss hoppas att ansvaret inte skall bli alltför tungt att bära!

Herr MÖLLER (s):

Herr talman! Genom att ratificera icke-spridningsfördraget förbinder sig Sverige att inte anskaffa eller tillverka kärnvapen — det är den viktigaste realiteten i riksdagens stundande beslut.

Denna vår utfästelse har, som jag ser saken, en mer kategorisk och bindande karaktär än statsmakternas tidigare beslut om kärnvapen. När riksdagen i fjol godkände Kungl. Maj:ts bedömning i propositionen 110 hette det att det inte »för närvarande ligger i vårt lands säkerhetspolitiska intressen att anskaffa kärnladdningar». Denna formulering var på intet sätt bindande. Uttrycket »för närvarande» innebar en särskild begränsning och gav ett temporärt drag åt uttalandet. Detta drag utplånas nu.

Icke-spridningsavtalet har en uppsägningstid på tre månader under den 25-åriga löptid som i första hand förutses. Varje fördragspart kan säga upp avtalet, om den finner att — som det heter — extraordinära händelser, sammanhängande med det ämne fördraget avhandlar, har äventyrat landets högsta intressen. Detta är i och för sig en garanti som tillförsäkrar varje fördragspart rörelsefrihet. Politiskt sett blir dock avtalet i hög grad bindande och styrande. Det måste säkert till alldeles enastående internationella händelser för att ge Sverige orsak att säga upp avtalet, nota bene om det inte skedde i samband med och i anledning av ett allmänt sammanbrott för avtalet. Det är svårt att realistiskt tänka sig något tillfälle då Sverige separat skulle säga upp avtalet.

När nu moderata samlingspartiet önskar hänga på riksdagsbeslutet ett tillägg, som kan uppfattas som ett potentiellt framtida uppsägningsshot, för den händelse kärnvapenmakterna inte inom fem år uppnår, som det heter, godtag-

bara nedrustningsresultat i fråga om kärnvapen, tror jag betydelsen av en sådan deklaration överskattas av motionärerna och att ett sådant beslut inte är nödvändigt. I värsta fall kommer ett sådant beslut rent av att vålla missförstånd utomlands och motverka de syften en svensk ratificering har.

Jag är dock den förste att understryka att motionärernas propå inte förtar intrycket av en allmän uppslutning i riksdagen kring ratificeringsbeslutet.

När Sverige genom icke-spridningsavtalets ratificering för överskådlig tid avstår från att skaffa kärnvapen är det, som jag ser det, inte någon egentlig uppoffring. Diskussionen om innebörden av detta ord har nyligen förts mellan herr Geijer och herr Lindblad. En förhärskande svensk opinion skulle säkert med styrka vända sig mot tanken på svenska kärnvapen.

Statsrådet fru Myrdal har erinrat om den debatt som fördes under 1950-talet och tidigare 1960-talet om en svensk atombomb. Denna diskussion gör i dag ett mycket avlägset intryck — mycket mer än årsavståndet. Vilken häftig propaganda böljade inte då, med uttryck som »vi måste ha atombomben» från ledande militärt håll och från likatänkande civila! Den debatten har sedan några år tystnat. Atombomberna är borta ur vår säkerhetspolitiska diskussion. I de interkontinentala robotarnas, i MIRV:s och de alltmer sofistikerade kärnvapnens och kärnvapenbärarnas tid skulle en handfull eller några dusin svenska atombomber knappast tillförsäkra vårt land en säkerhet, som det icke kan uppnå på annat sätt genom vår försvars- och utrikespolitik. Jag delar alltså icke den mening herr Virgin nyss framförde.

Man kan rent av våga antagandet att svenska atombomber kunde ha rakt motsatt effekt mot den avsedda och bli till ogagn för vår säkerhetspolitiska strävan.

Jag erinrar i detta sammanhang om hur den schweiziska regeringen för ett

Ang. fördrag om förhindrande av spridning av kärnvapen

tiofem år sedan fattade ett principbeslut att Schweiz skulle skaffa kärnvapen. Nu har Schweiz undertecknat icke-spridningsavtalet och gett upp tanken på kärnvapen.

Sverige kan med jämnmod ratificera avtalet, även om vi därigenom realiter för överskådlig tid avstår från rätten att anskaffa egna kärnvapen. Detta känns främst som ett konstruktivt bidrag till nedrustningsdebatten och fredsarbetet. Det har här sagts, bl. a. av herr Lindblad och av herr Virgin, att avtalet i sig icke innebär någon egentlig nedrustningseffekt. Men fru Myrdal har erinrat om den redan berömda artikel VI, vari de fördragsslutande kärnvapenmakterna förbinder sig att fortsätta förhandlingar i avsikt att komma fram till effektiva åtgärder med avseende på kärnvapenkapprustningens snara upphörande och på en kärnvapenedrustning. Man kan se SALT-förhandlingarna i Helsingfors mot denna bakgrund och som inledningen till en strävan att åtminstone börja förverkliga eller försöka möjliggöra det första ledet i artikel VI, nämligen att hejda kärnvapenkapprustningen.

Jag tycker att det är något för pessimistiskt när herr Virgin antyder att man inte bör sätta in SALT-förhandlingarna i detta sammanhang och att kärnvapenmakterna snarast intar attityden att slå sig till ro.

Det är av icke ringa värde att ha fått in en formulering sådan som artikel VI i avtalet, därför att den innebär, att de fördragsslutande kärnvapenmakterna har iklätt sig förpliktelser. Vidare innebär artikeln att man har satt upp och accepterat ett delmål för nedrustningsarbetet, som det blir av vikt för en vaken opinion i världen att hålla levande och använda som påtryckningsmedel på statsledningarna, i första hand i kärnvapenmakterna.

Härutöver innebär avtalet på många sätt en bristande balans mellan länder som har och som inte har kärnvapen, och det är ett faktum att supermakter-

na bevarar sin hegemoni, medan övriga stater ikläder sig mera påtagliga förpliktelser.

En svaghet som man naturligtvis inte kan undgå att uppmärksamma är, att Pekingkina och Frankrike icke vill befatta sig med avtalet. För Frankrike gäller att dess statsledning har gjort uttalanden av en sådan innebörd, att Frankrike icke ämnar medverka till att sprida kärnvapen till annat land, och man har rätt att hoppas, att detta löfte skall infrias. Vad beträffar Pekingkina kan man åtminstone för överskådlig tid anta, att detsamma skall gälla som för Frankrikes del och att Kina icke skall bidra till att sprida kärnvapen till annat land.

En allvarlig omständighet, som tidigare har berörts här, är att en rad länder tills vidare ställer sig utanför avtalet i en kritisk attityd. Det gäller länder med i flera fall högt utvecklad industriell teknik, länder som Japan, Israel, Indien, Pakistan, Argentina och Brasilien, samtliga tillhörande gruppen s. k. tröskelstater med tekniska möjligheter att inom en nära framtid kunna tillverka egna kärnvapen.

Om en sådan ländergrupp i längden ställde sig utanför avtalet skulle detta naturligtvis allvarligt försvagas, även om avtalet träder i kraft. Det gäller inte bara hur många — om det blir minimiantalet tre kärnvapenmakter jämte 40 andra stater — som ratificerar avtalet, utan också vilka stater som ratificerar det.

Mot denna bakgrund är fördragets framtida värde tills vidare svårt att bedöma. Man kan inte heller utesluta att det en gång kommer att visa sig ha varit epokbildande.

I kritiken mot avtalet hävdas att kärnvapenmakterna måste lämna mera bindande utfästelser och militära säkerhetsgarantier till icke-kärnvapenmakter och att de skall bidra med att till skäligt pris överföra teknik för kärnenergins fredliga utnyttjande till mindre utvecklade länder. Man observerar

Ang. fördrag om förhindrande av spridning av kärnvapen

att många u-länder hyser livliga förväntningar om att med hjälp av fredlig användning av kärnenergi kunna bidra till den ekonomiska och industriella utvecklingen, t.ex. beträffande anläggningsarbeten, hamnbyggen och kanalbyggen. Här kan finnas väldiga potentiella möjligheter till framsteg, även om denna teknik ännu befinner sig i sin början. Det kommer säkert att dröja länge innan vi får bevittna bygganendet av en ny Panamakanal eller motsvarande med hjälp av kärnenergi.

Beträffande säkerhetsgarantierna känner vi oss inte särskilt berörda i vårt land, vilket fru statsrådet Myrdal nyss erinrat om, eftersom vi själva inte påkallar dem och inte anser dem förenliga med vår självständiga neutralitets- och försvarspolitik. Men vi kan självfallet inte vara ointresserade av hur denna debatt förs i omvärlden, då den har betydelse för avtalets fortsatta öde och det fortsatta nedrustningsarbetet.

Vi har också mycket starkt intresse av att främja överföring av kärnenergi för fredligt utnyttjande till u-länderna. Vi har här också egna solida intressen att bevaka, så att inte avtalet hämmar vårt eget eller andra länders frihet till forskning och utveckling av kärnenergin för fredligt bruk.

Avtalet bör, som det anges i propositionen, och som statsrådet Myrdal just har framhållit, kunna bidra till att skapa mer enhetliga villkor för olika länders verksamhet med kärnenergis fredliga utnyttjande.

Om man trots alla fördragets svagheter hälsar det med tillfredsställelse är det just i hopp om att det skall kunna bidra att värma upp klimatet så att nedrustningsarbetet kan ge verkligt konkreta nedrustningsåtgärder. I sig är avtalet ett uttryck för en politisk avspänning emellan i första hand supermakterna. Man kan här betona att det i dessa avseenden har varit lovande under de allra senaste veckorna. I slutet av november ratificerade både So-

vjet och USA icke-spridningsavtalet och inledde förhandlingar i Helsingfors. Västtyska regeringen beslöt samtidigt underteckna fördraget. Det senare är av avgörande betydelse. Utan Västtysklands underskrift skulle troligen icke Sovjet ha ratificerat och hela avtalet skulle riskerat att bli en död bokstav.

Vad gäller SALT kan man uppfatta det så, att inte ens supermakterna har råd att gå vidare på den ständiga kärnvapenkapprustnings väg utan att riskera att den civila samhällsutvecklingen får slagsida.

Världens rustningar beräknas nu uppgå till cirka 1 000 miljarder kronor per år, och mer än tre fjärdedelar därav kommer på de båda supermakterna. Vi fick nyligen ett unikt material om världens militära rustningar genom årsrapporten från Internationella fredsforskningsinstitutet i Stockholm, SIPRI. Därav framgår med all tydlighet hur långt rustningarna har drivits. Detta gäller också för många mycket fattiga länder. Det är dystert att konstatera att u-länderna lägger ned dubbelt så mycket pengar på rustningar som de brutto mottar i bistånd från i-länderna. SIPRI:s årsbok visar också att antalet årliga kärnvapenprov nu är större än före det partiella provstoppsavtalets ingående 1963. I flera fall har proven »läckt», och radioaktivt spill har uppstått och förts ut över andra staters gränser, i klar strid med provstoppsavtalet.

Sådana fakta, herr talman, understryker behovet av att fortsätta arbetet och göra provstoppet totalt och få hejd på kapprustningen i fråga om kärnvapen. I all sin begränsning bör det avtal vi nu står i begrepp att fatta ett positivt beslut om kunna bli ett välgörande bidrag, kanske rent av en inledning till mera konkreta nedrustningsåtgärder.

Herr talman! I den förhoppningen ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Ang. fördrag om förhindrande av spridning av kärnvapen

Herr LINDBLAD (fp):

Herr talman! Herr Möller började med att säga precis det som jag framhållit i min motion, nämligen att detta avtal innebär en 25-årig bindning vid en linje, såvida inte extraordinära händelser motiverar uppsägning av avtalet. 1968 års beslut gäller »för närvarande». Herr Möller var övertygad om att dagens beslut är än mer vittgående än fjolårets.

Detta är verkligen ett öde för en motionär. Här är en man som håller med och som finns så att säga tvärs över gatan. Han är den ende inom utskottet som skulle ha begripit meningen med min motion, men han var på andra sidan jordklotet när utskottet behandlade detta ärende!

De omdömen jag fällde om utskottet tidigare här i kammaren gäller alltså inte den ledamot som begrep något.

Efter härmed slutad överläggning bifölles vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

På framställning av herr talmannen beslöts att statsutskottets memorial nr 191 skulle sättas sist på föredragningslistan för morgondagens sammanträde.

Anmälades och godkändes utrikesutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 371, angående dels redogörelse för verksamheten inom Europarådets ministerkommitté under år 1968, dels redogörelse för Europarådets församlings-sessioner under år 1968;

nr 372, angående stöd till den svensk-amerikanska pressen i Nordamerika; och

nr 373, angående lag om ändring i stadgan för Nordiska rådet.

Anmälades utrikesutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 374, till Konungen angående godkännande av för-

drag om förhindrande av spridning av kärnvapen.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 24 bifölles även av andra kammaren.

Anmälades första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 402, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen (1927: 85) om dödande av förkommen handling; och

nr 403, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen (1938: 121) om hittegods, m. m. jämte motioner i ämnet.

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning beträffande vardera av dem, att andra kammaren i avseende å motsvarande utskottsutlåtande fattade samma beslut som första kammaren.

Anmälades och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 411, i anledning av proposition med förslag till ändringar i vallagstiftningen jämte följdmotioner; och

nr 412, i anledning av riksdagens revisorers skrivelse angående förvaltningen av vissa kungliga slott m. m. jämte följdmotioner.

Anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 425, till Konungen i anledning av motioner om ersättning av allmänna medel till vittne som åberopas av enskild parti i brottmål.

Anmälades bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 426, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen

Interpellation om stationering av en svensk observatör i Sydvietnam

(1908:128) angående bevilningsavgifter för särskilda förmåner och rättigheter, m. m. jämte motion;

nr 427, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i traktorskatteförordningen (1969:297) jämte motioner; samt

nr 428, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i rusdrycksförsäljningsförordningen (1954:521).

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning beträffande vart och ett av dem, att andra kammaren i avseende å motsvarande utskottsbetänkande fattade samma beslut som första kammaren.

Anmälades och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 430, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om postbanken, m. m.

Anmälades och bordlades Kungl. Maj:ts till kammaren överlämnade proposition nr 171, med förslag till lag om Sveriges allmänna hypoteksbank och om landshypoteksföreningar, m. m.

Interpellation om stationering av en svensk observatör i Sydvietnam

Herr ÅKERLUND (m) erhöll på begäran ordet och anförde:

Herr talman! I den TV-intervju, som hans excellens statsministern den 19 oktober gav åt det amerikanska TV-bolaget CBS och som återframfördes i svensk TV den 9 november säger herr Palme i tidningen Expressens översättning av engelskan om förre amerikanske presidenten Eisenhower, att denne sagt att »om det varit fria val i Sydvietnam så hade FNL fått omkring 85 procent av rösterna». Detta är ett felaktigt och vilseledande återgivande

av president Eisenhowers uttalande. I sin bok »Mandate For Change 1953—56», New York 1963, skriver denne nämligen följande på s. 372 i översättning: »Jag är övertygad om att fransmännen inte kunde vinna kriget, emedan den inrikespolitiska situationen i Vietnam, svag och förvirrad, starkt försvagade deras militära ställning. Jag har aldrig talat eller korresponderat med en person som är insatt i indokinesiska angelägenheter, som inte instämt i att om val hade hållits vid tiden för striderna skulle möjligen 80 procent av befolkningen ha röstat för kommunisten Ho Chi Minh som sin ledare snarare än för statschefen Bao Dai.»

Statsminister Palmes uttalande är alltså felaktigt i två väsentliga hänseenden, dels däri att president Eisenhower talar om Vietnam och ej Syd-vietnam, dels däri att han nämner Ho Chi Minh och ej FNL. Statsministerns uttalande är dessutom vilseledande bl. a. därför att presidentens uttalande hänför sig till tiden före Genèveöverenskommelsen 1954. Detta är för 15 år sedan, och Ho Chi Minh hade dessutom avlidit före intervjun. Om president Eisenhower, som efter ett olyckligt uttalande om Sverige i 1960 års valkampanj besökte Sverige för att undanröja uppkomna misshälligheter hade levat, kan det befaras att statsministerns sätt att citera honom inför amerikansk publik föranlett hårda amerikanska genmälen.

I anslutning till denna sin missvisande framställning gör statsministern följande påstående: »Jag skulle vilja säga, att FNL nu mer representerar det sydvietnamesiska folkets vilja än Saigonjuntan.» I annat sammanhang säger herr Palme: »Jag tror det är en illusion, att den nuvarande regeringen i Saigon, som huvudsakligen representerar de gamla godsägarna och den gamla korrumperade administrationen, skulle vara demokratins förkämpar i Vietnam. Det tror jag är en omöjlighet.» Även dessa påståenden bör stäl-

Interpellation om stationering av en svensk observatör i Sydvietnam

las mot vad som är kända förhållanden.

Sydvietnam har en den 1 april 1967 antagen konstitution som föreskriver i statens ledning en på fyra år vald maktägande president efter amerikanskt mönster. Ur australiensiska utrikesdepartementets vitbok »Viet-Nam, July 1967 to December 1967», s. 52, kan inhämtas, att presidentval senast ägde rum den 3 september 1967, varvid avgavs 4 902 000 röster på 11 kandidater, varav ingen stod för FNL.

De avgivna rösterna motsvarade ca 83 procent av registrerade 5 853 000 väljare. Vidare kan ur samma källa inhämtas, att val till senaten hölls den 1 september 1967 med avgivna 3 892 000 röster och till deputeradekammaren den 22 oktober 1967. I ett representativt styrelseskick erkänns i laglig ordning valda förtroendemän allmänt företräda folket till dess nya val ägt rum och icke orimligt lång tid förflutit sedan de senast avhållna valen. Även om opinionsförskjutningar är vanliga i väljarkårer världen över har i detta fall endast ca två år förflutit. Statsministerns uttalande om FNL:s representativitet i Sydvietnam har alltså knappast stöd i verkligheten.

Det ligger nära till hands att anta, att statsministerns bedömning av förhållandena i Sydvietnam bygger på förlagade och icke längre aktuella informationer. Detta är begripligt med tanke på att Sverige sedan ca tre år tillbaka icke har någon representation i Saigon. Korrekta och objektiva informationer som möjliggör avvägda omvärden står beklagligtvis icke statsministern till buds. Därest Sverige finge tillåtelse att stationera en observatör i

Sydvietnam, skulle den allvarligaste bristen i detta hänseende måhända kunna avhjälpas.

Frånvaron dessutom av korrekta informationer om den roll Sydvietnams bundsförvanter, främst Förenta staterna och Australien, spelar på platsen torde också ha bidragit till den försämring, som inträtt i Sveriges relationer till Förenta staterna. I tidningspressen har uppgivits, att förre statsministern Tage Erlander avses skola besöka Förenta staterna i syfte att söka förbättra dessa relationer. Om detta skall lyckas torde det vara ofrånkomligt att herr Erlander kan bygga sin verksamhet på korrekta och verklighetsbetonade informationer och bedömningar bl. a. gällande Sydvietnam.

Med stöd av vad jag här anfört och med hänsyn till den kritik jag riktat mot statsministerns uttalanden i TV-intervjun till Förenta staterna anholder jag om första kammarens tillstånd att till hans excellens statsministern få rikta följande fråga:

Avser regeringen att för införskaffande av korrekta informationer i Vietnamfrågan stationera en observatör i Sydvietnam?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.48.

In fidem

K.-G. Lindelöw

/Solveig Gemert

Onsdagen den 17 december

Kammaren sammanträdde kl. 10.30; och dess förhandlingar leddes till en början av herr förste vice talmannen.

Justerades protokollet för den 9 innevarande månad.

Anmälades och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 408, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till särskilt olycksfallsskydd för värnpliktiga m. fl., jämte i ämnet väckta motioner.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 413, i anledning av riksdagens revisorers framställning angående förvaltningen av vissa kungl. slott, m. m., i vad avser driften av affärsrörelserna vid Drottningholms slott och Gripsbolms slott samt förvaltningen av Drottningholms kungsgård, jämte motioner;

nr 414, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1969/70 i vad avser försvarsdepartementets verksamhetsområde;

nr 415, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1969/70 i vad avser socialdepartementets verksamhetsområde;

nr 416, i anledning av kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1969/70 i vad avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde;

nr 417, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret

1969/70 i vad avser utbildningsdepartementets verksamhetsområde;

nr 418, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1969/70 i vad avser handelsdepartementets verksamhetsområde;

nr 419, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1969/70 i vad avser inrikesdepartementets verksamhetsområde, jämte motioner;

nr 420, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1969/70 i vad avser industridepartementets verksamhetsområde;

nr 421, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ökad läkarutbildning i Stockholmsområdet jämte motioner;

nr 422, i anledning av motioner om åtgärder för att bättre utnyttja skoltelevvisionsprogram; och

nr 423, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om postbanken, m. m., i vad propositionen hänvisats till statsutskottet.

Ang. indragningen av USA:s generalkonsulat i Göteborg

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON erhöll ordet för att besvara herr *Brundins* (m) fråga angående indragningen av USA:s generalkonsulat i Göteborg, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 10 december förmiddagen, och anförde:

Herr talman! Herr Brundin har frågat mig huruvida jag ämnar vidtaga några åtgärder för att försöka förmå Förenta staterna att ompröva sitt be-

Ang. fri hemresa för värnpliktiga vid juledighet

slut om indragningen av generalkonsulatet i Göteborg.

Föreanta staternas ambassad har meddelat utrikesdepartementet att indragningen är ett led i en omfattande sparsamhetsaktion, som går ut över en rad amerikanska konsulat utomlands. Vi kan inte från svensk sida lägga oss i denna interna amerikanska angelägenhet.

Herr BRUNDIN (m):

Herr talman! Jag tackar utrikesministern för svaret på min fråga men beklagar att utrikesministern inte finner anledning att försöka åstadkomma en omprövning av beslutet. Man brukar väl ändå kunna tala med varandra länder emellan när man har diplomatiska förbindelser. Man brukar kunna tala med varandra även om etablerande av sådana förbindelser och om åstadkommande av ekvivalens i dem. Det gäller här USA:s äldsta konsulära beskickning i Europa. Den har haft utomordentligt stor betydelse för Göteborg och Västsverige. För vårt näringsliv, för utbytet på det kulturella och vetenskapliga området har detta konsulat spelat och spelar fortfarande en mycket stor roll. Därför anser jag att det borde ha varit möjligt för hans excellens utrikesministern att framhålla den betydelse som konsulatet har för västsvenskt näringsliv och därmed måhända åstadkomma en omprövning från USA:s sida. Jag beklagar att hans excellens utrikesministern inte gjort samma bedömning som jag.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. fri hemresa för värnpliktiga vid juledighet

Herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet ANDERSSON erhöll ordet för att besvara herr *Axel Georg Petterssons* (cp) fråga angående fri

hemresa för värnpliktiga vid juledighet, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 11 december och yttrade:

Herr talman! Herr Axel Georg Pettersson har frågat om jag har observerat att åtskilliga värnpliktiga inte har praktiska möjligheter att utnyttja fri hemresa i samband med juledigheten till följd av inskränkningar i rätten att resa på militärbiljett under vissa dagar.

En viss samordning av civila och militära resor under högtrafikperioder finns sedan länge. Som ett led i denna samordning har överbefälhavaren och statens järnvägar bestämt att fria hemresor för värnpliktiga i princip inte skall påbörjas någon av dagarna den 19 och 23 december 1969 eller den 6 januari 1970. Dagarna bestämdes och meddelades för mer än ett år sedan. Förbandens planering för de fria hemresorna innebär alltså att man undviker att låta sådana resor påbörjas under de överenskomna dagarna. Om detta inte är möjligt kan förbandschef och driftdistriktschef komma överens om undantag från huvudregeln. Alla är inriktade på en smidig tillämpning för att samordningen inte skall ge några nackdelar för de värnpliktiga. Såvitt jag vet har den heller inte gjort det.

Herr PETTERSSON, AXEL GEORG, (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet för svaret på min fråga.

Enligt de uppgifter som lämnats mig har SJ:s centralförvaltning, som herr statsrådet också anförde, utfärdat direktiv om att militärbiljett — jag understryker detta — inte får utnyttjas någon av dagarna den 19 och 23 december 1969 och den 6 januari 1970. Som också framgår av herr statsrådets svar har dessa direktiv utfärdats i samråd med de militära myndigheterna. Det är även detta som ligger till grund för min fråga.

Ang. fri hemresa för värnpliktiga vid juledighet

Om en värnpliktig i samband med övningsuppehållet under helgerna däremot i likhet med SJ:s övriga trafikanter beställer, planerar och själv bestriker kostnaderna för sin hemresa, föreligger inte några som helst hinder för honom att resa dessa dagar. För mig framstår ett sådant förhållande som högst märkligt. Även om jag kan ha förståelse för att SJ och andra trafikföretag har besvärigheter att klara trafiken i samband med de stora helgerna, kan jag absolut inte inse att de värnpliktiga skall användas som en regulator för att minska trafikföretagens svårigheter. De värnpliktiga om några har behov av att så snabbt som möjligt från den tidpunkt då övningsuppehållet inträder få utnyttja sin ledighet som de säkerligen har emotsett med mycket stor förväntan. Principen måste väl ändå vara att de värnpliktiga med avseende på möjligheten att utnyttja sin ledighet behandlas lika i jämförelse med övriga trafikanter.

Får jag tolka herr statsrådets svar så att förbandscheferna har reell möjlighet att tidigarelägga övningsuppehållets början och att även senarelägga tidpunkten för återinställelsen? Om en sådan tolkning är riktig, kvarstår ju ändå problemet med den lika behandling som de värnpliktiga har rätt att kräva. Skulle å andra sidan min tolkning av svaret visa sig vara fel, hoppas jag att herr statsrådet är beredd att medverka till att vi för framtiden får en rättvisare tingens ordning.

De värnpliktiga gör ju i samband med fullgörandet av sin utbildning vissa personliga offer — det kan vi inte komma ifrån — men jag anser att de i detta avseende inte bör skiljas ut från övriga trafikanter bara därför att de råkar bära kronans uniform och reser på biljett som är utställd av militär myndighet.

Under detta anförande hade herr talmannen infunnit sig och övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Det gäller ju ändå här en praktisk angelägenhet som har fungerat under alla förhållanden. Jag har försökt att ta reda på om det har brustit i tillämpningen av bestämmelserna på detta område och om det har framförts några klagomål mot denna ordning. Vi har inte kunnat finna att det vid något förband framförts några klagomål. Personalvårdsbyrån i försvarsstaben som har undersökt detta säger att systemet fungerar bra och medverkar till en jämnare och lugnare passagerartrafik på SJ.

Om en värnpliktig måste resa under någon av de dagar som man försöker hålla fria från militära resor, är det möjligt att träffa en överenskommelse om undantag från huvudregeln. Jag tror att vi även i fortsättningen bör försöka tillämpa samma praktiska anordning som har visat sig vara till fördel för både de värnpliktiga och SJ:s övriga passagerare.

Herr PETTERSSON, AXEL GEORG, (cp):

Herr talman! Jag vill bara tillägg att jag tycker att principen ändå bör vara den att de värnpliktiga är jämställda med alla övriga trafikanter.

Herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! De värnpliktiga är jämställda med andra. Numera förekommer dock inte bara järnvägsresor utan också t. ex. resor med charterflyg, och det är alldeles klart att sådana resor måste ske vissa tider och på vissa dagar.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. utformningen av det svenska biståndet till Vietnam**Ang. maximibeloppet för frivillig pensionsförsäkring i riksförsäkringsverket**

Herr statsrådet och chefen för socialdepartementet **ASPLING** erhöll ordet för att besvara herr **Åkerlunds** (m) fråga till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet angående maximibeloppet för frivillig pensionsförsäkring i riksförsäkringsverket, vilken fråga inlagts i kammarens protokoll för den 4 december, och anförde:

Herr talman! Herr Åkerlund har frågat chefen för finansdepartementet om han har för avsikt att anpassa det enligt herr Åkerlund för närvarande till 56 000 kronor maximerade beloppet för frivillig pensionsförsäkring i riksförsäkringsverket till ett mot penningvärdeförsämringen svarande högre kronbelopp. Frågan har överlämnats till mig för besvarande.

I de former av statlig frivillig pensionsförsäkring som herr Åkerlund åsyftar med sin fråga får summan av de premier som har inbetalats för en och samma persons räkning för närvarande uppgå till maximalt 68 000 kronor. Detta maximibelopp har gällt i ett antal år men torde fortfarande i regel täcka behovet av sådana kompletterande pensionsförmåner som den frivilliga pensionsförsäkringen avser. En omprövning av beloppsgränserna inom den frivilliga pensionsförsäkringen är dock aktuell.

Herr **ÅKERLUND** (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Aspling för svaret på min enkla fråga. Jag måste konstatera att det var förargligt för mig att jag angivit fel siffra i min fråga. Det visar att man aldrig kan vara tillräckligt noggrann när man skall kontrollera sifferuppgifter. Emellertid ändrar det ingenting i sak i frågan.

Det framgår också av svaret att statsrådet anser att en omprövning av beloppsgränserna är aktuell.

Anledningen till att jag ställt frågan är — vilket jag är övertygad om att statsrådet har förstått — det beslut som riksdagen i dag kommer att fatta på förslag från bevillningsutskottet om ändrade regler för pensionsförsäkring, vilka till sin konsekvens måste innebära att konkurrensförhållandena gentemot de utländska försäkringsbolagen blir andra än tidigare varit fallet.

Jag ber än en gång få tacka för svaret.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. utformningen av det svenska biståndet till Vietnam

Ordet lämnades härefter till hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **NILSSON**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr **Hernelius'** (m) interpellation angående utformningen av det svenska biståndet till Vietnam, och nu yttrade:

Herr talman! Herr Hernelius har i en interpellation den 26 november citerat ett brev av den 17 oktober från pressattachén vid svenska FN-delegationen till en politisk kommentator i New York, i vilket innebörden av det planerade svenska biståndet till Vietnam anges i fem punkter. Interpellanten ställer frågan huruvida jag anser, att de fem punkterna i nämnda brev av den 17 oktober till alla delar fortfarande äger giltighet.

Mitt svar är att de fem punkterna i brevet fortfarande äger giltighet. I den första punkten redovisades den planerade fördelningen mellan gåvor och lån. I mitt anförande vid den socialdemokratiska partikongressen nämnde jag beträffande biståndets storlek, att regeringens planerar bistånd och krediter på över 200 miljoner kronor till Nordvietnam att utgå under tre år. Diskussionen om Vietnambiståndet i Förenta

Ang. utformningen av det svenska biståndet till Vietnam

staterna kom därvid att röra sig kring motvärdet till 200 miljoner kronor eller 40 miljoner dollar, som angivits i svarsbrevet.

Vid ett möte i Uppsala den 11 november ställde en av de närvarande frågan, om det var riktigt att den exakta storleken av biståndet skulle uppgå till 225 miljoner kronor. Jag bekräftade då, att detta var den summa som regeringen avsåg att föreslå riksdagen för bistånd till Nordvietnam och vars storlek jag antytt i talet vid partikongressen. Den första tredjedelen av denna summa kommer, under förutsättning av riksdagens bifall, att vara tillgänglig den 1 juli 1970, nästa tredjedel den 1 juli 1971 och den sista tredjedelen den 1 juli 1972. En tredjedel av beloppet avses utgå som gåva och två tredjedelar som krediter. I den mån de för resp. budgetår tillgängliga medlen utnyttjas för humanitära ändamål kan de tas i anspråk när som helst efter den 1 juli 1970, i övrigt först sedan Vietnamkriget har upphört.

Herr **HERNELIUS** (m):

Herr talman! Till hans excellens herr utrikesministern vill jag framföra mitt tack för svaret. Kanske kunde det ha kommit i samband med att vi i denna kammare behandlade utrikesutskottets utlåtande nr 14 om Vietnamhjälpen, men det var väl något som kom i vägen.

Jag vill även framföra mitt tack för innehållet så till vida som hans excellens utrikesministern konstaterar såsom svar på min fråga, att de fem punkterna i det i interpellationen redovisade brevet fortfarande äger giltighet. I och för sig är ju detta ganska naturligt. Om ett officiellt meddelande lämnas ut åt för några veckor sedan, riktat till opinionen i ett annat land, rörande en omdiskuterad fråga, är det självklart att en ansvarsmedveten regering inte kan springa ifrån det uttalandet kort tid efteråt. Det vore ju ganska orimligt,

givetvis såvida inte något alldeles särskilt har inträffat. Vad en regering har sagt, direkt eller indirekt, måste givetvis ha ett visst värde en tid framåt och så länge nämnda regering sitter.

Mot den bakgrunden kan man också säga att det då väl var en underlig fråga. Det är ju rätt självklart att regeringens ståndpunkt i december bör vara densamma som i oktober. Det kan jag hålla med om. Det är en underlig fråga, men det är faktiskt inte interpellanten som är upphovet till underligheterna utan hans excellens herr utrikesministern.

Jag vill fästa uppmärksamheten på att jag i interpellationen har frågat om de fem punkterna i brevet av den 17 oktober till alla delar fortfarande äger giltighet. I svaret utelämnar excellensen orden »till alla delar». Han säger att de fortfarande äger giltighet, och jag fattar svaret så att de i det väsentliga äger giltighet. Ändringar har tydligen ändå skett.

Den första och mest tydliga ändring som man observerar är ju att summan 40 miljoner dollar i en replik vid någon form av stormöte med FNL i Uppsala, anordnat av arbetarkommunen i Uppsala, ändrades till 45 miljoner dollar. Det har i debatten sagts att det inte var den siffran som ändrades, utan det var siffran 200 miljoner, i talet inför partikongressen uttryckt så: »över 200 miljoner kronor». Ja, det är riktigt, 40 miljoner dollar blir över 200 miljoner kronor; i nuvarande kurs blir det ungefär 206 miljoner kronor. Ordet »över» var således fullt befogat. Men jag har aldrig någonstans sett »över 40 miljoner dollar» — icke heller i detta brev. I Uppsala blev det plötsligt 5 miljoner till i dollar, vilket gör ungefär 25 miljoner svenska kronor.

Nu säger kanske utrikesministern att det där är en sådan bagatellsumma — det är kaffepengar, för att låna ett uttryck, tillagt en kollega i regeringskretsen — men jag tror inte att riksdagen eller folk i allmänhet ser på 25 miljoner

Ang. utformningen av det svenska biståndet till Vietnam

kronor som kaffepengar eller som en summa som man över huvud taget inte noterar. Om man har nämnt siffran 40 miljoner dollar för den utländska opinionen så är det klart att 45 miljoner dollar, d. v. s. ekvivalenten till 225 miljoner svenska kronor plus kursdifferensen som väl ökar på med 6 à 8 miljoner, måste innebära en viss ändring.

Därtill finns det vissa anföranden av utrikesministern som enligt referaten — jag reserverar mig för riktigheten av dem — från Uppsala och från Malmö kanske också väcker en smula tvekan. Enligt ett referat i Arbetet — jag citerar alltså en näraliggande källa — skulle regeringen den 1 juli under förutsättning av riksdagens bifall kunna inleda både kreditgivningen och den humanitära hjälpen. I svaret i dag står det att det är den humanitära hjälpen som skulle kunna börja den 1 juli, fortfarande under förutsättning av riksdagens bifall. Men enligt Malmöreferatet var det alltså fråga om både kreditgivningen och den humanitära hjälpen. Nu säger väl utrikesministern att den humanitära hjälpen även kan ha form av krediter. Ja, visst kan den ha det. Men varför denna oklarhet i uttryckssättet? Varför denna glidning och denna skridning i talekonsten alltefter det auditorium som utrikesministern talar inför eller den opinion som utrikesministern vänder sig till?

Kan vi ändå inte komma överens om att det har varit nog med missförstånd i fråga om Sveriges officiella hållning i denna fråga? Det är inte min avsikt att riva upp månadsgamla sår — det nyttjar ingenting till. Det försiggick ju för några veckor sedan en remissdebatt där hans excellens herr utrikesministern redogjorde för sin ståndpunkt och vederbörligen bemöttes av talare från oppositionen. Jag vill bara erinra om att talet på partikongressen, både det som sades och inte sades, och efterföljande presskonferenser vållade ett betydande mått av oklarhet. Försöken att i en artikel i en dagstidning i Stockholm nå-

got klargöra läget var inte heller lyckosamma. De var inte mer lyckosamma än att utrikesdepartementet måste i särskilda depescher förklara vad som var nyckelorden i denna artikel, vilket faktiskt hade undgått läsarna i betydande utsträckning. Oklarheten var sådan att utrikesutskottets ärade ordförande, till någon ringa del understödd av hans fotfolk bland ledamöter och suppleanter i samma utskott, hade det ganska bekymmersamt när det gällde att inför vissa delar av den amerikanska opinionen lägga till rätta de då vållade missförstånden. Och så kom då detta brev, som jag har citerat i interpellationen och som ju gav klara besked. Men så far utrikesministern till Uppsala och späder på missförstånden, visserligen med småsaker, kan man säga, men missförstånden spädades dock på. Reaktionen i Förenta staterna har inte låtit vänta på sig, trots att utrikesutskottets ordförande fortsatt sin aktivitet och i telegram till sina fackföreningskolleger — eller i varje fall någon av dem — betonat att det han sade i oktober är giltigt även i november.

Jag vill fråga utrikesministern: Är det inte onödigt att fortsätta att skapa missförstånd? Kan det vara en uppgift för en svensk utrikesminister?

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Jag utgår ifrån att herr Hernelius är ute efter att skapa klarhet. Jag utgår också ifrån att, efter det svar jag har givit i dag, i varje fall herr Hernelius inte skall behöva sväva i tvivelsmål om vad jag menar. Emellertid är jag inte säker på att mina uttalanden även i fortsättningen kan och kommer att tolkas så att man säger att inte tillräcklig klarhet uttalats från min sida.

Vad beträffar beloppet förhöll det sig så att jag på partikongressen sade att det blev fråga om ett belopp på över 200 miljoner kronor. Detta uttolkades

Ang. utformningen av det svenska biståndet till Vietnam

i Amerika på det sättet att beloppet 40 miljoner dollar nämndes. När man sedan ställde en fråga om beloppet till oss använde man siffran 40 miljoner dollar. Det fanns inget skäl, alldenstund vi ännu inte hade fastlagt något bestämt belopp, att vid den tidpunkten ge något annat svar på den fråga om belopp som framställts från amerikansk sida.

Vid det möte som sedan ägde rum i Uppsala ställdes till mig frågan huruvida det stämde att det skulle röra sig om 225 miljoner kronor under de tre berörda budgetåren. Jag kunde inte förneka att så var fallet. Eftersom frågeställaren tydligen på något sätt blivit underkunnig om summan ansåg jag mig böra medge att avsikten inom regeringen var att vi skulle föreslå riksdagen 225 miljoner kronor i krediter och bistånd under de tre kommande budgetåren.

Vad sedan beträffar mötet i Malmö tog någon upp problemet om att vi skulle skänka konstgödsel i enlighet med ett enhälligt statsutskottsutlåtande, som också en enhällig riksdag hade ställt sig bakom — följaktligen även herr Hernelius. Mitt svar var då att det inte var nödvändigt att det skulle vara konstgödsel, utan att både bistånd och krediter kunde användas för humanitär hjälp. I själva verket ville jag understryka just det. Jag vet inte om herr Hernelius nu har den uppfattningen att jag inte borde frånga utskottets av riksdagen konfirmerade önskemål om att det skulle vara konstgödsel, men jag själv tror att det bör bli en förhandlingssak. Med utgångspunkt från vad som skett i olika sammanhang tror jag inte att det kan vara felaktigt att understryka att både bistånd och krediter kan användas för rent humanitär hjälp.

Herr **HERNELIUS** (m):

Herr talman! Jag tänker inte gå i den snara som utrikesministern har utlagt

— att diskutera konstgödsel eller inte konstgödsel. Jag tycker inom parentes sagt att det är Röda korset och andra organisationer som skall stå för humanitär hjälp. Finner man där att konstgödsel ingår i denna hjälp så är det väl så. Men däri ligger självfallet begränsningen. Det är under krigstid de internationella hjälporganisationerna som skall svara för detta och inte så mycket de olika regeringarna.

Men det var en intressant upplysning utrikesministern nu lämnade. Han säger att han i Uppsala på fråga inte kunde förneka att hjälpen skulle bli 45 miljoner dollar, d. v. s. över 225 miljoner svenska kronor. Det är ett märkligt sätt att tillkännage innehållet i den kommande statsverkspropositionen — att på en fråga i Uppsala lämna en uppgift, en nyhet av det slaget, som tidigare inte har förekommit i debatten, på grundval av att frågeställaren tydligen var så informerad, enligt vad utrikesministern sade nu, att utrikesministern inte kunde förneka uppgiftens riktighet. Jag utgår från att det gällde ett konseljbeslut, så att inte utrikesministern talade på egen hand i regeringens namn.

Allvarligt talat, ärade kammarledamöter, är väl detta i alla fall inte det väsentliga i frågeställningen. Det väsentliga är det missförstånd som har uppstått. När det uppstår ett missförstånd kan vi ibland säga att det beror på en part, men det är väl oftast så, liksom när det uppstår samförstånd, att båda parter har sitt ansvar. Jag kan inte komma ifrån uppfattningen att utrikesministern och med honom regeringen har ett betydande ansvar för det missförstånd som i onödan har vållats rörande den svenska hjälpen till Vietnam, en hjälp som i övrigt inte har mött någon opposition från riksdagen, från den svenska opinionen, utan bakom vilken vi alla står samlade. Det är missförstånd som har skapats alldeles i onödan inte bara i ett krigförande land utan också bland våra nordiska

Ang. utformningen av det svenska biståndet till Vietnam

grannländer, som har inbjudits att delta i ett gemensamt nordiskt arbete för uppbyggnaden av hela Vietnam men som trots detta ställs inför fullbordat faktum.

Ännu allvarigare är — och jag vidgar nu mina reflexioner, herr utrikesminister — att jag tycker att den svenska utrikespolitiken i dess helhet under den senaste tiden inte har varit särskilt lyckosam. Jag vill erinra om EEC-förhandlingarna, vid vilka utrikesministrernas partivän och vän, förbundskansler Willy Brandt, nyligen har sagt ifrån att Sverige nu får bestämma sig. Jag erinrar om Nordeksammanbrottet för några veckor sedan i Helsingfors, varvid kastanjerna inte ännu har kunnat krasas ur elden utan ett uppskov och en försening har kommit till stånd. Detta lastar jag inte regeringen för, jag bara konstaterar det.

Men än viktigare är det faktum att svensk utrikespolitik i dag inom betydande kretsar i våra grannländer och även i den övriga omvärlden icke betraktas såsom helt neutral.

Man måste kunna lita på den politik vi valt. I detta hänseende syftar alltså vår utrikespolitik till att vinna och bibehålla stormakternas förtroende. Den som har sagt detta är utrikesminister Torsten Nilsson i ett tal inför Paasikivisamfundet i Helsingfors för några år sedan. En väsentlig förutsättning för att neutralitetspolitiken skall kunna hållas när den sätts på prov är givetvis att omvärlden har förtroende för den neutrala statens vilja att orubbligt hålla fast vid den valda utrikespolitiska linjen. Att bygga upp och vårda detta förtroende blir för det neutrala landet var dags möda och omsorg. Det kräver fasthet och konsekvens av neutralitetspolitikens företrädare. Fortfarande citerar jag Torsten Nilsson i talet inför Paasikivisamfundet i Helsingfors.

Jag tycker att det är ett otillfredsställande läge, herr talman, när en av de två supermakterna i världen under snart elva månader inte har funnit det

med sina intressen förenligt att besätta sändebudsposten i Stockholm. Det är otillfredsställande när betydande delar av omvärlden inte uppfattar vår neutralitetspolitik som helt neutral. Jag finner därför att vi delvis har misslyckats, och jag vill säga till utrikesministern att det självfallet inte är något som gläder Kungl. Maj:ts opposition — det är något som vi djupt beklagar.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Jag skall inte gå in på frågan om Nordek och vårt förhållande till EEC som jag tror vi får anledning att debattera i andra sammanhang. Vad jag däremot vill inregistrera är att herr Hernelius säger att han själv, hans parti och följaktligen oppositionen står bakom Vietnamhjälpen och alltså också står bakom Vietnampolitiken. När vi tog upp diplomatiska förbindelser med Nordvietnam var det ingen som i och för sig riktade kritik mot att så skedde. Däremot var det vissa som deklarerade den meningen att tidpunkten inte var den lämpligaste. Men jag tror att det är väsentligt att man kan slå fast att i stort sett är vi ense om Vietnampolitiken. Det är just Vietnampolitiken, herr Hernelius, som på sina håll i Förenta staterna har väckt misshag och föranlett de uttalanden som antydde i herr Hernelius första anförande.

Vad sedan beträffar trovärdigheten till vår neutralitet anser jag den vara ytterst viktig, och jag kan naturligtvis fortfarande helt instämma i vad jag sade i Paasikivisamfundet. Men jag har också gjort gällande att detta inte behöver innebära att vi inte skulle ha rätt att säga vår mening om supermakternas politik. Det har vi gjort i fallet Vietnam. Det har vi också gjort i fallet Tjeckoslovakien.

Eftersom herr Hernelius citerade mig i sitt förra anförande, kan jag citera vad jag sade i ett tal den 1 maj i år: »Det är ingen antiamerikanism som

Ang. utformningen av det svenska biståndet till Vietnam

bestämmer den svenska politiken. Vi är väl medvetna om den roll Förenta staterna spelat för demokratin och friheten i världen. Detta hindrar inte att vi kan ha olika meningar i laddade politiska frågor. Men vi har ingen anledning att tvivla på att det amerikanska folket respekterar en ärlig åsikt eller på att inse vikten av självständiga, demokratiska meningsyttringar även i en liten nation som vår. Och det finns väsentligt mer som enar än som skiljer oss åt.»

Jag håller sålunda fast vid vad jag sade i Paasikivisamfundet, och jag håller fast vid vad jag sade om vårt förhållande till Förenta staterna i mitt förstamajtal i år.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Jag gläder mig över den lågmälda tonen i vårt meningsutbyte, och jag tror att den bäst främjar den sakliga diskussion som vi alla eftersträvar i dessa frågor.

Jag vill emellertid konstatera att utrikesministern nu gör en ny glidning i sitt svar. Han slår med all rätt fast att det inte råder några meningsskiljaktigheter i fråga om Vietnamhjälpen. Men så gör han ett raskt språng därifrån till att konstatera att det inte råder några meningsskiljaktigheter om Vietnampolitiken.

Om Vietnampolitiken innefattar olika uttalanden från regeringens sida, inte minst från hans excellens utrikesministerns, då råder det inte samma grad av enighet. Jag har här utrikesministerns tal i Uppsala i min hand, och jag skulle kunna läsa upp åtskilliga stycken ur det talet vilka väl icke kan bli föremål för någon allmän enighet i Sverige, lika litet som skilda anföranden, låt vara av olika innehåll, som hölls för några år sedan när Vietnamdebatten började, kunde bli föremål för enighet. Det var olika anföranden av ledamöter av samma regering men ganska divergerande i fråga om åsikter.

Jag skulle, herr talman, som en invändning mot den förda utrikespolitiken och om de gjorda uttalandena vilja säga att det, sannolikt av inrikespolitiska skäl, varit en koncentration på Vietnam i den svenska debatten, vilket i och för sig är beklagligt. Nu kan man säga att Vietnam är en vattudelare inom opinionen, och det ligger mycket i det. Det rör ett krig som mer än de flesta upprört människorna, och detta med allt skäl, ett krig som framför allt har förts in i hemmen med hjälp av den amerikanska televisionen och den sydvietnamesiska televisionen men däremot som bekant icke med hjälp av Nordvietnams television.

När jag säger att vår uppmärksamhet alltför mycket koncentrerats på Vietnam, så vill jag exemplifiera detta med ett citat ur ett tal av en afrikansk delegat vid FN:s generalförsamling i år. Han säger: »Av alla krig är detta det mest mördande och det mest omänskliga i världens historia: två miljoner döda på två år inom ett så litet område. Döden har orsakats av vapen, av sjukdomar, av hunger och utan någon hänsyn till ålder. Barnen som många humanitära organisationer söker hålla vid liv kommer till dessa humanitära organisationer i ett sådant tillstånd av undernäring att de trots de mest moderna metoder vi använder kommer att behålla outplånliga märken för framtiden, och de kommer att förbli handikappade och kroppsligt svaga människor i en tid när Afrika behöver sunda och kraftiga människor.»

Som var och en förstår rör detta uttalande Biafra och kriget där och inte Vietnam. Men om Biafra har det varit mycket tyst från svensk sida. Detta har bidragit till att vi fått något felaktiga perspektiv på det historiska skeende som just nu utspelas.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Jag kan till alla delar instämma i det yttrande som vid något

Ang. utformningen av det svenska biståndet till Vietnam

tillfälle har avgivits av en afrikansk delegat i FN. Från svensk sida har vi försökt att göra på vad oss ankommer för att få slut på det tragiska skeendet i Nigeria—Biafra. Jag vill också hänvisa till att de nordiska utrikesministrarna gemensamt har ställt sina tjänster till förfogande till och med för att få förhandlingar till stånd. Vi har hittills dessutom skänkt tre gånger så mycket till Nigeria och Biafra i form av humanitär hjälp som till Nordvietnam. Man kan alltså inte påstå att vi varit överksamma. Liksom beträffande Vietnam har vi ställt oss på de lidande människornas sida. Det är i själva verket från den utgångspunkten vi intar våra ståndpunkter och väljer sida, d. v. s. ställer oss bakom de lidande och hårt drabbade människorna.

När det sedan gäller vårt förhållande till Förenta staterna vill jag göra herr Hernelius uppmärksam på att det är handlingarna som man där fäster det största avseendet vid. I dessa ingår att vi tog upp diplomatiska förbindelser med Nordvietnam. Det var mig veterligt ingen — utom möjligen herr Åkerlund — som motsatte sig att så skedde. Kritiken har vidare gällt de medel som vi har anslagit och förklarat oss vara beredda att anslå till Nordvietnam. Och det är som jag sade främst handlingarna man i Förenta staterna har reagerat mot, icke yttrandena i olika sammanhang. Jag vill vidare understryka att jag anser det vara utförandet av en beställning från riksdagen när regeringen har anslutit sig till statsutskottets förslag, att »Kungl. Maj:t bör utnyttja de ytterligare möjligheter som kan erbjuda sig att genomföra biståndsin satser i Vietnam före stridshandlingarnas avslutande». Det är ett uttalande som herr Hernelius liksom riksdagen i sin helhet har ställt sig bakom. För att vara uppriktig tror jag att det är beställningar av det slaget som man mest har reagerat mot i Förenta staterna.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Jag är ledsen över att behöva återkomma men skall fatta mig ganska kort. Först vill jag instämma i att riksdagen står bakom uttalandet om hjälp till Vietnam när stridshandlingarna är avslutade. Det finns i tryck, och inga delade meningar råder på den punkten.

Självklart står riksdagen också bakom hjälpen till Biafras lidande människor. En fortsatt hjälp till lidande människor är väl i överensstämmelse med allas vårt engagemang i en värld som ser ut som den gör.

Det är emellertid främst en annan sak som korrigeringen nu gäller. Hans excellens utrikesministern nämnde att vi alla — utom en viss namngiven ledamot i denna kammare — skulle stå bakom erkännandet av Nordvietnam. Det är väl riktigt att vi står bakom att Sverige en dag skall göra det. Däremot var det betydande åsiktsskillnader om tidpunkten för erkännandet.

Utrikesministern har naturligtvis alldeles rätt i att den amerikanska utrikesledningen — realistisk som alla utrikesledningar bör vara — självfallet ser mer till handlingar än till låt oss säga föredrag eller repliker. Men vad den amerikanska utrikesledningen torde ha fäst sig vid var — det kan väl de ledamöter av utrikesutskottet som var närvarande i Washington och är med i kammaren här i dag bekräfta — att samtidigt som erkännandet av Nordvietnam gjordes, frös man ned förbindelserna med Sydvietnam. Det kanske förhåller sig så, som en ledande tjänsteman i State Department framhöll vid denna konferens med utrikesutskottet, att svenska regeringen tydligen inte är intresserad av informationer från Sydvietnam. Då förstår vi det hela bättre.

Herr ÅKERLUND (m):

Herr talman! Utrikesministern åberopade mig i fråga om erkännandet av Nordvietnam. Jag skall inte gå in på

Om åtgärder till förbättring av handelsbalansen och förstärkning av guld- och valutareserverna, m. m.

den frågan nu, eftersom detta inte är min debatt, men jag vill säga och vill ha sagt — vad herr Hernelius just har framhållit — att vad regeringen och herr utrikesministern inte nämnt är, att ni har dragit tillbaka representationen i Sydvietnam.

Jag vill också säga, att jag framställde i går i denna kammare en interpellation, vars fråga är riktad till statsministern, men jag kan mycket väl också låta den gå till utrikesministern. Den frågan lyder: Avser regeringen att för införskaffande av korrekta informationer i Vietnamfrågan stationera en observatör i Sydvietnam? Om regeringen inte är beredd att återställa de diplomatiska förbindelserna fullt ut med representationen i Saigon, så finns kanske denna möjlighet.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Jag ber att få påpeka att de diplomatiska förbindelserna inte är brutna med Sydvietnam. Lika litet som vi har en representant stationerad i Hanoi har vi en representant stationerad i Saigon. Den skillnaden råder väl i alla fall mellan Nord- och Sydvietnam, att Saigon-regeringen, som jag vet att herr Åkerlund har stor respekt för, endast behärskar vissa delar av landet. Andra delar av landet befinner sig i motståndarnas händer. Man kan inte säga detsamma om förhållandena i Nordvietnam.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Om åtgärder till förbättring av handelsbalansen och förstärkning av guld- och valutareserverna, m. m.

Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet Sträng hade meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara herr *Ferdinand Nilssons*

(cp) interpellation om åtgärder till förbättring av handelsbalansen och förstärkning av guld- och valutareserverna, m. m. Emellertid hade herr statsrådet Sträng till följd av sjukdom blivit förhindrad att besvara nämnda interpellation, varför svaret nu lämnades av herr statsrådet SVEN-ERIC NILSSON, som anförde:

Herr talman! Herr Nilsson, Ferdinand, har frågat chefen för finansdepartementet om han avser att ta initiativ till åtgärder för förbättrad handelsbalans och förstärkta guld- och valutareserver för motverkande av onödig import och för förbättrade villkor för inhemsk produktion. Han undrar vidare om finansministern härför vill medverka till bättre förutsättningar för ett rimligt ränteläge och lättade kreditrestriktioner. Slutligen frågar herr Nilsson om finansministern vill överväga åtgärder för att minska valutautströmningen för vissa s. k. lyxresor samt att avgiftsbelägga resevalutan.

Herr Nilssons frågor gäller praktiskt taget hela den ekonomiska politikens inriktning, och denna vidare frågeställning ämnar regeringen behandla i samband med framläggandet av 1970 års statsverksproposition. Vissa delar av frågeställningen skall jag dock i korthet besvara nu.

De under året införda kreditrestriktionerna och det relativt höga ränteläget i Sverige föranleddes i hög grad av oron på de internationella valutamarknaderna och den därmed sammanhängande och alltjämt bestående höga internationella räntenivån. Dessa åtgärder syftar till att förbättra handelsbalansen och förstärka guld- och valutareserven. Att en sänkning av räntan och en lättnad av kreditrestriktionerna skulle medverka till en förbättring av vår valutareserv är en uppfattning regeringen inte kan dela.

Beträffande frågan om beskattning av utlandsturismen vill jag erinra herr Nilsson — vilket finansministern gjort

Om åtgärder till förbättring av handelsbalansen och förstärkning av guld- och valutareserverna, m. m.

vid tidigare tillfällen — om de internationella avtal som reglerar dessa frågor även för vår del, särskilt valutafondens stadgar som i artikel VIII innebär ett åtagande som förhindrar avgiftsbläggning av turistvaluta. Regeringen anser inte för närvarande att valutaläget motiverar den speciella åtgärd som en anmälan om undantag från våra internationella åtaganden skulle innebära. Men regeringen följer givetvis utvecklingen på området med största uppmärksamhet för den händelse åtgärder skulle bli erforderliga.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet Nilsson få framföra ett tack för hans älskvärdhet att överbringa finansministerns svar på min interpellation. Det var så otursamt en gång tidigare när jag ställt en interpellation som avsåg övergången till högertrafik, att det i sista stund meddelades att dåvarande konsultativa statsrådet Palme skulle få förtroendet att läsa upp svaret. Jag ber att få tillönska statsrådet Nilsson en ljus och lyckosam framtid!

Jag skulle egentligen kunna anse att jag därmed har klarat av min del av denna debatt. Jag har tackat för svaret ungefärligen på det sätt som jag borde göra. Men svaret innehåller faktiskt en mindre reprimand till mig, som jag inte riktigt vill låta stå oemotsagd i protokollet.

Finansministern säger nämligen att jag här tagit upp en stor fråga som han helst behandlar i statsverkspropositionen. Det är alldeles riktigt. Anledningen till att jag tagit upp denna fråga är att jag inte hör till de goda och trogna företrädare för olika åsiktsriktningar i riksdagen som med jämna mellanrum framträder och överräcker små uppslag till hur man skall beskatta svenska folket. Jag har en bestämd känsla av att finansministern därvidlag är en oöverträffad mästare och inte behöver

någon assistans. Det är således för att sätta in frågan i sitt rätta sammanhang som jag har ställt interpellationen.

När jag går vidare i svaret läser jag också: »Att en sänkning av räntan och en lättnad av kreditrestriktionerna skulle medverka till en förbättring av vår valutareserv är en uppfattning jag inte kan dela.» Det är också riktigt. Men då bortser finansministern ifrån att jag tog upp saken i ett sammanhang där åtgärder kunde ha sådan verkan att de befruktar näringslivet och ger möjlighet till förbättrad ekonomisk balans — men endast i sitt sammanhang, inte lösryckt från detta sammanhang. Svaret kunde gott ha hängt ihop på denna punkt, eftersom det bara var ett par rader emellan.

Sedan, herr talman, vill jag säga att de sista orden i interpellationssvaret har gjort ett mycket djupt intryck på mig. Där står nämligen följande: »Men regeringen följer givetvis utvecklingen på området med största uppmärksamhet för den händelse åtgärder skulle bli erforderliga.» Detta är ju vackert sagt. Det är så självklart att det nästan är överflödigt för en regering som känner sitt ansvar att säga det, om det inte låge någon mening däri. Och det är detta jag har frågat mig.

Denna interpellation framställdes någon gång i slutet av oktober. Jag fick ett meddelande i november månad att jag skulle få svar på interpellationen. Svar på liknande frågor gavs också ifrågavarande dag i riksdagens andra kammare till frågeställare som emellertid icke hade berört spörsmålet om valutareserven och resevalutan och vad därmed sammanhänger. Jag fick dagen innan nytt meddelande om att jag inte då skulle få svar. Därför drog jag den slutsatsen att det var just det förhållandet att regeringen med största uppmärksamhet följde denna fråga om valutareserven som innebar att regeringen ville fundera ytterligare. Jag erhöll besked förra veckan om att jag skulle

Om åtgärder till förbättring av handelsbalansen och förstärkning av guld- och valutareserverna, m. m.

få svar på interpellationen i dag, och då har jag en sådan förskräcklig otur att de kalla vindarna norrifrån tydligen verkat så att statsrådet Sträng inte kunde komma själv. Jag beklagar detta djupt.

När vi här i riksdagen diskuterar åtgärder för att motverka skatteflykt brukar det vara av intresse att nämna att det visst förhåller sig så, att en del människor undandrar sig erläggande av skatt genom att flytta utomlands och genom att göra försäkringsmanipulationer som anses diskutabla och som t. o. m. är föremål för rättslig prövning och att allt detta väcker stor uppmärksamhet. Det har sagts en hel del om dessa ännu oprövade rättsfall som det kan vara fråga om. Här förhåller det sig på det sättet, att revalutan på grund av konventioner är skyddad från beskattning. Men dessa konventioner och deras fortbestånd är vår regering ansvarig för, och den svenska regeringen och den svenska riksdagen har godkänt dessa konventioner. Det är således fråga om saker som är beroende av oss själva, lika väl som den lagstiftning för att hindra skatteflykt som ibland behöver revideras.

Jag vill belysa vilka dimensioner denna skatteflykt har. År 1967 strömmade s. k. turistvaluta ur landet till ett belopp av 1 480 miljoner kronor. För 1968 var beloppet 1 600 miljoner kronor, och för i år lär det komma att röra sig om en siffra som ligger något hundratal miljoner kronor däröver. Summerar man beloppen kommer man fram till en siffra för tre år på över 4 000 miljoner kronor. Om dessa pengar vore beskattade som annan konsumtion i landet efter en skattesats av 11 procent — det kan bli fråga om 15 eller 16 procent, men jag håller mig till 11 procent — rör det sig om en fullt laglig skatteflykt på myndigheternas ansvar på ungefär 450 miljoner kronor under tre år. Det är nästan mer än de kameramiljoner som vi sett stora rubriker om. Jag tyc-

ker därför att frågan är värd den största uppmärksamhet.

När frågan nu har uppskjutits under riksdagens lopp och jag till sist ännu en gång läser att »regeringen följer givetvis utvecklingen på området med största uppmärksamhet för den händelse åtgärder skulle bli erforderliga», så har jag en känsla av att jag inte är ensam om mina funderingar om att detta dock är ett mycket omfattande problem. En mycket stor konsumtion undandras svensk varubeskattning, och vår valutaförsörjning försämras med avsevärda belopp.

Herr talman! Detta är icke på något vis riktat mot statsrådet Nilsson. Det är endast reflexioner som jag anknutit till det av honom föredragna svaret.

Herr statsrådet SVEN-ERIC NILSSON:

Herr talman! Trots vad herr Ferdinand Nilsson sade till sist vill jag säga något i anslutning till de reflexioner han anförde i fråga om beskattning av utlandsresor eller avgiftsbeläggning av utlandsrevaluta.

Vid årets riksdag har behandlats motioner beträffande skatt på utlandsresor. Bevillningsutskottet framhöll i ett betänkande, som godkändes av riksdagen, liksom utskottet gjort redan tidigare, de svårigheter som föreligger när det gäller att införa en sådan beskattning, om man samtidigt vill bibehålla kravet på rättvisa och kontrollmöjligheter, krav som traditionellt brukat ställas på varje form av avgiftsbeläggning eller beskattning i det här landet.

Utskottet talade också om de internationella åtaganden som jag har nämnt i mitt svar i dag och som herr Nilsson också berörde, vilka skapar hinder mot åtgärder på det här området. Enligt utskottet väger dessa hinder dock lätt mot exempelvis de kontrollproblem som den nordiska passfriheten medför. Utskottet hade den

Om åtgärder till förbättring av handelsbalansen och förstärkning av guld- och valutareserverna, m. m.

meningen att en beskattning sådan som den föreslagna förutsatte en total passkontroll i förening med en utbyggnad av tullkontrollen, för att privat utförsel av valuta skulle kunna förhindras.

Vidare pekade utskottet på att den statliga kontrollen över affärslivets utlandstransaktioner måste göras ännu mera effektiv och därmed mera detaljerad och rigorös än för närvarande för att hindra utförsel av valuta för turiständamål den vägen. Vidare vållar de utländska turisterna vissa problem i det här sammanhanget.

Eftersom herr Nilsson upprepade de åsikter om beskattning på det här området som han fört fram tidigare, har jag velat upprepa också vad riksdagen tidigare har sagt i frågan.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Jag förstår att man vid en hastig blick på utskottsutlåtandet från i våras kommer till ungefär de slutsatser som statsrådet Nilsson gjorde.

Utskottet — alltså inte statsrådet Nilsson — gör emellertid en glidning i argumentationen. Utskottet konstaterar att passfriheten bereder vissa svårigheter. Men vi som funderat litet på det här har kommit fram till att det mesta av våra pengar går ut till Rumänien, Jugoslavien, Grekland, Italien, Spanien och Portugal, och där föreligger ju inga som helst hinder beroende på den nordiska passfriheten. Utskottet har glidit nästan tryckfelsartat i sin argumentation, när det från den nordiska passfriheten glidit över till Europaländernas till turism. Det är ju till dessa av mig nyss uppräknade länder som pengarna går. Man profiterar på de billiga förhållandena i dessa länder, den usla betalningen för arbete och de billiga varorna. Det är sådant som den svenska utlandsturismen i så stor utsträckning profiterar på. Det har inte mycket med passfriheten i Norden att göra.

Så ligger det faktiskt till. Jag vill bara nämna det i förbigående så att säga för att en liten smula belysa hur utskottet då argumenterade.

Jag har visserligen flera gånger varit inne på dessa saker men inte i och för sig för nöjet att få servera en skatt. Det är inte detta det gäller, utan det som har gjort att jag tog upp denna fråga är det samband som kreditrestriktioner och valutasvårigheter har med räntefoten i våra dagars Sverige. Här har ju den kapitalistiska ränteutsugningen nått rekord, vilket väl är någonting som vi skall försöka komma ifrån så fort som möjligt.

Herr statsrådet SVEN-ERIC NILSSON:

Herr talman! Jag skall inte här ge mig in i någon debatt om bevillningsutskottets betänkande, som tidigare har godkänts av riksdagen. Men vad herr Ferdinand Nilsson tog upp i polemik mot utskottet och inte mot mig i fråga om den nordiska passfrihetens betydelse i detta sammanhang tycker jag ändå att jag måste säga någonting emot.

Vi har ju på grund av den nordiska passfriheten för närvarande inte någon gränskontroll mellan Sverige och övriga nordiska länder som skulle kunna begagnas vid denna typ av reglering. Ett förbud skulle därför lätt kunna kringgåas genom att svenskar for över till Danmark, Norge eller andra länder, om inte en ny kontroll infördes, vilket vi helst vill slippa.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Jag vill bara nämna så där i förbigående att den valutatilldelning som man för in i landet inte på något vis undandras från beskattning. Men om våra nordiska grannländer vill hålla de svenska turisterna med turistvaluta, har jag givetvis ingenting att invända häremot. Jag tror dock knappast att våra grannländer är så snälla.

Ang. inkomstbeskattning av pensionsförsäkring, meddelad i utomlands bedriven försäkringsrörelse

Jag vill, herr talman, ånyo understryka, att det som bereder oss sorg och bedrövelse inte är den valuta som vi får in från andra länder när folk reser hit, utan den turistvaluta som exporteras. Den går ju till de länder som jag tidigare räknade upp och inte till de nordiska länderna.

Jag hade för övrigt nästan väntat att man skulle ha talat om turistbalansen. Men den spelar ju ingen roll i detta sammanhang, eftersom vi får in valuta väsentligen från USA och Västtyskland och exporterar valuta till de turistländer som jag här tidigare har räknat upp. Det tjänar inte någonting till att när det gäller dessa länder räkna med balans, utan man får enkelt och naturligt räkna med utflöde.

Överläggningen ansågs härmed sluttad.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 171, med förslag till lag om Sveriges allmänna hypoteksbank och om landshypoteksföreningar, m. m.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande och memorial:

nr 49, i anledning av två propositioner med förslag till vissa ändringar i kommunallagstiftningen m. m. jämte följdmotioner; samt

nr 52, angående uppskov med behandlingen av visst ärende.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Ang. inkomstbeskattning av pensionsförsäkring, meddelad i utomlands bedriven försäkringsrörelse

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 75, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag

till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370) jämte motioner.

I proposition nr 162 hade Kungl. Maj:t, under återopande av utdrag ur statsrådsprotokollet över finansärenden för den 24 oktober 1969, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370).

I propositionen hade föreslagits ändring av bestämmelserna om inkomstbeskattning av pensionsförsäkring, som meddelats i utomlands bedriven försäkringsrörelse. Förslaget innebure, att försäkringstagarens nuvarande rätt till avdrag för premie för sådan försäkring skulle slopas och att ersättning som utfölle på grund av försäkringen skulle bli skattefri i motsats till vad som nu vore fallet. Försäkringen skulle således i beskattningshänseende icke betraktas som pensionsförsäkring utan som kapitalförsäkring. Dessa bestämmelser föresloges bli tillämpliga från och med 1970 års taxering. För försäkringar som meddelats före den 1 januari 1969 föresloges äldre bestämmelser gälla om den avtalade premiebetalningen upphört före nämnda dag. Vidare hade föreslagits möjlighet till dispens från de nya bestämmelserna för vissa utlänningar m. fl.

Förslaget vore motiverat av ett under senare tid ökande intresse för denna försäkringsform som vore ägnad att leda till skatteflykt.

Med anledning av propositionen hade väckts följande motioner:

1) motionen II:1308, av herr *Bergqvist m. fl.*, och

2) motionen II:1309, av herr *Lothigius*.

I motionen II:1309 hade anhållits, att riksdagen med förklarande att Kungl. Maj:ts proposition nr 162 icke kunnat av riksdagen oförändrad bifallas måtte besluta att inskränka avdragsrätten för premier avseende pensionsförsäkring i

Ang. inkomstbeskattning av pensionsförsäkring, meddelad i utomlands bedriven försäkringsrörelse

utländsk pensionsanstalt i enlighet med vad i motionen anförts.

Till behandling i detta sammanhang hade utskottet även upptagit den vid riksdagens början väckta motionen II: 821, av herr *Wennerfors*, vari anhöllits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära, att punkten 1 av anvisningarna till 31 § kommunalskattelagen skulle kompletteras med ett stadgande av den lydelse, som angivits i motionen. Detta förslag avsåge, att som pensionsförsäkring i skatterättslig mening också skulle anses tjänstepensionsförsäkring, som enligt avtal upphörde eller nedsattes från och med den månad, då den försäkrade fyllde 67 år, och vars årsbelopp icke överstege fem gånger basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring vid den tidpunkt då försäkringen tecknades.

Utskottet hade i det nu föreliggande betänkandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte

A) med bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 162 och med avslag på motionen II: 1309 antaga det vid propositionen fogade förslaget till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928: 370);

B) avslå

- 1) motionen II: 821 och
- 2) motionen II: 1308.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Gösta Jacobsson* (m), *Karl Pettersson* (m) och *Enarsson* (m), vilka av angivna orsaker ansett, att utskottet bort under A hemställa, att riksdagen måtte med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 162 och motionen II: 1309 antaga i reservationen införd lydelse av punkt 1 av anvisningarna till 31 § kommunalskattelagen (1928: 370), vilket förslag gällde, att avdragsrätt för pensionsförsäkring, meddelad i utomlands bedriven försäkringsrörelse, endast skulle föreligga om försäkringsbrevet försetts med villkor att återköp av försäkringen icke finge ske sedan

försäkringstagaren utflyttat från Sverige, att återköp under tid då försäkringstagaren vore bosatt i Sverige skulle meddelas vederbörande taxeringsmyndighet och att uppgift till ledning för försäkringstagarens taxering skulle avlämnas om årliga pensionsbeloppet överstege 5 000 kronor;

2) av herrar *Lundström* (fp), *Gösta Jacobsson* (m), *Tistad* (fp), *Mattsson* (cp), *Karl Pettersson* (m) och *Vigelsbo* (cp), fru *Nettelbrandt* (fp) samt herrar *Eriksson* i Bäckmora (cp) och *Enarsson* (m), vilka på återopade grunder ansett, att utskottet bort under A hemställa, att riksdagen måtte med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 162 och med avslag på motionen II: 1309 i här berörda del antaga det vid propositionen fogade förslaget till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928: 370) med den ändringen, att punkt 2 av övergångsbestämmelserna erhöles i reservationen angiven lydelse, vilket förslag avsåge, att äldre bestämmelser skulle gälla för pensionsförsäkring, som meddelats i utomlands bedriven försäkringsrörelse före den 18 november 1969, d. v. s. den dag då propositionen bordlades i riksdagen; samt

3) av herrar *Gösta Jacobsson* (m), *Karl Pettersson* (m) och *Enarsson* (m), vilka, under hänvisning till innehållet i motionen II: 821, ansett, att utskottet bort under B 1 hemställa, att riksdagen med anledning av motionen II: 821 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära utredning av möjligheten att utvidga det skatterättsliga pensionsförsäkringsbegreppet i enlighet med vad i motionen anförts.

Herr JACOBSSON, GÖSTA, (m):

Herr talman! Bakgrunden till det föreliggande lagförslaget på skatteområdet är den betydande minskning av vår valutareserv som har skett under det senaste året. Herr Ferdinand Nilsson har nyss med stor elan framfört sina synpunkter härvidlag.

Ang. inkomstbeskattning av pensionsförsäkring, meddelad i utomlands bedriven försäkringsrörelse

I det uppkomna läget har finansministern känt sig tvingad att ingripa mot vissa tendenser till kapitalflykt och till skatteflykt, och därvid har han slagit ned på pensionsförsäkringar i utländska bolag, där risken för skatteflykt har visat sig vara påtaglig.

Även för den mest övertygade anhängare av fria internationella kapitalrörelser framstår det i rådande valutaläge som nödvändigt att statsmakterna genom olika ingripanden av, jag skulle vilja säga, temporär natur slår vakt om valutareserven, även genom ingripanden som går utöver de valuta-restriktioner, som tillämpas av riksbanken.

Finansministern har i angivna syfte föreslagit att rätten till avdrag för premier för s. k. P-försäkring som meddelas i utomlands bedriven försäkringsrörelse avskaffas. Det är egentligen ingen elegant lösning som föreslås. Den är diskutabel, men det hela är — som finansministern brukar uttrycka det — en svår materia. Vi gör ett ingrepp i en ordning som hittills i huvudsak har fungerat väl.

Först en allmän anmärkning. Penningen är ett särdeles fluidum. Valutarörelserna länderna emellan följer den internationella handeln och behovet av betalningar för olika ändamål. Om ett valutautflöde i större skala kommer i gång, som på sistone skett i vårt land, tränger det sig oemotståndligt fram på olika vägar. Bygger man fördämningar på ett ställe bryter det sig i stället fram på ett annat. Det är ingen enkel match detta, att stänga inne penningen.

Vi skall därför inte göra oss alltför stora förväntningar beträffande resultatet av nu vidtagna åtgärder, för så vitt inte förtroendet för den svenska ekonomin utomlands och inomlands återställs. Alltför drastiska restriktioner för betalningarna kan leda till att förtroendet ytterligare undermineras. Jag upprepar vad jag sade här för någon

vecka sedan att valuta är ytterst förtroende.

Här först kanske en randanmärkning. Vi får inte blunda för att propositionen genom sin utformning får en mindre tilltalande effekt i visst hänseende. Effekten blir att Sverige när det gäller utländska pensionsförsäkringar tagna av utlänningar blir ett nytt Schweiz — ett nytt skatteparadis — för denna kategori. Den utländske medborgaren har kunnat göra avdrag för premien i sitt hemland. Nu slipper han betala skatt på utfallande ersättningsbelopp i Sverige, när han bosätter sig här. Vi skapar med andra ord exakt samma situation gentemot andra länder, som vi tidigare har kritiserat dessa för. Medaljen har alltså även en baksida.

Jag ställer frågan: Hur går det att förena de föreslagna bestämmelserna med våra utländska dubbelbeskattningsavtal och med OECD:s liberaliseringskod?

Reservanterna vid reservation 1 — de tre musketörerna från moderata samlingspartiet — har ansett att man borde kunnat gå något försiktigare fram för att inte kollidera med internationell praxis och inte onödigtvis isolera vår ekonomi. Detta syfte skulle kunna uppnås genom en föreskrift att avdragsrätt för premie för pensionsförsäkring, meddelad i utomlands bedriven försäkringsrörelse endast föreligger, om försäkringsbrevet försetts med villkor att återköp av försäkringen inte får ske, sedan försäkringstagaren utflyttat från Sverige, vidare att uppgift om återköp under tid då försäkringstagaren är bosatt i Sverige skall lämnas till vederbörande taxeringsmyndighet och att uppgift till ledning för försäkringstagarens taxering skall avlämnas om det årliga pensionsbeloppet överstiger 5 000 kronor. Genom sådana föreskrifter skulle, enligt vår mening, kapitalflyktsrisken i görligaste mån elimineras. Vi skulle få vissa garantier — ganska långt gående — mot missbruk.

Ang. inkomstbeskattning av pensionsförsäkring, meddelad i utomlands bedriven försäkringsrörelse

Vi reservanter anser också att försäkringar tagna på grund av tjänst helt bör undantagas. Här är det inte fråga om någon skatteflykt i egentlig mening. Det är utlandssvenskar, ofta anställda i svenska dotterföretag, som drabbas. Kammarrätten har i sitt remissyttrande anfört att den föreslagna lagbestämmelsen i denna del skulle komma att strida mot pågående utveckling mot en fri arbetsmarknad i Europa, en fri internationell konkurrens och en fri arbetsfördelning mellan länderna. Här räcker det inte med en dispensregel.

Vi har också fogat en reservation 2 till betänkandet. Principiellt anser vi reservanter — samtliga utskottsledamöter från oppositionspartierna — att lagstiftningen inte bör ha retroaktiv verkan. Medborgaren bör ha garanti för att en transaktion, som är fullt laglig den dag den görs, inte genom statlig lagstiftning blir olaglig i efterhand. Det finns människor som i förlitande på gällande skattelagstiftning tecknat försäkringar i utlandet. Sådana försäkringar bör rimligen inte angripas. I vilket fall som helst anser vi reservanter att äldre bestämmelser bör gälla för P-försäkring som meddelats utomlands före den 18 november 1969, d. v. s. den dag då propositionen bordlades i riksdagen. Detta kan nödvändiggöra en uppdelning av premien på en P-försäkring och en K-försäkring.

Reservation 3 tar sikte på en helt annan fråga, som egentligen inte alls berör det ämne som propositionen omfattar. Det gäller nämligen den inhemska tjänstepensionen, utformad enligt det s. k. ITP-systemet. Regeln är att tiden för utbetalningar av ålderspensionen inte må understiga fem år. Reservanterna begär en utredning och vill ha utvidgad avdragsrätt.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till reservationerna 1 och 3, under vilka jag står som första namn, och reservation 2, där herr Lundström står som första namn.

Herr LUNDSTRÖM (fp):

Herr talman! Vid utskottsbehandlingen har vi från folkpartiet kunnat ansluta oss till propositionens förslag i allt utom när det gäller ikraftträdandet. Rent principiellt motsätter vi oss en retroaktivt verkande lagstiftning. Den frågan har vi diskuterat här flera gånger tidigare. Det har gjorts vissa undantag förr, och det har inte skett utan protester. Jag tycker också att det har varit berättigade protester.

Även nu motsätter vi oss i princip en retroaktivt verkande lagstiftning. Att vi har gjort ett avsteg från principen att lagen inte skall träda i kraft tidigare än då beslutet fattats beror för det första på att det är fråga om en kompromiss och för det andra på att propositionen var offentlig den dag då den lades fram för riksdagen. Det torde inte då ha rått något tvivel om att den skulle komma att bifallas. I propositionen föreslogs en retroaktiv tillämpning från och med den 1 januari 1969, och så snart förslaget i propositionen blivit känt bör alla ha fått klart för sig att försäkringsavtal som tecknades i fortsättningen kunde komma att bedömas enligt de nya reglerna. Vi har därför föreslagit den ändringen i retroaktiviteten, att bestämmelserna bör tillämpas på försäkringar som tecknats från och med den 18 november 1969, d. v. s. den dag då propositionen bordlades.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen 2.

Herr ERICSSON, JOHN, (s):

Herr talman! Jag vill börja med att konstatera att det bland partierna i princip råder enighet om att det är nödvändigt att vidta någon åtgärd mot vad som här förekommit och som i betydande utsträckning innebär skatteflykt, mer eller mindre, från stat och kommun.

Jag vill dessutom betona att frågan

Ang. inkomstbeskattning av pensionsförsäkring, meddelad i utomlands bedriven försäkringsrörelse

om dessa försäkringar i utländska bolag berör relativt få människor. Jag har tidigare från denna talarstol konstaterat att när det gäller försäkringar i allmänhet, även frivilliga pensionsförsäkringar, utnyttjar bara 6 procent av dem som deklarerar inkomst hela det avdrag de är berättigade till enligt svensk skattelagstiftning, d. v. s. för ensamstående 250 kronor och för äkta makar 500 kronor. Den siffran säger en hel del.

När det gäller försäkringar av den karaktär vi nu diskuterar — försäkringar i utländska bolag — är det framför allt viktigt att vi inte har någon kontroll över dessa försäkringar och att vi därför inte heller har några möjligheter att bedöma om det är legala försäkringar, som vi kan få skatt på en gång i framtiden, eller inte.

Det finns en promemoria upprättad av finansdepartementet som kan ge en viss belysning av storleksordningen på dessa affärer. För åren 1967 och 1968 har en länsstyrelse lämnat uppgifter om sju fall av pensionsförsäkringar i utländska bolag. I ett fall hade vederbörande en nettoinkomst på 1 300 000 kronor och tog en försäkring med en engångspremie på 1 miljon kronor. Sedan sjunker skalan, och jag skall inte trötta med att räkna upp alla siffrorna. Men de sju nämnda inkomsttagarna hade en sammanlagd inkomst på 3 666 000 kronor, och deras försäkringspremier uppgick under dessa år till 2 368 000 kronor. Det är alltså betydande belopp som det här är fråga om, och det kan inte vara något svenskt intresse att avstå från att vidta åtgärder.

Det kan vara riktigt som herr Gösta Jacobsson sade att man inte kan stänga in pengarna eller valutorna, vilket uttryck man använder. Men om vi har en skattelagstiftning, där vi alla erkänner att skattetrycket är hårt, är det självfallet angeläget att inte vissa inkomsttagare slipper ifrån alltför stora belopp. Vi måste med andra ord söka få rättvisa

i beskattningen så långt detta över huvud taget är möjligt.

Självfallet medför en sådan lagstiftning som denna alltid komplikationer. Jag erkänner att den föreslagna lagstiftningen inte är utan skönhetsfläckar. Men det är som en ledamot i bevillningsutskottet sade till mig för ett par dagar sedan, att då man inte är i stånd att föreslå någon annan åtgärd måste man acceptera denna olägenhet.

Nu tror jag aldrig att utvecklingen blir den som herr Jacobson trodde, nämligen att Sverige skulle bli ett så attraktivt land för utländska försäkringstagare att de skulle flytta hit när de får sina pensioner. I så fall blir skadan för övrigt inte så stor.

De nya bestämmelserna kommer att täppa till en lucka i vår skattelagstiftning. Så långt jag har funnit är samtliga partier i princip ense om det angelägna häri.

En annan sak är att det inte är trevligt att besluta om en retroaktiv lagstiftning. Men i vissa lägen tvingas man — tyvärr — att bryta mot principerna. Här har som sagt förekommit sådant som vi vill stoppa så snart som möjligt. I den mån denna nya lagstiftning kan bidra härtill fyller den en verkligt angelägen uppgift.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i samtliga punkter.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande varje punkt av utskottets i förevarande betänkande gjorda hemställan, dock med viss uppdelning av punkten A.

I fråga om *punkten A*, fortsatte herr talmannen, komme propositioner att framställas först särskilt angående punkten 1 av anvisningarna till 31 § förslaget till lag om ändring i kommunalskattelagen, därefter särskilt rörande punkten 2 i övergångsbestämmelser-

Ang. inkomstbeskattning av pensionsförsäkring, meddelad i utomlands bedriven försäkringsrörelse

na till förslaget till lag om ändring i kommunalskattelagen samt vidare särskilt avseende punkten A i vad den ej förut behandlats.

Såvitt gällde *punkten 1 av anvisningarna till 31 §* förslaget till lag om ändring i kommunalskattelagen, anförde nu herr talmannen, hade yrkats dels att densamma skulle antagas med den lydelse utskottet föreslagit, dels ock att nämnda punkt skulle antagas med den lydelse, som föreslagits i den av herr Gösta Jacobsson m. fl. vid betänkandet avgivna med 1 betecknade reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på antagande av punkten enligt utskottets förslag vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Jacobsson, Gösta*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som antager punkt 1 av anvisningarna till 31 § förslaget till lag om ändring i kommunalskattelagen med den lydelse bevillningsutskottet föreslagit i sitt betänkande nr 75 punkten A, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages punkt 1 av nämnda anvisningar med den lydelse, som föreslagits i den av herr Gösta Jacobsson m. fl. vid betänkandet avgivna, med 1 betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Jacobsson, Gösta*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 90;

Nej — 28.

Därjämte hade 6 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vidkommande *punkten 2 i övergångsbestämmelserna* till förslaget till lag om ändring i kommunalskattelagen, yttrade vidare herr talmannen, hade yrkats dels att denna punkt skulle antagas med den lydelse utskottet föreslagit, dels ock att kammaren skulle antaga nämnda punkt med den lydelse, som föreslagits i den av herr Lundström m. fl. vid betänkandet avgivna reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på antagande av punkten enligt utskottets förslag vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Lundström* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som antager punkt 2 i övergångsbestämmelserna till förslaget till lag om ändring i kommunalskattelagen med den lydelse bevillningsutskottet föreslagit i sitt betänkande nr 75 punkten A, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages nämnda punkt i övergångsbestämmelserna med den lydelse, som föreslagits i den av herr Lundström m. fl. vid betänkandet avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr

Ang. inkomstbeskattning av pensionsförsäkring, meddelad i utomlands bedriven
försäkringsrörelse

talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Lundström* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 66;
Nej — 56.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

På gjord proposition bifölls därpå vad utskottet hemställt i *punkten A i vad den ej förut av kammaren behandlats*.

Ytterligare gjorde herr talmannen i enlighet med de rörande *punkten B 1* framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Gösta Jacobsson m. fl. vid betänkandet avgivna, med 3 betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Jacobsson, Gösta*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad bevillningsutskottet hemställt i sitt betänkande nr 75 punkten B 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Gösta Jacobsson m. fl. vid betänkandet avgivna, med 3 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition änyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr

talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Jacobsson, Gösta*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 96;
Nej — 24.

Därjämte hade 6 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Härefter bifölls på gjord proposition utskottets hemställan i *punkten B 2*.

Vid förnyad föredragning av bankoutskottets memorial nr 54, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Vid änyo skedd föredragning av statsutskottets memorial nr 191, angående tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1969/70, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Anmälades konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 407, till Konungen i anledning av två propositioner med förslag till vissa ändringar i kommunallagstiftningen m. m. jämte följdmotioner.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 49 bifölles även av andra kammaren.

Anmälades statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 424, till Konungen angående tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1969/70.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i memorial nr 191 bifölles även av andra kammaren.

Anmälades bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 429, till Konungen med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370) jämte motioner.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i betänkande nr 75 bifölles även av andra kammaren.

Anmälades Kungl. Maj:ts till kammaren överlämnade proposition nr 168, med förslag till mönsterskyddslag, m. m.

Den kungl. propositionen hänvisades till lagutskott.

Anmälades riksdagens kanslis förslag till Sveriges riksdags beslut under riksdagens vår- och höstsessioner år 1969.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att andra kammaren fattade beslut i enlighet med vad i förslaget angivits.

Justerades protokollsutdrag för denna dag.

Herr TALMANNEN anförde:

Jag ber att få meddela att vid höstsessionens slut icke justerade protokoll framlägges för godkännande tisdagen den 30 december kl. 12.

Härefter yttrade herr TALMANNEN:

Ärade kammarledamöter! Antalet under höstsessionen behandlade ärenden har varit större än under någon tidigare höstsession. Detta har förvisso givit utskotten mycket arbete. I kamrarna har dock den ofta besvärande anhopningen av ärenden mot sessionens slut kunnat så gott som helt undvikas. T. o. m. fredagarna har kunnat lämnas helt fria från arbetsplena, och kvällsplena har i höst erfordrats endast tre gånger. På det hela taget har höstsessionen haft

ett lugnt förlopp, även om vissa utrikespolitiska frågor vållat en intensiv och delvis skarp debatt.

Jag vill uttala ett tack för ert arbete i utskott och kamrar och också ge uttryck för en förhoppning att arbetet under nästa år skall kunna planläggas så, att riksdagen ges rimliga möjligheter också i tidshänseende att fullgöra granskningen av Kungl. Maj:ts förslag och av initiativ inom riksdagen.

I och med denna session lämnar sex av våra kolleger riksdagen. Jag har redan tidigare haft tillfälle att rikta några avskedsord till fyra av dem, som inte under någon särskilt lång tid har varit ledamöter av denna kammare. Jag vill begagna detta tillfälle att önska dem en fortsatt gagnelig verksamhet på andra områden.

Två av dem som nu lämnar kammaren kan väl med rätta betecknas såsom veteraner, även om en av dem kanske inte varit ledamot av riksdagen så värst länge.

Den förste är herr Lundström, som efter 17 riksdagar nu lämnar oss. Jag beklagar att vi inte får se honom nästa år. Hans ansikte och hans gestalt har blivit en så gott som integrerande del av denna kammare. Själv har jag under fem år tjänstgjort under hans milda färla såsom en man i ledet under hans tid som gruppleddare för folkpartiet, och jag har goda minnen från denna tid. Vi har väl alla uppskattat hans saklighet, hans kunnighet och hans vänsälla väsen. Vi önskar honom ett välgörande otium, som säkerligen dock kommer att fortfarande vara förenat med en hel del arbete. Lycka till!

Den andre är statsrådet Kling — förutvarande statsrådet Kling, numera ambassadören Kling, som just i dagarna avlämnat sina kreditivbrev till Hans Maj:t Konungen av Danmark och som väl kanske inte tillhört kammaren så länge men länge uppträtt i kammaren. Vi kommer säkert också att sakna honom, hans saklighet och hans stora kunnighet. Också han har många och hjärtliga vänner i denna kammare.

Till sist ber jag att få önska kammarens ledamöter en god och angenäm helg och ett gott nytt år utan alltför mycket förtärande av den svenska feta julmaten.

Detta tal besvarades av herr ERICSSON, JOHN, i följande ordalag:

Herr talman! Kammarens ledamöter ber att få tacka för de erkännssamma ord som herr talmannen riktat till oss för det arbete vi utfört under denna session.

Herr talmannen konstaterade att vi har undgått långa och tröttsamma plena trots att antalet ärenden i år varit större än tidigare. Jag finner ingen annan förklaring till att vårt arbete löpt så smidigt än att herr talmannen och hans medhjälpare har planerat arbetet på ett föredömligt sätt. Vi hoppas att herr tal-

mannen under det år vi har framför oss ådagalägger samma skicklighet som han har gjort under innevarande år för att leda vårt arbete.

Vi vill önska herr talmannen en fridfull jul och ett gott nytt år.

Slutligen anförde herr TALMANNEN:

Med tack till mina medarbetare, vice talmännen och kansliet, som utfört ett utomordentligt arbete, förklarar jag härmed 1969 års riksdags höstsession avslutad.

Kammarens ledamöter åtskildes kl. 12.21.

In fidem
K.-G. Lindelöw
/Solveig Gemert